

III DAĀ

Kooperācijas rašanās un panākumi pasaulē

3.1. Kooperācijas pionieri

- 3.1.1. Kredītkooperācijas dzimšana Vācijā
 - 3.1.1.1. Šulces-Deli draudžu aizdevu sabiedrības
 - 3.1.1.2. Raifaizena kredītsabiedrības
 - 3.1.1.3. Vācijas pieredzes pārņemšana Eiropā
 - 3.1.1.4. Kredītkooperācijas panākumi Kanādā
 - 3.1.1.5. Kredītkooperācijas sasniegumi pirmsrevolūcijas Krievijā
 - 3.1.1.6. Kooperatīvā RABO banka
 - 3.1.1.7. Kredītkooperācijas sasniegumi pasaulē
- 3.2. Ražotāju kooperācijas rašanās Francijā
- 3.3. Zviedru kooperācija
 - 3.3.1. Zviedru zemnieku kustības vēsture
 - 3.3.2. Lauksaimniecības tehnikas ringi
 - 3.3.3. Kopražotāju kooperatīvi
- 3.4. Dānijas spēks – kooperācija!
 - 3.4.1. Dānijas kooperācijas patēriņš
 - 3.4.2. Kooperatīvā sadarbība un lauksaimnieku interešu pārstāvšana
- 3.5. Kooperatīvi ES – sociālās ekonomikas pamats
 - 3.5.1. Kooperatīvā iespēja un inovācijas
- 3.6. Kooperatīvi pret sviedrtaivismu – morāli alternatīva
- 3.7. Ekoloģiskā patēriņu kooperācija Japānā un Kōbes zemestrīcē
 - 3.7.1. Kooperatīvie principi valsts pārvaldē
- 3.8. Itālijas kooperatīvā līgā La Lega Coop
- 3.9. Kooperatīvā korporācija “Mondragon”
 - 3.9.1. Ceļi, to ejot
 - 3.9.2. Pirmais posms: 1956 – 1970
 - 3.9.3. Otrais attīstības posms: 1970 – 1990
 - 3.9.4. Trešais posms, sākot no 1990. gada
 - 3.9.5. MKK kooperatīvie pamatprincipi
 - 3.9.6. Kreiso kritikas atspoguļojums, balstoties uz Mondragon pieredzi
- 3.10. Kooperācija 21. gadsimta sākumā
 - Izmantotās literatūras saraksts

Kooperācijas rašanās un panākumi pasaulē

3.1. Kooperācijas pionieri

Grūti matās, kā jau aprakstītajā patēriņu kooperācijas rašanās Anglijā. “Ro deilas Godīgā pionieri” izstrādātie principi kalpoja par pamatu kooperācijas kustības attīstībai visā pasaulē, tā ucitiem kooperācijas veidiem tos praktiski piemērojot citur. Šķīstot ar visizplatītāko un universālo kopdarbības veidu – kredītkooperāciju.

3.1.1. Kredītkooperācijas dzimšana Vācijā

Daudzi Eiropas teorētiski un reformatori piedāvāja dažādas shēmas vienīgo cilvēku dzīvības uzlabošanai. Sākot no mērķa „atjaunot godīgā darba nozīmīgās sabiedrības” un mazināt industriālās revolūcijas un monopolizācijas izraisītās ciešanas līdz centieniem pārveidot kapitālismu par pavisam citu sistēmu. Tomēr ar praktisku nozīmību

kredtkooperatīvu un tautas banku attīstībai šajā Vācijā. Lai gan pieņemts pirmos minēt Fridriha Vilhelma Raifaizena un Hermana Šulces-Deli dibinātus kooperatīvus, vēl agrāk liela nozīme bija **Viktora Hubera** (*Victor Aime Huber*) pārliecinošajam veidotam „kristīgu sabiedrisko dzīvībai, kas balstītos uz ekonomiskām reformām un kristīgām mērķiem” . Sākot ar 1844. gadu šis dedzīgais luterānis kļuva par „kooperācijas evaņģēlistu”. Hubers publicēja neskaitamus rakstus, kuros analizēja Anglijā un Francijā cirkulējušās kooperācijas idejas un notiekošos eksperimentus. 1861. gadā viņš publicēja „Sociālproblemu risināšanas lekcijas”, starp kurām izceļamas „Kā var paveikt aizdevu sabiedrības” un „Kredītbiedrības un aizdevu sabiedrības”. Hubers uzskatīja, ka viss jaunums pasaulē ir raksturojamiem, kuru pamatā ir „pazemojošais nabadzības spiediens”. Nabadzības pārvaršana iespējama ar kooperatīvu organizāciju. „Ja cilvēki strādā kopā labam, nevis tikai sev, viņi apvērš bēdīgos un uzlabo raksturs,” rakstīja Hubers.

Lai gan par noteicošajiem atbildēm Hubers uzskatīja tīskos un reliģiskus, viņš neticēja, ka sabiedrības problēmas var atrisināt filantropiski žēlsirdības pasākumi, jo tie nerodina pašpalīdzību un pašcilvēcību. Turpretī kooperācijas kustība rada pašpalīdzības sistēmu, kas likvidē nabadzību, uzlabo cilvēku raksturu un novērš jaunumu. Lai ar kredītkooperatīvu domātu nabadzības likvidēšanai, nodalījās tajos nav jāatstumj neviens, ar bagātīgu cilvēki. Hubers neatzina šķiru pretrunas un dalīšanos. Pats gan viņš bija vairāku teorētisku un nodibinājumu tikai divas apvienības. Lielākais viņa nopelns – kredītkooperatīvu idejas popularizācija Vācijā.

3.1.1.1. Šulces-Deli un kredīta aizdevu sabiedrības

Pirmo kredītsabiedrību Vācijā 1850. gadā nodibināja Hermanis Šulce-Deli. Viņš dzima turpat 1808. gadā. Dzimšanas vieta – Deli apdzīvotais – drīz vien tika iekļauts Prūsijas sastāvā. Mācības Hermanis Šulces kā Leipzīgā, bet turpināja Halles juridiskajā skolā. 1830. gadā pēc skolas beigšanas sāka strādāt tiesībspēks. 1834. gadā pēc papildu eksāmenu nokārtošanas kļuva par tiesneša palīgu. Pēc tam tika slimības dēļ bija spiests atgriezties Deli, kur viņa tēvs kalpoja par mēģinātnieku. Līdz 1838. gadam Hermanis palīdzēja tēvam, līdz nokārtoja papildu eksāmenus, kas ļāva ieviegt mēģinātnieku posteni blakus pagastā. Tur viņš nostrādāja līdz 1849. gadam.

1846. gadā Vāciju piemēklāja liela neraža un bads. Šulces savā pagastā nodibināja vietējo komiteju, kas iznomāja dzirnavas un maizes ceptuvi, iepirka vairākus graudus, lai ar maizi apgādātu tūkstus. Pēc neražas sākās neparasti auksta ziema, kas cilvēku ciešanas palielināja un noveda līdz politiskiem nemieriem. Pēc Berlīnes revolūcijas eizars izsludināja parlamenta vēlēšanas. Šulces tajā piedalījās un tika ievēlēts par deputātu no sava apgabala. Tā kā parlamentā bija vairāki deputāti ar uzdevu Šulces, viņš pieņēma uzdevu Šulce-Deli. Drīz vien viņš pieslējās liberālo deputātu blokam, kas pieprasīja konstitūciju un tūlītējas reformas. Par šādu politisko nostāju viņu 1850. gadā tiesīdja par valsts nodevu, taču attaisnoja. Tikmēr viņš zaudēja ar mēģinātnieku vietu.

Pēc vietas zaudēšanas valdība un gaidot tiesu, Šulce-Deli nodibināja „Draugu biedrību” amatniekiem, kas bija apdrošināšanas kooperatīvs pret slimību un nāvi. Tāpat pēc tam viņš nodibināja kurpniekmeistaru kooperatīvu, lai par vairumtirdzniecības cenām iepirktu ādas. Abos gadījumos šīs biedrības, lai uzskatītu darbību, bija spiestas aizņemt naudu, tāpēc Šulces kā izprast kooperatīvu kredīta nepieciešamību amatniekiem un tirgotājiem. Tas savukārt noveda pie pirmā kredītkooperatīva dibināšanas 1850. gadā.

Vi š uzskat ja, ka iepirkšanas kooperat va funkcijas nendr kst sapludin t ar kred tkooperat va funkcij m. T p c dibin ja aiz mumu apvien bu, kur savus l dzek us ieguld ja vair ki Šulces draugi. Atš ir b no parast m ž lsird bas biedr b m, k das darboj s jau iepriekš, Šulces apvien b aiz m jiem pašiem vajadz ja iest ties kooperat v un katru m nesi iemaks t zin mu summu biedr bas kapit l .

P c attaisnošanas ties Šulce-Deli s ie ma tiesneša posteni neliel po u ciemat , bet nesaska as ar vald bu lika vi am šo posteni atst t jau n kamaj gad . Tas va vair k laika velt t kooper cijas jaut jumiem. Šulce atkl ja, ka vi a promb tnes laik dibin tie kred tkooperat vi bija bankrot juši. P c vair kiem neveiksm giem aizdevumiem bag tie dibin t ji bija iz muši savu kapit lu. Bet vair kas l dz gas apvien bas, kuras bija dibin juši Šulces draugi Eilenburgas apkaim , darboj s veiksm gi. Šulce-Deli s secin ja, ka šo biedr bu pan kumi izskaidrojami ar div m patn b m: atteikšanos no bag tiem patroniem un noteikumu, ka visiem aiz m jiem j iegulda savs kapit ls kooperat v . T k biedru mazie ieguld jumi nenodrošin ja pietiekamu kapit lu aiz mumu izsniegšanai, sabiedr bas naudu aiz m s p c „neierobežotas atbild bas” principa, kas noz m ja, ka visi sabiedr bas biedri bija atbild gi par kred tkooperat va par diem.

Lai atdz vin tu savas aiz mumu apvien bas, Šulce vispirms cent s sa emt pašvald bas pal dz bu, t s p rst vjiem solot teikšanas ties bas apvien bas p rvald . Kad šis l gums tika noraid ts, Šulce savas biedr bas p rk rtoja p c Eilenburgas principiem. P rk rtojumi turpin j s l dz 1852. gadam, kad apvien bas biedru skaits pieauga no 30 l dz 150, un šo biedru pietika, lai aiz emtos p c neierobežotas atbild bas principa. V cij Šulces-Deli a tipa kred tkooperat vus pie emts saukt par kr jaizdevu sabiedr b m, ar ko t s atš ra no v l kaj m Raifaizena kred tsabiedr b m.

Turpm k Šulce-Deli s pietur j s pie š diem principiem, kuri, vi apr t, nodrošin ja kred tkooperat va droš bu. Katram biedram bija j iemaks 2,5 markas iest šan s nauda un j pier da, ka vi š ar iemaks m sp j nopirkt vienu akciju 12 marku v rt b . Savus iekr jumus biedriem bija j iegulda sabiedr b , lai nodrošin tu darb bas kapit lu. Par ieguld jumiem biedri sa ma zin mas, ne p r k lielas dividendes. Ja sabiedr bai bija nepieciešams papildkapit ls kred tu izsniegšanai, to aiz m s cit s finanšu instit cij s uz neierobežotas atbild bas pamata. Šulces-Deli a iem otais teiciens bija: „Visi par vienu – viens par visiem.” Bez tam biedr bas izsniedza kred tus tikai produkt viem m r iem, bet ne pat ri am.

Neviens kred ts, uzsv ra Šulce, nendr kst l dzin ties d vanai vai labdar bai. L mums izsniegt kred tu j balsta vispirms uz aiz m ja raksturu („j su person ba un raksturs veidos kred tu”), nevis ie l šanas sp ju. Parasti aizdevumu ar savu autorit ti atbalst ja divi kooperat va biedri un atmaksas termi š nendr kst ja p rsniegt tr s m nešus. Otrs pamatprincips bija atv rt ba visiem cien giem kred ta mekl t jiem, neatkar gi no amata vai soci l s pieder bas. „Apvien ba, kas atbilst šiem krit rjiem, k st par tautas banku jeb kr jbanku, kuru p rvalda t s noguld t ji,” rakst ja Deli s.

Tikpat noteikti Šulce-Deli s uzsv ra demokr tisku kr jaizdevu sabiedr bas kontroli. Augst kais l m js bija biedru kopsapulce, kur katrs neatkar gi no paju skaita balsoja ar vienu balsi. Lai biedros ieaudzin tu atbild bu un tos izgl totu, pirmajos darb bas m nešos Šulce uzst ja, lai visi biedri piedal tos pat ikdienas l mumu pie emšan . Visiem bija j paraksta nor inu gr mati as un par dz mes (saist bu raksti). Vienlaikus tika veidotas apakškomitejas. ener lkomiteju (*Aufsichsrath*) iev l ja reizi gad ; taj ietilpa prezidents, kasieris, sekret rs un devi i locek i. 1853. gad pie emtie

stat ti paredz ja, ka visi pras jumi un ierosin jumi rakstiski j iesniedz ener lkomitejai, kura sav s sapulc s lems jaut jumus, nodrošinot nepieciešamo kapit lu, kred tu atmaksu iekas šanu un nevainojamu k rt bu saimnieciskos jaut jumos. ener lkomiteja savuk rt no sava vidus izvirz ja izpildkomiteju, kura ar laiku p r ma visus ikdienas darbus, kam r ener lkomitejai palika visp r j s uzraudz bas un p rbaudes funkcijas.

Atš ir b no Viktora Hubera un Raifaizena, Šulcem-Deli am neesot bijis nodomu mor li atvese ot visu cilv ci, nedz uzcelt darba aužu parad zi zemes virs . Vi š necent s moraliz t vai iejaukties cilv ku person gaj dz v . Vi š pat esot apsm jis krist go soci listu centienus g d t par aužu mor lo labkl j bu, bet uzsv ris tikai ekonomiskas likumsakar bas. *Nekapit lista* pirmais uzdevums, uzsv ra Šulce, ir k t par kapit listu. Ta u ekonomikai j b t vesel gai, balst tai uz pašpal dz bu, ražošanu un taup bu.

Varb t tieši p d jais faktors p c pirmajiem pan kumiem Šulci-Deli u noveda pretrun s ar dažiem paša praktiski izstr d tajiem principiem, un vi š atteic s no neierobežotas atbild bas principa, s ka liel ku v r bu pieš irt kred ta materi lajam nodrošin jumam, pie va pat ri a kredit šanu, vair k uzsv ra t du kred tkooperat va m r i k pe a, kas savuk rt noveda l dz sabiedr bu teritori lai ekspansijai un darb bas principu komercializ cijai.

1853. gad Šulce-Deli s s ka apce ot V cijas pils tas, a it jot par kr jaizdevu sabiedr bu dibin šanu. Vi am piemita iespaid ga, p rliecinoša person ba, neatvair ms entuziasms, kas Šulci padar ja par ide lu propagandistu. Kur vien vi š dev s, dibin j s jaunas kr jaizdevu sabiedr bas. L dz 1859. gadam t du bija jau 183, kas apvienoja 18 t kstošus biedru, p rsvar Pozen un Saksij .

N kamais solis bija sadarb bas veidošana pašu kooperat vu vid . Kopš 1854. gada Šulce-Deli s s ka public t regul rus ievadrakstus žurn l *Deutsche Gewerbe Zeitung*, izskaidrojot savus uzskatus par kooper ciju un atspogu o jot kr jaizdevu sabiedr bu pan kumus. 1859. gad vi š sasauca kooperat vo biedr bu konventu Veim r . Tas nol ma dibin t centr lo organiz ciju, kura „att r tu ce us biedr bu sadarb bai, autu savstarp ji apmain ties ar pieredzi un izprast kop jos m r us”. Šulce tika iev l ts par š biroja p rvaldnieku. L dz gada beig m centr l organiz cija apvienoja divas trešda as no aptuveni 200 organiz cij m. P c dažiem m nešiem notika n kam konference, kas dibin ja past v gu organiz ciju „Nacion lo apvien bu” (*Nationalverein*) ar biroju Koburg . Šulce k uva par t s sekret ru.

Lai gan veidoj s sekm gas centr l s organiz cijas, Šulce uzsv ra katras viet j s organiz cijas autonomiju savu funkciju pild šan . Lai ar Šulce-Deli s tika iev l ts Pr sijas p rst vju pal t un V cijas Reihst g , galvenos p li us vi š arvien velt ja kooperat vu kust bai. 1864. gad dibin j s V cijas Kooperat vo sabiedr bu univers l feder cija, kas apvienoja vec s centr l s organiz cijas un t m pak aut s l gas. Lai pie emtu kred tkooperat vu br vos l dzek us, 1865. gad dibin j s V cijas Kooperat v banka, kuru taut d v ja par *Soergelbank*. T aizdeva naudu kred tkooperat viem, kuriem pietr ka l dzek u kred tu izsniegšanai. Bankas akciju kontrolpakete pieder ja daž d m kr jaizdevu sabiedr b m, p r j s akcijas – indiv diem. 1867. gad Šulcem-Deli am izdev s pan kt likuma pie emšanu, kas legaliz ja nodibin to asoci ciju statusu. 1883. gad , gadu pirms n ves, vi š izdeva gr matu, kur izkl st ja savas domas par kooperat viem nepieciešamo likumdošanu. P c Šulces principiem dibin to sabiedr bu skaits turpin ja augt, 1912. gad V cij darboj s jau 1002 sabiedr bas, kuras apvienoja 641000 biedru.

3.1.1.2. Raifaizena kred tsabiedr bas

V l Šulces-Deli a dz ves laik V cij darb bu s ka cita paveida kred tkooperat vi, kurus dibin ja 1818. gad dzimušais **Fridrihs Vilhelms Raifaizens**. Šulce šos kooperat vus uzskat ja par konkur još m organiz cij m, kuras turkl t neesot stabilas, l dz ar to varot diskredit t visu kr jaizdevu sabiedr bu kust bu. Ta u ar laiku Raifaizens izveidoja savu kred tkooper cijas sist mu, kas izr d j s pat dz votsp j g ka.

Raifaizens dzima Reinas provinces Hamn . Vi a t vs bija m c t js un ciema vec kais, bet v l k k uva atkar gs no alkohola un mira, kad Fridriham bija tika 11 gadu. Raifaizena m te bija dedz ga luter ne, kas ar sav d l ieaudzin ja dzi u dievbij bu. T va n ve imeni atst ja nabadz b . Viet jais m c t js vi u izgl toja neform li. 17 gadu vecum Fridrihs br vpr t gi pievienoj s armijai, bet p c diviem gadiem acu slim bas d milit ro dienestu bija spiests atst t. Tad vi š nok rtoja civilier d a eks menu, s kotn ji cerot k t par m c t ju, bet 1846. gad ie ma m ra posteni Veierbuš . P c diviem gadiem pašvald bas jurisdikcij non ca Flamersfelda ar 33 ciemiem. 1849. gad Raifaizens prec j s. imen dzima septi i b mi, no kuriem Rudolfs v l k no t va p r ma kooperat v s sist mas vad bu. Tuv kais pal gs un uztic bas persona Raifaizenam bija vi a sieva Am lija. Tas bija oti svar gi, jo v rs bija k uvis da ji akls. 1852. gad Raifaizens k uva par Hedesdorfas m ru, lai gan vesel bas probl mas arvien vair k apgr tin ja pien kumu veikšanu. Lai ar 1863. gad Raifaizenu atk rtoti iev l ja par m ru, vald ba vi u vairs amat neapstiprin ja, l dz ar to Fridriham n c s piln gi atst t dienestu un samierin ties ar niec gu pensiju.

Jaunu dz vi s kt Raifaizenu nol ma ar cig ru fabrikas atv ršanu. Kad šis pas kums neizdev s, vi š m in ja tirgot v nu un dz v bas apdrošin šanas polises. T vi š nopeln ja pietiekami daudz naudas, lai sevi uztur tu l dz m ža galam, ta u vienlaikus vi š daudz p u velt ja kooperat vu organiz šanai. L dz n vei 1888. gad vi š ieguva augst ko sabiedr bas un valsts atzin bu par paveikto V cijas zemniec bas lab . Taut Raifaizenu s ka d v t par „labo t vu Raifaizenu”.

Kooperat v s darb bas s kums un motiv cija Raifaizenam bija l dz ga k Šulcem-Deli am. Ar vi u dzi i iespaidoja 1946. gada neraža, barg ziema un bads. Atš ir ba t , ka Šulce s ka apvienot pils tu amatniekus un tirgot jus, kam r Raifaizens piev rs s tieši zemniec bai. Reformas gan atbr voja zemniec bu no feod laj m klauš m un pav ra iesp ju ieg t sev zemi, ta u kopum st vokli neuzlaboja. P c t laika liec b m, V cijas zemniec ba bija k izbad jusies, slikti rbta un neizgl tota aužu masa, bez pajumtes un iztikas l dzek iem, kas ar p l m satur ja kop miesu un dv seli. Zemnieki nebija gatavi komerci lajai lauksaimniec bai, nebija naudas tehnikas, miner lm slojuma, s klu un lopu iepirkšanai, t p c tie nesp ja pacelt ne sava darba raž bu, ne uzlabot dz ves apst k us. Hipot kas laukos kalpoja k vien gais kred ta nodrošin jums, ta u hipot kas bija tikai lielu pašumu saimniekiem. Tipisks s kzemnieks l dz ar to non ca aug ot ju kalp b . P rkot zemi, vi am bija j aiz emas uz tik než l giem noteikumiem, ka š zeme galu gal non ca aug ot ja pašum . Aug ot ju aizdevumu likmes sasniedza 100% gad .

1846 – 47. gada ziem Raifaizens organiz ja „Maizes savien bu” (*Brotverein*), lai badaciet jiem izdal tu miltus, v l k celtu maizes ceptuvi, kas nabagus apg d ja ar l tu maizi. N kam Raifaizena dibin t apvien ba aiz m s naudu, lai vairum iepirktu s klas un kartupe us, kurus v l k par pašizmaksu p rdeva zemniekiem. Neviena no š m organiz cij m nebija kooperat vs, jo naudu aiz m s no tur g kajiem, lai pal dz tu

nabadz gajiem. 1849. gadā, k' stot par Flamersfeldas m'ru, Raifaizens nodibin ja Flamersfeldas Biedr'bu tr'c go zemnieku atbalst šanai. T' iepirka lopus, kurus uz izdev g'iem noteikumiem, pie aujot par da k'rtošanu ar iemaks m, p'rdeva zemniekiem. V'l k's sabiedr'ba s'ka izsniegt kred'tus zemnieku saimniec'bu uzlabošanai. Ta u ar š' biedr'ba v'l nebija kooperat'vs. To veidoja 60 tur gi Flamersfeldas pilso'i, kuri kop gi garant'ja biedr'bas aiz'mumus. L'dz ar to šie pilso'i ar noteica biedr'bas politiku: kurš j'uz em biedr'b', kam j'izsniedz aizdevums utt. Turkl't uz'emtajiem biedriem, lai ar tie papildin'ja kop'jo kapit'lu, nek'das teikšanas nebija. Tom'r j'atz'st, ka biedr'ba daudzus zemniekus atbr'voja no aug'ot'ju j'ga un pal'dz'ja saimnieciski nostiprin'ties.

N'kamo biedr'bu Raifaizens dibin'ja tikai 1854. gadā, kad k'uva par Hedesdoras m'ru. T'sauc's Hedesdoras Labdar'bas organiz'cija un atspogu'oja dibin't'ja ieinteres't'bu krist'g's labdar'bas un ž'lsird'bas lauk'. Jaun'organiz'cija r'p'j's par tr'c'giem b'rniem un vi'u izgl'tošanu, c'la bibliot'kas, pie'ma darb'bijušos cietumniekus un dezertierus. T'darboj's l'dz gi pirmajai biedr'bai, tikai ar noteikumu, ka dividendes investoriem netiks izmaks'tas l'dz br'dim, kad tiks uzkr'ts rezerves fonds. Bez tam bija paredz'ts, ka biedr'bas likvid'cijas gad'jum' kapit'ls tiks sadal'ts nevis investoriem, bet gan izmantots tr'c'go lab'. P'c Hedesdoras biedr'bas tika nodibin'tas v'l divas (1862. un 1868. gadā), ta u to darb'ba nesniedz'st l'k'par tuv'ko apk'rtni.

Vienlaikus Raifaizens s'ka p'r'rt't savus uzskatus par biedr'bu darb'bas principiem. Lai ar vi'a dibin't's biedr'bas darboj's sekm'gi, s'ka rasties sarež'jumi. Tur gi labv'i, kurus Raifaizens bija aizr'vis ar savu krist'go entuziasmu, pak'peniski zaud'ja interesi labdar'bas darb'. Past'v uzskats, ka Raifaizenu iespaidoja Šulces-Deli'a s'kotn'jo kooperat'vo biedr'bu pan'kumi. T'p'c vi's nol'ma savu Hedesdoras biedr'bu p'rkr'tot uz pašpal'dz'bas principiem. Atz'stot, ka š' biedr'ba dibin'ta p'c Šulces s'kotn'jiem principiem, Raifaizens biedr'bas stat'tus piel'goja viet'jiem lauku apst'k'iem un vajadz'b'm. Kad jaunos stat'tus bija parakst'juši 300 cien'jami pilso'i vis'apgabalā, tika nodibin'ta Hedesdoras kred'tsabiedr'ba. Tas notika 1864. gadā.

Lai gan p'c'uzb'ves un p'rvaldes principiem abi bija kred'tkooperat'vi, starp Raifaizena un Šulces-Deli'a organiz'cij'm past'v'ja principi'las atš'ir'bas. Raifaizens uzsv'ra cilv'km'lest'bu un krist'g's v'r't'bas k'kooper'cijas pamatmot'vu, kam'r Šulce-Deli's galveno uzvaru lika uz ekonomisk's pašpietiekam'bas nodrošin'šanu. Raifaizena m'r'is bija pal'dz't zemniec'bai, kam'r Šulce koncentr'j's uz pils'tas str'dniec'bu un veikalu pašniekiem. Raifaizens dal'bu sav's organiz'cij's cent's ierobežot ar neliela apgabala iedz'v'jiem vai, vislab'k, vienas draudz'es locek'iem, kam'r Šulce-Deli's sav's organiz'cij's cent's iesaist't plašu un ekonomiski daudzveid'gu apgabalu iedz'v'jus.

Lai k'tu par Raifaizena organiz'cijas biedru, bija nepieciešama labv'l'ga kaimi'u atzi'a par kandid'ta raksturu, cent'bu un draudz'gumu. Lai ar kred'tkooperat'vi cilv'kus nedal'ja bag'tajos un nabagos, iest'ties grib't'jiem bija nepieciešams k'ds nodrošin'jums vai pašums. Labi, ja kandid'tam pieder'ja zeme, bet uz'ma ar kalpus, ja tiem bija lopi vai pieder'ja darba'r'ki. Par galveno biedra v'r't'bu Raifaizens tom'r uzskat'ja cilv'ka mor'lo st'ju. Pirmajos darb'bas gados Raifaizena biedr'b's nebija paju, jo t's aiz'm's pret savu biedru atbild'bu. L'dz ar to netika maks'tas ar dividendes. Procentus maks'ja vien gi par noguld'jumiem. Kad 1889. gadā V'cij'tika pie'emts kooper'cijas likums, Raifaizena sabiedr'bas ieviesa gandr'z simbolisku pras'bu p'c p'ajas 2,5 marku v'r't'b'.

Raifaizena biedrību pavalde bija demokrātiska. Biedru kopsapulce ievlēja pavaldes komiteju, kas apstiprināja aizdevumus, sekoja, lai tie tiktu izmantoti noderīgiem mērķiem un laikus atmaksāti, kā arī organizēja ikdienas darbu. Inspekcijas padome jeb revīzijas komisija pārraudzāja pavaldnieku darbību un par to ziņoja kopsapulcei. Raifaizens uzsvēra brīvprātības principu, atalgojumu pieaujot tikai pilnas slodzes darbiniekiem, t.i., grāmatvedim-kasierim.

Izcilais Krievijas kooperācijas teorētiķis **Aleksandrs Čajanovs**, lai radītu izpratni par Raifaizena kooperāciju, izcēlīs šādus principus, kurus savā grāmatā „Kooperācijas saiskurss” nosaucis par Raifaizena likumiem:

1. Kopīgā aizņēmuma ēmšana, ko veic savienībā apvienojušies zemnieku saimniecības, garantē, ka katrs biedrs saņem savu daļu. Ar to tika panākta kapitāla iekļaušana biedrībā, jo tā laika kapitālisti un finansisti kopīgā mantiskā atbildībā turēja lielākus riskus.

2. Aizdevums kredītbiedrības biedriem izsniedzams tikai ražošanas vajadzībām, nevis patērēšanai. Šā likuma mērķis bija nodrošināt, lai apgrozība laist nauda atgrieztos ar peļņu.

3. Aizdevumi izsniedzami tikai sabiedrības biedriem, kuri ir visiem labi pazīstami cilvēkiem, tāpēc pārbaudīti, ir atbildīgi ar savu mantu.

4. Lai valde spētu uzraudzīt aizdevumu izmantošanu, saimniecībā jābūt viegli aizsniedzamam. Tādēļ **apgabalam, kur darbojas kredītsabiedrība, jābūt nelielam.** Praksē tas nozīmēja apgabalu, kas nepārsniedza 5–6 ciemu teritoriju (apvidū ar atširgū iedzīvotāju blīvumu ciemu skaits var atšķirties).

5. Valdes loceklis amatā stājas par godu, t.i., neatgotu pienākumu. Ja apgabals, kur darbojas kredītsabiedrība, ir neliels, tas nozīmē arī nelielu apgrozījumu. No šī apsvēruma izriet nepieciešamība pavaldei veikt sabiedriskārtību, lai samazinātu kopīgās izmaksas.

Sākotnēji Raifaizena kredītkooperatīvu skaits pieauga lēni: 1868. gadā 11 organizācijas, 1869. gadā – 33. Tikai 1880. gadā sākās straujā organizāciju skaita pieaugums. Raifaizena nāves gadā Vācijas darbības 425 vietās bija biedrības. Grūtības radīja reģionālu un valsts mēroga apvienību veidošana. Tāpēc vācu ilgturības foruma kopīgajam mērķam veicināšanai, noderīgās informācijas apmaiņai, juridisku padomu un centrālās bankas pakalpojumu saņemšanai. Pirmā centrālā apvienība – Reinas Lauksaimniecības savienības banka – dibināta 1872. gadā. Bez finansiālu pakalpojumu sniegšanas tā veica arī vietējās biedrību pārraudzību un kontroli. Sekoja citas reģionālās apvienības ar līdzīgām funkcijām. 1874. gadā izdevās nodibināt Vācijas Lauksaimniecības galveno banku.

Jaunpiemtie Vācijas likumi nepieļāva, ka asociāciju kopdarbību, kā asociāciju nodarbošanos ar bankas pakalpojumiem, ja tā m nebija akciju bankas statusa. Tāpēc Raifaizens bija spiests likvidēt savas centrālās bankas un 1876. gadā organizēt Centrālo Lauksaimniecības aizdevumu banku, kas bija akciju sabiedrība. Nākamajā gadā dibināta Vācijas Lauku Kooperatīvā sabiedrība vispārējā federācija, kuras pienākums bija sniegt juridiskus pakalpojumus, padomus, rīcības par jaunu organizāciju dibināšanu un informācijas izplatīšanu. Nākamajos gados tika dibinātas jaunas reģionālās un centrālās organizācijas, kuras pievienojās Vācijas Impērijas Lauku kooperatīvā sabiedrības federācijai, lai gan turpināja būt ar Raifaizena Vispārējās federācijas locekļiem.

Tikai 1913. gadā Raifaizena biedrības izstāšanās no impēriskās federācijas, turpmāk paaujoties tikai uz savu centrālo organizāciju.

Raugoties vēsturiski, Raifaizena biedrības pieaugšana straujāk 1913. gadā Vācijas darbos 25 576 daļiņās, kas paveida lauku kooperatīvu, un 16 927 no tiem bija kredītkooperatīvu. 1915. gadā darbos 1 559 pilsētu biedrības, kas apvienojās Šulces-Delīa Universālajā federācijā, 980 no tām bija kredītvienību sabiedrības. Raifaizena biedrības arvien uzsvēra sava dibinātāja paustos morāles principus un kristīgus vērtības. Tikai XX gadsimta otrajā pusē ar Raifaizena organizāciju saskaņā dominēja profesionālisma principi.

3.1.1.3. Vācijas pieredzes pārņemšana Eiropā

Abi Vācijas radītajiem kredītkooperatīvu sistēmu pamatpētniekiem radās sekot arī ne vien Eiropā, bet arī citu kontinentu valstīs. Reti kur šīs kustības pirmskodi entuziasti nebija rūpīgi izpētījuši, un tas bija sasniedzams. Visspriežamā min 23 gadus vecais itāliņu zinātnieks **Luidži Luzati** (*Luigi Luzzatti*), kas 1864. gadā ieradās Vācijā, lai studētu Šulces-Delīa principus. Atgriežoties dzimtenē, viņš par šo tēmu uzrakstīja grāmatu un kļuva par politiekonomikas profesoru lasīdams lekcijas Padujas universitātē. 1866. gadā Luidži Luzati dibināja savu pirmo kredītkooperatīvu Milānā.

Tomēr Luzati kooperatīvu atšķirībā no Viesošāna laikā Vācijā gan Šulces-Delīa, gan Raifaizēns uzsvēra neierobežotas atbildības principu, tikai vēlāk Šulces-Delīa pieņēma, ka viņa biedrība jāizveido starp neierobežotu un ierobežotu atbildību. Turpretī Luzati uzreiz izšķīrās par ierobežotu atbildību. Luzati apšaubīja arī Šulces noslieci uz drošumu, jo viņš apņēma kapitāla nodrošināšanai, to vietā balstoties uz mazāku kapitālu un noguldījumu piesaisti. Visbeidzot viņš nolēma, ka viņa bankas darbiniekiem jāstrādā bez atlīdzības, kā arī jāpieņem vairāki darbinieku un jārada vairāki komiteji, lai darbiniekiem nodrošinātu vairākus sadarbības un mijiedarbības. Ar to Luzati kooperatīvu iedzināja Raifaizēna kredītsabiedrībā.

Ar laiku Luzati kredītvienību sabiedrības pārveidojās par vispārīgām (universālām) bankām, kuras pieņēma noguldījumu no visiem un kredītus izsniedza arī neierobežotiem. No Vācijas modeļa saglabājās vienīgi paaušana uz kredīta, kas bija raksturīga.

Raifaizēna ceļu Itālijā gāja **Leone Volemborgs** (*Leone Wollemborg*), kurš kopš 1883. gada sāka dibināt kooperatīvās kases zemniekiem, kuras Itālijā sauca par zemnieku kases. Volemberga biedrības nebija paju, naudu aizdevumiem tās savca ar biedru un iedzīvotāju noguldījumiem vai arī aizņēmas no citām finanšu institūcijām, lai neierobežotas atbildības principa. Dividendes netika maksātas. Visi ienākumi nonāca rezerves fondā, lai vajadzības gadījumā segtu radušos zaudējumus. Kad rezerves fonds bija gana liels, tad izdevās sākt izmantot vispārīgās operācijas. Vislielākais Volembergs stingri pieturējās pie Raifaizēna principiem, uzsvērot arī morāles un kristības principus. Zemnieku kases veicināja ne vien materiālo labklājību un ražošanu, bet arī par zemnieku izglātošanu. Statistika bija pat noteikums, ka kases locekļiem jāprot lasīt un rakstīt, lai viņi saņemtu pilnu izpratni par to, kā piedalīties biedrības darbībā. Volemberga kases skaits strauji pieauga, līdz 1913. gadam darbos 2000 zemnieku kases. Trešdaļa no tām nebija saistītas ar reliģisko pārliecību, bet pārējās bija katoļu kases. Lai rosinātu zemnieku kases dibināšanu, Volembergs 1897. gadā organizēja Nacionālo federāciju, bet 1909. gadā par lauku kredītkooperatīvu centrālo organizāciju kļuva Katoļu Lauku kredītsabiedrība nacionālā federācija.

Interesanti, ka vācu parauga kredtkooperatīvi neatrada atsaucību Rodeilas kooperatīvudzimten Anglijā, lai gan Lielbritānijas akadēmiskā aprindā kļuva lauku aktīvi propagandēja Raifaizena sistēmas kooperatīvusi. Ar otrā lielvalsts Francijas kotnīji bija visai īmāna pret Vācijas pānkumiem, lai arī pieredzēja daudzus mēģinājumus ieviest finanšu kooperāciju. Daudz uzņēmīgākā bija vāciski noskaņotā Austroungārijas impērija, kur pirmais Šulces-Delīa sistēmas kredtkooperatīvs dibināts 1858. gadā, bet Raifaizena sekotāji sāpārojās 1886. gadā. Līdz 1913. gadam Austrijas darbojās 3599 Šulces-Delīa kredtkooperatīvi un vairāki nekā 8000 Raifaizena biedrības. Mēsdienā pamatlicēju uzvārdi, visvairākgān tieši Raifaizena, grezno lielas bankas visā Centrālēiropā un daļēi arī Austrumeiropā. Zīmēgi, ka Krievijā vācu sistēmu vairāki iepazīna Raifaizena variantā, lai gan bieži šājādžienā bija ielikta patnāja krievu interpretācija, kas visai nosacītā dzinēja Raifaizena principiem.

trīvienziņās par Vācijas kredtkooperatīviem sāsniedza Amerikas krastus. Jau 1864. gadā vairākas vācu amatnieku biedrības ūjorkā dibināja pilsētās mēroga organizāciju, kuru nosauca par *Arbeiter-Bund*. Tā bija iecerēts veidot kā Šulces-Delīa parauga tautas pašpalīdzības banku, šo iecerēti sāstot ar slīmācas celtniecību, mēģinājot būvēt būvniecību un ražotāju kooperatīviem. Biedrība vairumā iepirka kartupeļus, tēju, cukuru un kafiju, lai tos saviem biedriem pārdotu lētāk par tirgus cenu, kā arī sāka pērt biedriem 200 dolāru lielās būvniecības. Tā ūšos entuziāstus drīz vien pastāmalcēnā tēji par 8 stundu darba dienu un Eiropas pāveida marksisti. Kooperatīvā kredtā tēmu ASV pācā pat lielā sāvāzes, kā *New York Times*, pādev jōt to strādniecībā kā alternatīvā šāru cāi, kas tājā laikā draudēja nērietumeiropā pārsvieties ar ūz ASV.

1870. gadā mēģinājums ieviest Šulces-Delīa biedrības notika Māsā setas pāvalstā ASV. Bostonas tiesnesis un Māsā usetas Augstākās tiesas loceklis Semjuels Kvinsijs pārtulkojā un izdevā vairākus Šulces-Delīa ziņojumus. Viā mā sāsdāls, kurš bija Māsā setas štata senators, šo ziņojumu iesniedza senāta banku komitejai, lā dzot pāemt likumu, kas ātā ūtā dibināt kredtkooperatīvus. Šāds likums gandrīz tika pāemts, bet pāts projekta iesniedzējs nōtā atteicās, pāskaidrojot, kā kooperatīvā kredtā organizācijās var dibināt jau esošās likumdošanas ietvāros. Kvinsijs pāts pāedalēja Franklina fonda reorganizācijā, kurš bija domāts nēlielu aizdevumu izsniegšanāi tirgotājiem. Lai arī bija sāskatāmā zināmā mēroglā dzībā, šīs fonda tomēr nēdarbojās pāc Šulces-Delīa principiem. Vairāki ievērojāmi politiāi Amerikā turpināja ātīt par kooperatīvā kredtā nepieciešāmību, āicinot atbalstīt amatniekus un mēkstīt cā ū starp darbu un kapitālu. Tomēr vā lāgli ASV šāda sistēma nēiesakojās. Sākrāžotāji un sāktirgotāji bija spāsti emtdārgus kredtus nō āugotājiem. Tikā vietmē dibinājis dāž dās krājbankas un krājāzdevu āpvienības, kuras tomēr nēspēja sāniēt pāemrotus sākkredtus. ASV kredtkooperatīvā attāstībā strāuji sākā sā tikai XX gādsimtā pāc Lielās depresijas, kādā daudzi iedzīvotāji vā lās bankās un kredtkooperatīvā entuziāstam **Eduardam Albertam Filnam** izdevās ātrāst tālāngu Nācionālā Kredtābiedrību pāplāšināšanas biroja (CUNEB) vadītāju, par kuru kļuva **Rois Frederiks Bergengrens**.

3.1.1.4. Kredtkooperācijās pānkumi Kanādā

Daudz lābā kredtkooperatīvā entuziāstiem vēicās Lielbritānijas kolonijā Kanādā. Tur dibināšanas pānkumus ūzņēmās pārlamentārais korespondents **Alfons Dežard** (*Alphonse Desjardin*). Viā dibināt kooperatīvā kredtā sistēma ārvienplaukst un sāniedz nōzīmēgu atbalstu kredtkooperatīvā attāstībā visā pāsaulā, t.sk. arī Latvijā.

Dežard dzima 1854. gadā Līsi, daudzbrūņu imeni. Kad viņa tēvs saslima, par vienu no imenes apgādātāju palikma tē. Tā Alfons jau agrīnā bērnībā izjuta nabadzības slogu. Vecāki bērnēm bija ieaudzinājuši stingrus morāles principus un dievbijību, kā arī iespaidu robežsērpiņš par izglītību. Alfons mācījās Līsi draudzes skolā, vēlāk koledžā. 16 gadu vecumā viņš pārrauga mācības koledžā, lai atbalstītu imeni. Šobrīd viņš dienāja Kanādas milicijā, tad tika pieņemts par korespondentu vietējā žurnālā *Echo of Levis*. 1879. gadā viņš kļuva par reportieri Kvebekas parlamentā, 1891. gadā nodibināja pats savu avīzi *L'Union Canadienne*. Avīze ilgi nepastāvēja, bet Alfons tika iecelts par korespondentu Otavas Pārvaldē, kur darbojās līdz 1915. gadam, kad bija spiests atteikties no darba sliktas veselības dēļ.

Pēc dabas Alfons Dežard bija sabiedrīks. Daudzi dzimtenī viņu pazina kā godgu, strādāgu un atbildīgu cilvēku. Kā students viņš bija aktīvs kultūras un reliģiskajās dzīvībās, kā žurnālists lielu uzmanību pievērsa ekonomiskiem un sociāliem jautājumiem un izstrādāja pat savu politisko filozofiju. Tolaik Kanādā bija asas diskusijas par provinces neatkarību: vai tuvina ties ASV vai iestāties par provinci ar autonomiju. Dežarda lozunga bija: „Vispirms un pirmā visam būs Kanādieši!”

Rakstot par saimnieciskiem un sociāliem jautājumiem, Dežard iepazīstināja Eiropā uzplaukušo kooperatīvu kustību. Viņš saprata, ka tā daļēji noderētu arī Kanādā, kur pietrūka bankas pakalpojumu vienlīdzīgiem cilvēkiem. Daudzi Kanādieši bija nokuvuši augstajam jautājumam, parlaments 1897. gadā sāka debatēt par nepieciešamību pieņemt likumu pret augstāko. Kanādas parlamentārais korespondents Dežard sāka debates noklausīties un dzirdēja daudzas satraucošas lietas. Procenti par maziem aizdevumiem reiz mēģināja sasniegt pat 1200%. Tieši tāpēc Dežard apņēma šo slimību izārstēt.

Kanādā tolaik jau darbojās dažādi maiznieku kooperatīvi un pāris kooperatīvo veikalus. Pastāvēja arī neliela banka Prinča Edvarda salā, kuru visai nosacīti varētu dēvēt par kooperatīvu. Izpētījis šos nelielos kooperatīvus, Dežard pievērsās kooperatīvajai Eiropai. Viņš sarakstījis arī rakstnieku un tautas banku propagandētāju Eiropā **Henriju Volfu**, kurš par šo tēmu sniedza izsmēto informāciju. Sekoja sarakste ar tautas bankas direktoru Francijā **Šarlu Reineri** un Luidži Luzati Itālijā. Kādedzgu katoliķi viņu aizrīva ar tolaik izplatīto baznīcas sociālo mācību. Dežard sāma vairākas grāmatas un brošūras par kustības attīstību Eiropā. Viņš brieda pārliecībā, ka kaut kā līdzgaitā iespējams Kanādā un tieši tāpēc pienācis stāvēt laiks šīs idejas propagandēt. Dežard to ar darbu – gan sarunās ar paziņiem, gan presē. Viņš kļuva par dedzīgu kooperatīvas evaļistu.

1900. gada 20. septembrī Alfons Dežard savam jēl dzimtu draugu, kuriem izklāstāja savu plānu par tautas bankas dibināšanu Līsi. Lai arī šākotnēji nebija pārliecības, ka draugi viņu izprast un atbalstīs, jo kooperatīvas tēma Kanādā bija sveša, tikšanās beidzās ar vispārīgu apņēmību nekavējoties erties pie darba. Tātātika nodibināta komiteja, kas vismaz divas reizes nedēļā tikās Dežardam. Komitejas uzdevums bija sagatavot statūtu projektu un kooperatīva dibināšanu.

Alfonsa Dežarda tēlejošie panākumi ir tēvrti, lai tos aplēkotu un analizētu tuvāk. Vēl jo vairāktēpēc, kāpēc 100 gadiem Dežard dibinātā krājizdevu sabiedrība kustības atbalstītāja kustības atdzimšanu Latvijā. Apbrīnojama un pamācoša bija Dežarda drosme, pārliecinošā, bet vienlaikus ar radošā pieeja apstākļos, kad kooperatīvas principi viņa dzimtenī bija pilnīgi sveši.

Pat nodibin t r c bas komiteja šaub j s, vai var dibin t finanšu koncernu apst k os, kad Kan das likumi to neat va. Turpret Dežard uzskat ja, ka at auts ir viss, kas nav nep rprotami aizliegts. Kad sabiedr ba pier d s savu dz votsp ju, parlaments b s spiests legaliz t t s past v šanu. Lai k Dežard apbr noja savu Eiropas kol u pan kumus, vi š necent s tur izveidoto sist mu nekritiski kop t. Galven s atš ir bas bija divas. Pirmk rt, vi š neatzina dal šanos pils tu un lauku kred tkooperat vos, bet cent s tautas banku un lauku kašu patn bas „savienot tik harmoniski, cik vien tas iesp jams”. Otrk rt, Dežard noraid ja neierobežot s atbild bas principu, uzskatot ka kan diešu vid tas nerad s atsauksmi un izpratni.

18 komitejas s žu rezult t tika pabeigts stat tu projekts. 6. decembr apm ram 100 L isas pilso u apstiprin ja stat tus. Savu biedr bu vi i nol ma saukt par L isas Tautas kasi (*La Caisse Populaire de Levis*). Dibin t ji apzin ti izvair j s no apz m juma „banka”. Stat tus parakst ja 80 personas un ieg d j s kopum 200 pajas. Tautas kases pasludin tie m r i bija taup bas un finansi las atbild bas veicin šana biedru vid , krist go un cilv cisko v rt bu atbalst šana, aug ošanas apkarošana, kapit la sag d šana viet jiem uz mumiem, pal dz ba aiz m jiem sasniegt saimniecisku neatkar bu, izmantojot biedr bas rad to pašpal dz bas sist mu. Savas oper cijas tautas kase s ka 1901. gada 23. janv r .

M sdiens Dežard banka izaugusi par milz gu imp riju, kuras partneri darbojas visos kontinentos. T p c interesanti, ka pirmais noguld jums tikko dibin taj kas bija 10 centi, bet l dz dienas beig m noguld jumu kopsumma sasniedza 26,40 Kan das dol rus. Lai samazin tu izdevumus, kasiera pien kumus bez jelk da atalgojuma uz m s pats Alfons Dežard . „Birojs atrad s man s m j s. Gr matved bu k rtoju es pats, bet manas promb tnes laik k ds no imenes locek iem. Visi biedri n ca pie mums, lai ieskait tu savas iemaksas, ieg d tos pajas vai veiktu citus dar jumu ar biedr bu,” v l k atcer sies Dežard .

S kum biedr bas birojs darboj s tikai sv tdienas nakt s, v l k tas bija atv rts tr s naktis ned . 1901. gada maij Tautas kas bija iest jušies jau 840 biedri, kuriem pieder ja 2 750 pajas, izsniegto aizdevumu kopsumma p rsniedza 8000 dol ru. Lai k tu par kases biedru, L isas pils tas vai lauku iem tniekam bija j parakst s vismaz par vienu paju 5 dol ru v rt b un j ap emas par to iemaks t vismaz 10 centus ned . Bez tam bija j dod neliela iest šan s maksa, kuru ieskait ja biedr bas rezerves fond . Tika v rt tas katra kandid ta rakstura paš bas. Lai k du uz emtu par kases biedru, kandid ts bija j nov rt k „god gs, punktu ls dar jumos, ar labiem un sapr t giem ieradumiem, cent gs un str d gs”. Izsl gt no biedr bas var ja locekli, kurš bankrot ja, palika maks tnesp j gs, tika krimin li sod ts, va sevi ies dz t par par da nemaks šanu, p rtrauca maks jumu k rtošanu biedr bai vai ar maldin ja biedr bu par aiz emt s naudas izmantošanu. Lai sa emtu aiz mumu, biedram bija j b t lab s attiec b s ar biedr bu, j b t laikus nomaks tiem iepriekš jiem aiz mumiem. L mumu par aizdevuma izsniegšanu pie ma kred tu komiteja. Stat tos nor d ts, ka komitejai j dod priekšroka nelieliem aizdevumiem, j b t piln gi skaidram aizdevuma izlietošanas m r im. Lai ar noteicošais faktors kred ta sa emšanai bija labs biedra raksturojums un laba iepriekš jo aiz mumu atmaksas v sture, tom r komiteja pras ja, lai par da z mi ar saviem parakstiem apstiprina v l k ds vai divi biedr bas locek i, kuri b tu atbild gi par par da atdošanu, ja aiz m j s k tu maks tnesp j gs.

Augstākais lēmums Dežard bija biedru kopsapulce, kur, neatkarīgi no iegūto paju skaita, katram biedram bija viena balsis. Ikdien lēmumus pieņēma 9 locekļu Administratīvā padome, kuru izvirzīja biedru kopsapulce. Padome pieņēma jaunus biedrus, iecēla un pārraudzīja darbiniekus, nodrošināja statūtu ieviešanu, ieteica kopsapulcei dividendu izmaksājumus procentus, kontrolēja rezerves fondu. Administratīvā padome no savu locekļu vidus ievēlēja biedrības prezidentu, viceprezidentu un sekretāru, kuri veidoja biedrības valdi. Pārraudzīja jeb revīzijas komiteju veidoja trīs kopsapulces izvēlēti biedri.

Tautas kases lēmums bija biedru nopirktais pajūms, biedru noguldījumiem, iestāšanās maksām, iemūmiem par kredītiem, biedru vai citu personu aizdevumiem. Rezerves fonds bija domāts „apvienības veselības nodrošināšanai”, tādēļ lielam, pēc statūtiem, bija jāsasniedz divkārtšs gadā piesaistīt kapitāla apjoms. Rezerves fondam ieskaitīja visas iestāšanās maksas un 20% no ikgadējās peļņas. Kad fonds bija uzkrāts, to drīkstēja izmantot investīcijām. „Piesardzības fonds” bija domāts, lai nosegtu neparedzētus zaudējumus. Tajā ieskaitīja 10% no ikgadējās peļņas, līdz fonda lielums līdzinājās 200% no piesaistītā kapitāla.

Pirmajos 6 darbības gados Tautas kases izsniegto kredītu apjoms sasniedza 200000 dolārus un sliktos kredītus netika zaudēts ne cēns. Tas Dežardam sīstmas piekritusji prācīja, ka kooperatīvu principi spēj dot nepieciešamo drošību. Par galveno drošības faktoru uzskatīja apstākli, ka biedrība darbojas nelielā apvidū, kur visi viens otru pazīst. Otrkārt, visi biedrības locekļi kāpaju turētāji ir ieinteresēti sekmīgā kooperatīvā darbībā. Kredītu izsniegšana sīkotnāji notika tādēļ. Vispirms Kredītu komiteja izvērtēja prasītāja godgūmu un raksturu, pēc tam pats Dežardam izlēmā, vai kredīta izsniegšanai nepieciešami galvotāji. Kredītu likmi noteica pašā administrācijas komiteja, emotvērī naudas tirgus vispārīgostāvokli, aizdevumu likmes komercbankās un vajadzībū saprātīgī atalgot naudas devus, kuri gūda lēmumus biedrībā. Pirmajos gados kredītu likme bija ap 8%.

Naudas aizdošana nesīzinīmu pēu investoriem, lai gan Dežardam nevīlī sīlietot tādus jādzenus kā pēa un dividendes, kuri „smakoja pēc komercīalizācijas”. Tādēļ pēc procentus par noguldījumiem, pajūm un dividendes saucā par „bonusiem”. Pirmajos 6 darbības gados pēa sīsniedzā 5800 dolārus, no kuriem 3400 ieskaitīja rezerves fondam un 2400 izmaksā kā bonusus. Dividendes varēja būt lielākas, bet Dežardam uzskatīja, ka tās nedrīkst pārsnīegt 4%, kamēr netīks uzkrāts pietiekams rezerves fonds.

Tādēļ Dežardam arvien turpināja savū parlamentārī korespondentārī darbu, vīa prombītnes laikā biedrības darīšanas kārtōjāsīeva. Tikāpēc 6 sekmīgās darbības gadiem tīka nolēmīts Tautas kasei izīrt pašās telpās komercīlo darījumu rajonam un algot pārvāldnīeku. Lai gan Dežardam bija apmīes pīerdīt, ka kredītkooperatīvīr pīemrotī visāi Kanādā, vīa konservatīvais raksturs nevēa sīsteigt jaunu kāšū dībīnīšanu citās apdzīvotās vietās. Tikāpēc pirmās darbības gada tīka atvīrtā otrā kase netīlāj lauku draudzī. Trešāpvienības kādarboties 1905. gadā Santamalo, kas netīlu no Kvebekas. Kādūlaiku šīs biedrības darboties bez lēģālās statusa. Tādū Dežardam pīlī izsaucā simpītijas daudzos deputatos, kas pāncā vienbalsgū Kvebekas sindikātū likumā pīemīšanu. Nākamājādā likumā iesnīedzā Kanādās Pārstāvju pālītī. Debatē galvenāis līecīnīeks bija pāts Dežardam, bet jau lēmīdz tam vīš bija īeguvis Kanādās enerģīgubernatora atbalstu. Tomēr likumā pīemīšana aizkāvījās par divīem gadiem.

Neraugoties uz to, Dežard organizāciju skaits turpināja augt: 1907. gadā nodibinājās trīs, 1908. gadā – 11, bet 1909. gadā – vēl 15 jauni kredītkooperatīvi. 1914. gadā jau 150 kooperatīvu bankas apkalpoja pilsētu strādniekus, fermerus un ogrotaus. Dežard vēlēja visu savu enerģiju jaunu sabiedrību organizēšanai. Kādas Pārslē vju palīdzēja apakškomisijai vēl šādi liecināja:

„Nabadzīgā audis ir uzaudzinātīl dzimbr nojamam izglītības lēmim tādā jautājumā kā ekonomika. Viņi izprot kapitāla dabu. Viņi labi saredz kapitāla saistību ar sociālo dzīvību, tādēļ viņi atbrīvojušies no daudziem aizspriedumiem. Ja paaugstinājam detaļas, kooperācijas lielā priekšrocība ir tā, ka kopdarbā cilvēkiem iemāca, kā pašiem virzīt savu uzdevumu darbu, nepaaukoties uz starpniekiem. Kooperācija audmā iemāca lielā taupības un krāšņā priekšrocība, bet vispirms jau katra centā un mazu iekrājumu vārtību.”

Māsdienās *Desjardins* ir viena no lielākajām un modernākajām finanšu grupām. Kādas un vislielākā kādas franču provincēs, kas sniedz praktiski visus finanšu pakalpojumus, ar tādus, kas ar savām inovācijām raksturo tikai *Desjardins*. 90. gados visi *Desjardins* uzņēmumi (kopumā 20, neskaitot filiāles) apvienoti vienā federācijā. Pašreiz šim nolikam dibinātā filiāle *Développement International Desjardins* izvērsusi plašas finansēšanas un atbalsta operācijas 30 Afrikas, Latīņamerikas, Āzijas, Centrālās un Austrumeiropas valstīs.

3.1.1.5. Kredītkooperācijas sasniegumi pirmsrevolūcijas Krievijā

Krievijā Latvijas lasītājam var būt interesanta divu galveno iemeslu dēļ. Kooperatīvu kustības kumosā Latvija bija iekļauta Krievijas impērijas sastāvā, lai gan Baltijas guberņās bija ievrojama baltvācu un līdžu ar to ar tiešā Vācijas ietekme. Otrkārt, lai gan Krievijā kopš cara Pēterā I laikiem tika ieviestas rietumu parauga reformas, arvien saglabājās daudzas tradicionālās krievu kopienas patnības, kā arī Bizantijas tradīciju mantīniecei raksturīgā pavaldes elementi. Ar šīs patnības lielā vai mazā mērā iesakojās latviešu apdzīvotajās teritorijās.

Neapšaubami modernā kooperatīvu kustībā Krievijā ienāca no Rietumeiropas. Tā kā Krievijā jau izsenis bija raksturīga ar sava kopdarbības un pašpalīdzības tradīcija, kas nevarēja neatstāt iespaidu, bieži vien ar kāvājošu, uz kooperatīvu kustības attīstību. Runa ir par tradicionālajām Krievijas zemnieku kopienām, arteim un t.s. skaldinām. Zemnieku kopienai jeb *obščinai* bija vairākas funkcijas: ekonomiskā (arāzemes sadalīšana ciema zemniekiem), administratīvā (strādā izšīršana) un sociālā (palīdzība bērniem, ātrāitnām, vientuļiem sirmgalvjiem). Kad kādam kopienas loceklim bija jācēmjā, saimniecības kasvājierko dāz, viss ciems vāit daā pulcējās lielājai talkai. Dažādu kopienai nepieciešāmo darbu veikšanai, piemēram, ceļu vai tiltu būvē, kopiena sadalījās arteos. Arteu darbā balstījās uz mutisku vai rakstisku vienošanos. Tie organizēja dažādas rāpālas, veica amatniecības darbus, pārvādāja kravas un cilvēkus. *Skaldinas* var raksturot kā arteu priekšgājājas kopīgā rāpālu un dažādas uzdevumu darbu organizēšanai, kā arī pātrāpreu iepirkšanai, svātku organizēšanai un citiem pasākumiem, kādi nepieciešāmi ciemā dzīvē.

Pirmos kooperatīvus Krievijā organizēja rietumnieciski un demokrātiski noskaotie dekabristi, kurus cārs bija izsūtījis Sibīrijā trimdā. Viņi sākotnāji radāja rietumu parauga arteus sabiedriskai dzīšanai, dāzū saimniecību un darbnācū ierkošanai. Tolaik šos uzņēmumus vānesauca par pātrātrāju biedrībām vai kooperatīviem. Pirmajām Krievijas kooperatīvām tika dots nosaukums „Lielāis artelis”, tādāstātus biedrībā pieņāma 1831.

gada 2. mart . Šis datums tad ar tiek svin ts k Krievijas pat r t ju biedr bu dzimšanas diena. „Lielais artelis” izsniedzis ar kred tus saviem biedriem.

Plaš kas kooper cijas att st bas iesp jas pav r s p c dzimtb šanas atcelšanas 1861. gad , kad zemniekiem rad s iesp ja ieg t zemi sav pašum un kad bez iztikas palikušie lauku iedz vot ji dev s darba mekl jumos uz pils t m, kur s ka att st ties r pniec ba. Str dneiku algas s kotn ji bija niec gas, bet p rtikas produkti r pn cu veikalos oti d rgi. Str dneiki bija spiesti organiz ties savu ties bu aizst v šanai. Da ji š organiz šan s izpaud s k pat r t ju biedr bu organiz šana. Pirm s re istr t s pat r t ju biedr bas dibin j s 1864. gad Permas apgabala Kinovsk un Aizbaik la apgabala Petrovsk . 1866. gad p c Šveices parauga dibin j s pirmais siera ražošanas kooperat vs Tveras guber , kas no apk rt jiem zemniekiem iepirka pienu un to r pniecisk m metod m p rstr d ja sier . Šim piem ram sekoja l dz gu arte u dibin šan s visdaž d kajos Krievijas apgabalos.

XIX gadsimta 70. – 90. gados izveidoj s labv l gi soci li ekonomiskie apst k i plašai pat r t ju biedr bu, kred tkooperat vu, ražošanas, k ar sag des un noieta kooperat vu att st bai vis Krievijas teritorij , jo strauji att st j s dzelzce u t kls un p r j tirgum nepieciešam infrastrukt ra. Kust b iesaist j s str dneiki, zemnieki, kalpot ji, amatnieki, ier d i, tirgot ji un pat armijas person ls. 1895. gad tika pie emts likums, kas regul ja mazu kred tu izsniegšanu. Tas savuk rt veicin ja plašu kred tkooper cijas att st bu.

XIX gadsimta beig s Krievij darboj s 1568 kooperat v s sabiedr bas, taj skait :

- 798 kred tbiedr bas,
- 557 pat r t ju biedr bas,
- 137 lauksaimnieku apvien bas,
- 12 lauksaimnieku biedr bas,
- 35 piensaimnieku biedr bas.

Krievijas v sturnieki atzinuši, ka pirm re istr t Krievijas savstarp j s pal dz bas sabiedr ba, kura saviem biedriem izsniedza kred tus, dibin ta 1813. gad R g . T saukusies „Atjaunot draudz ba” un tai bijuši savi stat ti. Tiesa, starp dibin t jiem un biedriem latviešu nav bijis daudz.

Var vilkt paral les starp kred tkooper cijas att st bu V cij un Krievij un to kop j m sakn m, kas saist tas ar Šulces-Deli a un Fridriha Raifaizena darb bu V cij . Pirmo biedr bu, kuras nosaukum bijis v rds kr jaizdevu sabiedr ba, 1865. gad Kostromas guber dibin ja br i Lu i ini – Svjatoslavs un Vladimirs. J dom , ka tieši Krievijas iespaid ar Latvijas kred tkooperat vus s ka saukt par kr jaizdevu sabiedr b m (no j dziena).

Dz vojot Rietumeirop , **Svjatoslavs Lugi ins** daudz p t ja Šulces-Deli a organiz to kred tkooper ciju. Atgriežoties Krievij , vi š nol ma šo „v rgo augu p mest uz Vetlužskas siliem”. S kotn ji par kopdarb bas nepieciešam bu vi š p rliecin ja 21 ciema iedz vot ju, kuri piekrita b t par dibin t jiem. Starp vi iem bija viens m c t js, septi i muižas kalpot ji, 12 zemnieki un viens apakšvirsnieks. P c Šulces-Deli a principiem izstr d to stat tu apstiprin šana kav j s ilgu laiku. Š procesa gait Svjatoslavs mira un kooperat va vad bu p r ma vi a br lis **Vladimirs Lugi ins**, kurš ar bija p t jis kred tkooper cijas att st bu Rietumeirop . Stat tus apstiprin ja 1865. gada 22. oktobr . Biedr bu nosauca Ziemassv tku v rd – par kr jaizdevu sabiedr bu *Roždestvenskaja*, no k c lies ar attiec g paveida biedr bu apz m jums. Pirm dibin t ju sapulce sav c s n kam gada 17. j lij un tikai 1866. gada 1. august sabiedr ba uzs ka

savu darbību. Lugi inatīvs biedrībai ziedoja 1000 rubļu, bet katrs biedrs apmaksā iemaksāt 15 kapeikas paju kapitālā. Kādu laiku Vladimirs Lugiņins saglabāja pilnu kontroli pār biedrības darbu.

Pirmajos gados darbību nevarēja raksturot par sekmīgu. Paju nauda ienāca ļoti, izsniegto aizdevumu atgāšana nebija viegla, to piedzīšana nācās iesaistīt ciema padomi un mirtiesnesi. Divas trešdaļas nemaksāja pašumam, kas pārdot izsolā.

Pirmajam Ziemassvētku sabiedrības darbam šajā gadā iestājās 139 cilvēki. Tik lielam biedru skaitam pamatkapitāls izrādījās par maz, tāpēc nācās iemaksāt raju aizdevumu. Gads beidzās ar 210 rubļu peļņu, izsniegto kredītu apjoms sasniedza 4388 rubļus. Lai ar zemniekiem pakāpeniski stājās sabiedrībā, viņi uztaisīja darbu raudzīšus ar zināmu neuzticību, uzskatot to par sava veida muižnieku augošanas kantori. Tāpēc viņi labprāt ma kredītu, bet necentās maksāt biedra naudu. Tikai pēc diviem darbam gadiem neuzticība pakāpeniski mazinājās, un kopsapulce piekrita visu peļņu atstāt biedrībai, palielinot pajas maksu līdz vienam rublim.

Vislielāko interesi Ziemassvētku kredītaizdevu sabiedrība izraisīja Krievijas liberāliem inteliģences aprindās. 1868. gadā muižnieku sabiedrība pārstāvis **N.V. Ko upanovs** laikrakstā „Moskva” ievietoja plašu materiālu par Ziemassvētku sabiedrības darbu, ar to pievēršot daudz uzmanību zemstūrvaldnieku uzmanībai, kuri steidzami iepazīties ar pirmās kredītaizdevu sabiedrības statūtiem un darbam principiem. Drīzumā par šo tēmu iznāca Ko upanova grāmata „Praktiska rokasgrāmata ciema un amatnieku banku dibināšanai pēc kredītaizdevu sabiedrības parauga”. Vienlaikus līdzīgās idejas popularizēja Pēterburgas pilsētas domes deputāts **A.J. Jakov evs**, kurš 1869. gadā izlaida grāmatu „Raksti par tautas kredītu Rietumeiropā un Krievijā”. Šīs publikācijas un grāmatas izraisīja plašu interesi sabiedrībā. Uz šīs intereses bāzes kāzās **A.I. Vasiļikovs** sāka organizēt plašu kredītkooperācijas kustību Krievijā.

Kāzās Vasiļikovs bija Pēterburgas universitātes juridiskās fakultātes beidzējs un imperatora kanceleja pārstāvis ja Novgorodas muižnieku biedrībā. Veidojoties apriņķim, viņš tika ievēlēts par Starorusskās apriņķa deputātu, vēlāk – par guberņas zemstēru deputātu. Savu vadošo interesi kooperācijas un it īpaši kredītkooperācijas kustības attīstīšanai viņš nezaudēja līdz mūža beigām. Vienlaikus Vasiļikovs turpināja apgaismības darbu tādā ziņā, kā pašvaldības, zemtūrbūvniecība, pareiza zemes apstrāde, izglītība, popularizējot gan Krievijas, gan Rietumeiropas labos pieredzi. Savas atziņas kāzās publicēja neskaitlīgos rakstos, brošūrās un grāmatās. Ap sevi viņš pulcināja aktīvu domubiedru grupas, kas uzsāka plašu kredītbiedrību popularizāšanas un dibināšanas kampaņu.

Visi nosauktie kooperācijas aktīvistu bija Šulces-Deliā sistēmas sekotāji un šo principu pielietotāji pašajiem Krievijas apstākļiem (ar to lielā mērā izskaidrojams, kāpēc arī Latvijā ievieštie tieši tieši Šulces-Deliā parauga kredītkooperatīvi). Viņi uzskatīja, ka Krievijas tauta vēl nav nobriedusi modernai kopdarbībai, tāpēc tai nepieciešams izglītotu cilvēku, zemstūru un valdības atbalsts. Šai palīdzībai jānāk trejdi: no labvēlīgi noskaņotām privātpersonām, no zemstūru valdības un no valdības. Izglītotām privātpersonām jāpalīdz sabiedrībā dibināšanas procesā un šajā darbā virzīšanā, iesaistoties to vispārējā pārvaldībā. Zemstūru jāaizdod nauda sākuma kapitāla izveidei. Savukārt valdībai jādarbojas, lai atvieglotu un vienkāršotu statūtu apstiprināšanu, kā arī garantētu sabiedrības aizdevumu. Tikai pēc nostiprināšanas un darbam jābūt uzturam, šādas sabiedrības vadība atstājama paštūris biedrību ziņā.

Ta u XIX gadsimta 80. gados kr jaizdevu sabiedr bu skaita pieaugums apst j s un s k s lejupsl de. Tam iemesls bija liel k s sabiedr bu da as kred tnesp ja un tas, ka kopienu zemi nedr kst ja p rdot un ie l t, bet kustamais pašums un darbar ki p c t laika likumiem nevar ja kalpot par lu. T p c bija gandr z neiesp jami piedz t par dus. Savuk rt t laika vadošais ekonomists M.L. Heisins neveiksmi izskaidroja ar š diem iemesliem: inteli ences un zemstu vad bas v s attieksme pret kred kooper ciju, kred tu d rdz ba, stat tu nepiln bas, visp r jas kontroles tr kums, k ar t di faktori k izgl t bas tr kums un nabadz ba.

Neraugoties uz šiem tr kumiem, kred tkooper cija deva lielu impulsu Krievijas lauksaimniec bas att st bai. Iekr j s kapit ls, kam v l k bija liela noz me lauksaimniec bas moderniz cij . 90. gados Krievijas vald ba pie ma vair kus likumus kooper cijas veicin šanai un reglament šanai. Likumu izstr d akt vi iesaist j s gandr z visi Krievijas sabiedr bas sl i, s kot no str dneiku organiz cij m un beidzot ar ietekm g m aprind m paš vald b un cara galm . Un šoreiz pan kumi neizpalika. Sekojoš tabul atspogu ots kred tbiedr bu skaita pieaugums p c tiesisk s b zes sak rtošanas.

Kred tbiedr bu skaita dinamika Krievij

Gads	KS skaits	KS biedru skaits	KS apvien bu skaits
1900	783	300000	-
1905	1680	729107	2
1910	6693	3445035	5
1913	13105	8261332	11
1914	14586	9475415	11
1915	15583	10084433	26
1916	16261	10478000	83
1917	16447	nav datu	136

T tad, neraugoties uz Krievijas iesaist šanos I pasaules kar , 17 gados kr jaizdevu sabiedr bu biedru skaits pieauga no 300 t kstošiem l dz gandr z 10,5 miljoniem cilv ku. T pat k Latvijas gad jum var teikt, ka pasaules karš un revol cija Krievij sagr va milz gu att st bas potenci lu. K atz st v sturnieku un š s nozares p tnieku vair kums, milz ga, ja ne izš iroš noz me kred tbiedr bu straujaj att st b bija tieši izgl tošanas un populariz šanas darbam. Ja l kojas uz kooper ciju kopum , tad 1917. gad šaj kust b Krievij bija tieši iesaist jušies 14 miljoni cilv ku, bet kop ar imenes locek iem – 84 miljoni, kas bija vair k nek puse t laika iedz vot ju. Kooperat vu skaita un to biedru skaita zi uz 1000 iedz vot jiem Krievija ie ma pirmo vietu pasaul . Sociologs P.A. Sorokins non cis l dz š dam secin jumam: „Ja neb tu kara un revol cijas, Krieviju m sdien s nepaz tu.” Ar to autors dom jis sal dzin t iesp jamo, potenci lo Krievijas att st bas l meni, sal dzinot to ar faktisko, k ds ir m sdien s. Nav atbilstošu apr inu, bet v l ar liel ku p rliet bu to pašu var tu teikt par Latviju, kuras teritorija bija viena no att st t kaj m, ja ne pati att st t k vis imp rij .

J atz st, ka vismaz Jaun s ekonomisk s politikas jeb NEP period kooper cija Krievij att st j s ar p c revol cijas. Milz gas teor tisk s iestr des un konkr tus,

stenojamus projektus lauku iekrtošanai, balstoties uz Raifaizena kredtkooperācijas principiem, izstrādāja izcilais krievu zinātnieks un praktiķis A.V. Čajanovs. Taču visu šo attīstību un izredzes pārsvēra trojais Staļina ieskaht piespiedu kolektivizācijas un plānveida industrializācijas politika, kas kooperācijas principus vai nu izslēdza pavisam, vai arī – kolkhozu gadījumā – izkropojal dz nepazīšanai.

3.1.1.6. Kooperatīvā RABO banka

Uzskats, ka lielākās bankas pieder kādam mistiskam finanšu haizivim, var būt maldinošs. Piemēram, lielākā banka Eiropā – *Credit Agricole* – pieder Francijas zemnieku kooperatīvam, bet viens no lielākajiem investīciju namiem (*Zenkyoren*) – Japānas zemnieku kooperatīvam. Taču šoreiz aplūkosim Holandes zemnieku kredītaizdevu sabiedrību, kas pieder šo kooperatīvo banku – *Rabobank*.

Priekšsture

Kustības kustības saistībā ar lauksaimniecības krīzi, ko izraisīja lto Amerikas produktu ieviešana 1875 – 1895. gados. Ltoais imports pamatīgi nopieda pārtikas produktu cenas Holandes tirgū un vietējie zemnieki cieta milzīgus zaudējumus. Lai sacenstos ar lto importa produkciju, bija nepieciešama grandioza lauksaimniecības pārkrtošana un darba metožu racionalizācija. Bet tam bija nepieciešama nauda. Tālaika bankas atteicās zemniekiem izsniegt kredītus, uzskatot tos par kredītnespejīgiem. Savukārt augot jū, kas tādās periodos parasti uzrodas vairumā, prasījās nesamērīgi augstus procentus, kuri lauksaimnieciskai ražošanai nebija piemēroti.

Tad nu Holandes zemniekabā progresīvs garīdznieks, lauksaimnieku biedrību un patriotiski noskaņotu uzņēmēju atbalstu nolēma organizēt paši savu lauksaimniecības kredīšanas sistēmu, par pamatu tai izvēloties Raifaizena tipa kredītaizdevu sabiedrības jeb kredītkooperatīvus. Raifaizena kooperatīvis izcīlīs ar to, ka tie saviem biedriem nepras jāiestāšanās un dalības maksas jeb pajas; prasījās no saviem biedriem neierobežotu atbildību; aizdeva tikai saviem biedriem un tikai ražošanas mērķiem; l dzekus ieguva, piemēroti iedzīvu noguldījumus, bet nepieciešamības gadījumā izēmoties no lielajām kredītiestādēm; savu darbību organizēja nelielā teritorijā, kur cilvēki cits citu pazina; gtopeļu ieguldījāj uzkrāja rezerves fondē; darbību balstījāj uz kristīgiem tikumiem. Amatpersonas Raifaizena kooperatīvā vismaz sēkotnēji strādājāj bez atalgojuma, uzskatot to par goda pienākumu. L dz ar to šīs kredītaizdevu sabiedrības, kas bija paši piemērotas tieši nabadzīgiem zemniekiem, varējās saviem biedriem izsniegt aizdevumus ar mēreniem procentiem un pietiekami daudzām. Ar komercbankas nu uzskatījāj par iespējamu aizdot l dzekus organizācijām ar neierobežotu atbildību.

Holandiskā kredītaizdevu sabiedrības sauca par kooperatīvajām bankām. Pirmā tika dibināta 1896. gadā un tās piemēram drēz sekoja simtiem citās. Zīmīgi, ka šīs biedrības nesa mēnēkdu valdības atbalstu. Gadsimtu mijā kustība bija tik tālu attīstījusies, ka jūta nepieciešamību pārcējuma organizācijas jeb kooperatīvā savienības, kas sniegtu gan saimniecisku, gan idejisku un organizatorisku atbalstu. Diemžēl holandiešu kooperatīvi – pretējā kooperācijas gāram – nespējāj pacelties pāri konfesionalismā, kā arī nespējāj vienoties par centrālās institūcijas juridisko struktūru. L dz ar to izveidojās divas „centrālās bankas” – viena bija valsts dienvidos (Aindhoven) un saucās „Boerenleenbank”, bet otra – ziemeļos (Utrecht) un saucās „Raiffeisenbank”. L dz 1970. gadiem abas bankas savstarpējā konkurēja.

Abas kooperatīvās bankas sniedz ne vien organizatorisko un idejisko atbalstu, bet arī pieņem krājumu sabiedrību, lai tos ienesītu citos projektos, kā nepieciešam gadījumā krājumu sabiedrības ar naudas līdzekļiem. Tādā veidā visu kooperatīvu rezerves fonda funkcijas. Lieki teikt, ka kooperatīviem pilnīgi atkrita nepieciešamība aizņemties no citām kredītistībām, jo daudz lielāki līdzekļi bija iegūstami pašcentrālās bankas.

Apvienošana savienbaldzībā

1972. gadā beidzot tika panākta vienošanās par abu centrālo kooperatīvo banku apvienošanos un saplūšanu vienā institūcijā. Nosaukums RABO tika atvasināts no abu bijušo konkurentu nosaukuma pirmajiem burtiem: RA – BO. Drīz pēc tam ar visas vietējās krājumu sabiedrības kā sevīdevītā par rabobanku. Lai gan Holandē nav sevišķi liela valsts, Rabobanka ir 40 pasaulē lielākā banku vidū. Pēc bilances vērtības Rabobanka ir otrā lielākā Holandē, taupēc tirgus vērtības – neapšaubami vislielākā. Tā pieder lielākais nodalums (nodaluma nav domāta tradicionālā nozīmē) tīklā – ar 1800 vienībām. Rabobankas grupa sastāv no 445 neatkarīgām kooperatīvo organizācijām, to veido s centrālās organizācijas un vairākas specializētās filiāles, kas nodarbojas ar mājokļu un kuģu hipotekāro kredīšanu, patērētāja finansēšanu, apdrošināšanu, faktoringu un līzingu. 100 gadu pastāvīšanas laikā šī nabadzīgā zemnieku izveidotā sistēma ir ne vien lielākā Holandē, bet arī viena no spēcīgākajām pasaulē. Pirms dažiem gadiem tā bija viena no komercbankām pasaulē ar visaugstāko *Moody's, Standard & Poor's* un *IBCA* kredītreitingu – AAA.

Mūsdienās Holandes krājumu sabiedrībām vairs nav nepieciešams ievrotīrtīgā stingros Raifaizena laika noteikumus. Nu tas var atauties izsniegt patērētāja kredītus un kredītāro nebiedrus. Tā u galvenais šo kooperatīvo mērķis arvien ir uzvisīdevīgākajiem noteikumiem kredītāro savus biedrus. Līdzekļu biedru kredītāro arvien iegūst patērētāro iedzīvotāju noguldījumiem un termi noguldījumiem. Lai savū pamatuzdevumu atvieglotu, rabobankas izvērš plašu finanšu pakalpojumu klāstu, apkalpojot gan tirdzniecības un ražošanas organizācijas, gan privātos uzņēmējus. Katrai rabobankai ir ievēlāta valde, padome un revīzijas komisija. Valde atbild par kooperatīvās bankas operācijām, kuras mūsdienās veic darbīpīemtie profesionālie bankieri.

Lai gan Rabobanka arvien pieder kooperatīvo īpašībai Holandes zemniekiem, mūsdienās tā nav tikai lauksaimniecības banka. Rabobanka nodrošina vairākas 85% lauksaimniecības kredītāro vajadzību, tā u kopējā kredītāroportfelī šīs darbības virziens sastāda tikai ceturto daļu. Ar 38% tirgus daļu tā ir Holandes vadošā banka mazo un vidējo uzņēmumu finansēšanai. Tā finansē vairākas trešo daļu Holandes tirdzniecības, veic 25% hipotekāro kredītāro operāciju. Līdzekļu kredītāro Rabobankā ēm galvenokārt no parastajiem noguldījumiem. Līdz ar to tā ir ar Holandē lielākā krājbanka, kas piesaista 40% no visiem noguldījumiem. Bankai uzticēti ar 35% no visiem Holandes investīciju fondiem.

Juridiski Rabobanka ir noformētā kooperatīvā akciju (vai paju) sabiedrība (*Jointstock Co-operative Society*), kurā vietējās rabobankas ir gan biedri, gan akciju turētāji. Šīs statuss nodrošina, ka to nevar uzskatīt par vietējo banku mēģinājumu vai pašnieku. Rabobanka, izmantojot savus lielos resursus, sniedz padomus vietējām bankām, atbalsta tās gan finansiāli, gan organizatoriski; pārrauga to likviditāti un darbojas kā banku banka visai *Rabobank* grupai. Tā u bez vietējiem kooperatīviem

Rabobankai ir ar savs neatkarīgs bizness – lielbanka visai finanšu grupai. Tā specializējusies finanšu pakalpojumu sniegšanā lielākajām nacionālajām un starptautiskajām kompānijām, kā arī darbojas naudas tirgū un veic kapitāla transakciju operācijas.

Bankas vēsturiskā izcelsme izskaidro tās orientāciju galvenokārt uz iekšējo tirgu, taču pēdējā laikā pieaug arī Rabobankas starptautiskie darījumi. Vēl jo vairāk tāpēc, ka ar tās pašnieku (krājziedveļu sabiedrību biedru) darbība arvien biežāk sniedzas ārpus Holandes robežiem. Līdz ar to Rabobanka apkalpo arī svarīgkos Holandes biznesa partnerus ārvalstīs, palielinot šīs sadarbības apjomus, kas vietējiem zemniekiem nākt tikai par labu, jo palielina viņu produkcijas noietu. Saistībā ar to ir dibināta jauna filiāle – *Rabobank International*, kas atbildīga par bankas starptautiskajām operācijām. Jau izveidojušies gandrīz 200 Rabobankas biroji 40 ārvalstīs. Liela daļa no tiem ir specializējušies agrobiznesa un veselības aprūpes finansēšanā.

Pagājušā gadsimta 90. gados Rabobankas pamatstratēģija bija uzturēt stipras pozīcijas iekšējā tirgū, balstoties uz integrētās visaptverošas finansēšanas koncepciju, kas klientiem piedāvā plašu integrētās bankas, apdrošināšanas un investīciju produktu klāstu. Rezultāts ir tāds, ka Rabobankas klientiem nav jāmeklē citur savu pašo vajadzību apmierinātājus – par visu var vienoties, neizejot no vietējās rabobankas biroja.

K Raifaizena pamatprincipi darbojas modernaj Rabobank

Lai arī modernais laikmets prasa nemitgu darba metožu un instrumentu pilnveidošanu, Rabobankas vadītāji paroti svarīgu uzdevumu uzskata šajā sacensībā un konkurencē nepazaudēt pašu galveno – pamatprincipus, uz kuriem dibināta viņu darbība. Modernas bankas biznesa metodes vēl nenozīmē atteikšanos no kooperācijas pamatprincipiem un kooperācijas pionieru gara, jo tieši tajā meklējama arī lielo panākumu atslēga. Ja nebūtu šīs kooperācijas gara, nebūtu arī Rabobankas. To diemžēl nesaprot daudzi mūsdienu Latvijas politiķi, kas tikko dzimušajām krājziedveļu sabiedrībām liegusi piesaistīt iedzīvotāju noguldījumus, liegusi veidot kooperatīvus savienības (centrālo kooperatīvu kasiņebanku), liegusi sniegt bankas pakalpojumus nebiedriem u.c.

Aplūkosim galvenos pamatprincipus:

- Kredītu piešķir tikai kooperatīvā biedriem;
- Biedru neierobežota atbildība;
- Neliela darbības teritorija;
- Pēdas atlikšana rezerves fondā;
- Demokrātiska un decentralizācija pārvaldē.

Kooperācijas gars balstās uz pieņēmumu, ka kopīgās intereses kalpo arī individuālajām interesēm. Tas nozīmē vajadzību, lai kredīta saņēmēji obligāti būtu kooperatīvā biedri. Gandrīz 100 gadus šis noteikums tika stingri ieviests, turklāt kredīti tika piešķirti tikai vietējiem uzņēmumiem, t.i., katras biedrības darbības rajonā. Tieši šis princips nodrošināja nepātrauktus ieguldījumus vietējā ražošanā, vienlaikus stiprinot arī pašu kooperatīvus. Šis princips novērš kapitāla izšķērdēšanu spekulatīvos darījumos. Tā 1998. gadā jau nostiprinātās rabobankas varēja atgriezties mainīt savu stratēģiju atbilstoši jaunajiem apstākļiem. Kredīta saņēmējiem vairs nav obligāti jākļūst par kooperatīvā biedriem, bet katrs klients, ja to vēlas, var kļūt par bankas biedru un attiecīgi iesaistoties politikā. Vienīgais noteikums – tam jāpēdas ieviestot bankas statūtos pasludinātās mērķus un pienākumus.

Kad pirmaj m kooperat vaj m bank m v l nebija savu uzkr jumu, t m vajadz ja dot kaut k du citu garantiju naudas noguld t jiem. Par š du garantiju kalpoja kooperat va biedru NEIEROBEŽOT atbild ba, t.i, visi biedri noguld jumu atmaks šanu garant ja ar visu savu pašumu. Ta u pašlaik Rabobankas konsolid t s rezerves ir sasniegušas t du droš bas l meni, ka neierobežot atbild ba vairs nav nepieciešama. T p c 1980. gados tika nolemts katra biedra atbild bu ierobežot 2300 eiro l men .

Kooperat va darb bas ierobežot teritorija viet jiem kooperat viem va un arvien auj viegli p rraudz t aiz m ja uz m jdarb bu, vi u person gi paz t un p rzin t aiz m ja pašos apst k us. Tas bija un arvien ir galvenais priekšnosac jums zaud jumu nov ršanai. Šo principu der tu iev rot ar Latvijas kr jaizdevu sabiedr b m, kur m likums auj paplašin ties, aptverot vair ku pagastu biedrus.

Pe as atlikšana rezerves fond bija nepieciešama, lai neveiksm gas darb bas gad jum neb tu j izmanto biedru neierobežot atbild ba. Tagad, kad rezerves sast v no pašu l dzek iem un ir sasniegušas 10,4 miljardus eiro (p c BIS v rt juma – 11,3%), Rabobanka ir vislab k kapitaliz t banka Holand . V l past v noteikums, ka visas *Rabobank Group* strukt rvien bas ir savstarp ji atbild gas cita par citu (t.s. š rsgarantiju sist ma), t p c k uvis maz ticams, ka vismaz paredzam n kotn n ktos izmantot biedru atbild bas meh nismu, lai segtu zaud jumus un pild tu saist bas. L dz ar to 1998. gad Rabobanka visp r atteic s no biedru atbild bas principa. Lai tom r biedrus iesaist tu bankas darb b un liktu vi iem justiem atbild giem par pie emtajiem l mumiem, tika rad ta alternat va – t.s. br vpr t gie biedru sertifik ti. Š ds sertifik ts apliecina biedra pieder bu kooperat vam un dod tam vienu balsi l mumu pie emšan .

Rabobankas soci l misija

T k Rabobanka ir kooperat vs uz mums, nevis akciju sabiedr ba, t neizmaks saviem biedriem dividendes (bet izmaks procentus par noguld jumiem). Visa pe a tiek ieskait ta rezerves fond . Tam ir divi lieli labumi. Jau sen rabobank m nav n cies aiz emties svešus l dzek us. V l vair k – stipr finansi l b ze t m va ieg t AAA reitingu, kas savuk rt auj ieg t starptautisku aiz mumu uz visizdev g kajiem noteikumiem profesion laj pasaules finanšu tirg . L dz ar to šie kooperat vi darbojas nevis kapit la pieg d t ju, bet gan savu biedru interes s. T p c Rabobanka netiecas p c maksim las pe as. Pe a ir tikai k instruments, kas kalpo kooperat vu darb bas turpin šanai un paplašin šanai, nodrošinot savus biedrus ar iesp jami l tu kred tu, bet noguld t jus – ar izdev giem noguld šanas noteikumiem. Ja k da biedra uz m jdarb ba non k finansi l s gr t b s, rabobanka šo biedru atbalst s, cik ilgi vien nepieciešams. Š da ilgtermi a orient cija Rabobanku pat kami atš ir no parast m komercbank m, kuras nav tik paciet gas. Otrās ilgtermi a orient cijas aspekts ir, ka Rabobanka par savu pien kumu uzskata pal dz t nostiprin ties jaunajiem uz mumiem, kas savu darb bu tikai s k. Ir nodibin ts speci ls garantiju fonds, kas dom ts t du ies c ju stimul šanai, kuriem ir laba biznesa ideja, bet nav savu l dzek u.

Rabobanka nem dz sevi slav t par ieg to tirgus da u, jo tas ir tikai priekšnoteikums, kas auj sasniegt kooper cijas m r i: ietekm t tirgus cenas par labu saviem biedriem. 60% Rabobankas aizdevumu tiek finans ti no iedz vot ju noguld jumiem. T k Rabobanka piesaista 40% visu noguld jumu, t saviem klientiem sp j pied v t izdev g kus kredit šanas noteikumus, nek kred tiest des, kur m ir maz ks noguld jumu patsvars. T k Rabobanka apgroza liel kus kapit lus, t var at auties maz ku

starpprocentu, līdz ar to tās kredītlīkmi, bet noguldījuma procenti – lielāki. Tāpēc tieši Rabobanka ir galvenais likmju “diktators” Holandes finanšu tirgū, un citas kredītiestādes – gribot vai negribot – ir spiestas šim diktātam pieliegties, lai nezaudētu klientus. Tādēļ no Rabobankas darbības ieguvumi ir visi, arī citu banku klienti. Tas savukārt stimulē visas Holandes tautsaimniecības. Rabobankas pārtieki atklājuši interesantu likumsakarību: valsts ar stipru kooperatīvās kredītsistēmās ir zemākas aizdevumu likmes, nekā valstīs, kurās kredītkooperācija nav attīstījusies. Līdz ar to, cik labas ceļazīmes ar Latvijas tautsaimniecības veidošanai!

Tā kā kooperācija pēc savas būtības ir kustība, kas sevi neierobežo pagasta, pilsētas vai valsts robežās, Rabobanka savu kooperatīvo misiju ir pārcēlusi ārpus mazattīstītu valsts robežām, nodibinot Rabobankas fondu (*Rabobank Foundation*). Tajā saplūst vietējais un centrālās Rabobankas ziedojumi, kas atbalsta kooperatīvu dibināšanu un darbības izstrādi. Ne vien finansiāli, bet arī ar labu padomu.

Nākotnes plāni

1995. gadā sākas plašas diskusijas par turpmāko kooperatīvās bankas orientāciju. Galvenais bija jautājums: “Vai mēs ar nākotnē šim kredītkooperatīvu?” Alternatīva būtu reorganizācija par pašorganizāciju. Tā un ne jau šo alternatīvu apsprieda biedri, bet gan ceļotāji, kuri kooperatīvās organizācijas pilnveidoja, lai tās vēl labāk atbilstu klientu interesēm. Pēc triju gadu diskusijām tika panākts lēmums saglabāt savas saknes, t.i., palikt par kredītkooperatīvu, bet paplašināt pakalpojumu klāstu visiem klientiem. Tieši tāpēc tika ieviests brīvprātīgais piedalīšanās princips.

Līdz ar to mēs sīdām Rabobanka ir evolūcija jūsi no lauksaimniecības kredīta biedrības līdz visaptverošas finansēšanas (*All Finanz*) institūcijai. Arvien tiek saglabāta kooperācijas pioniera gars (sevišķi vietējās rabobankās), kas labi der ar modernajai globalizācijas laikmetam. Arvien kooperācijas kustība filozofiskā līmenī var definēt kā dažādas izcelsmes cilvēku sadarbību (kopdarbību) pašbiedriem piederošā organizācijā, lai nodrošinātu dažādu biedru pašpietiekamību, kas gada rezultātā saimnieciski paceļ visu (vietējo) kopienu jeb sabiedrību. XXI gadsimtā šī kustība ieguvusi citus mērķus. Nav vairs runa par pagastiem, bet par visām sabiedrības grupām, un ne tikai vienvalstī.

Rabobankas darbība valstīs, kurās vēl nav izveidojusies kooperācijas tradīcija un tai piemērota likumdošana, arvien tiek organizēta pēc pašorganizācijas principiem. Kā šo piespiedu stāvokli mainīt, par to diskutē turpinās. Trešās diskusijas tēma ir par to, kā kooperatīvās darbības ekonomiskos un sociālos aspektus savienot ar ekoloģiskajiem. Šai sakarā izstrādāta 3P koncepcija: **P**eople (sabiedrība), **P**lanet (ekoloģija) un **P**rofit (ekonomiskie ienākumi). Rabobankas pašnieki ir noskaņoti šos trīs faktoros savā darbībā pēc iespējas līdzsvarot.

Rabobankas pašnieki vienlaikus izceļ ar Raifaizena kooperācijas principu priekšrocības, salīdzinot ar vairākiem komercializācijai un uzpeļas gūšanu orientētajiem Šulces-Deli tipa kooperatīvu, kādi raksturīgi Latvijai. Lai gan šīkotnāji Šulces-Deli tipa parauga krājdevu sabiedrības attīstījis straujāk, liela to daļa jau sen ir reorganizējusies par parastām pašorganizācijām, kuras vairs nav kooperatīvu. Turklāt Šulces-Deli tipa kooperatīvu principā šīkotnāji tika izstrādāti tieši pilsētām. Tikmēr Raifaizena tipa kooperatīvās bankas arvien sekmīgi attīstās daudzās Rietumeiropas un Centrālās Eiropas valstīs. Var droši apgalvot, ka vismaz šīkuma stadijā un nābdz gadsabiedrības daudz piemērotāki ir Raifaizena kredītkooperatīvu. Tikai pēc tam, kad tie

nostiprinājušies un padarījuši turīgu visu sabiedrību, var atauties iepriekš nosauktos principus mēstīnāt un liberalizēt. Tas būtiski iemūrā mūsu krājzdevu sabiedrību, kas ir tikai savas attīstības kum.

3.1.1.7. Kredītkooperācijas sasniegumi pasaulē

Mūsdienās kredītkooperācijas sasniegumi patiešām vairākos apjomus gan ASV un Kanādā, gan tās Rietumeiropas valstīs, kā Francijā, Vācijā, Nīderlandē, Dānijā un Somijā. Kredītkooperācijas ir neaizstājama tās tautsaimniecības jomās, kuras cieši no investīciju bada. Visbiežāk tie ir lauksaimniecība. Sekmīgi darbojas tās pasaulslavenas kooperatīvās bankas kā *Credit Agricole* Francijā, *Deutsche Genossenschaft Bank* (DBG), *Bundesbank der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken* (BVR) Vācijā, *Rabobank* Nīderlandē, *Andelsbank* Dānijā jeb *Danske Andelskasser Bank* un *OKO Bank* Somijā. *Credit Agricole* apvieno 3000 vietējās kredītkases, apkalpo vairāk nekā 14 miljonus klientu un ir lielākais lauksaimnieku finansētājs Francijā. Vairāk nekā 40% nīderlandiešu ieguldījumu glabājas RABO bankā. Vācijas kooperatīvās bankas nodrošina 44% kredītu lauksaimniecībai. OKO banka Somijā ir otrā lielākā noguldījumu banka, kuras sastāvā darbojas 370 kooperatīvās bankas un 550 tūkstošiem paju biedru. Dānijas kooperatīvā banka ir piektā lielākā Dānijā. Tā apkalpo 400 tūkstošus individuālo klientu un 60 tūkstošus juridisko personu.

Visas kooperatīvās bankas apvieno tūkstošiem mazos kredītkooperatīvus. Piemēram, Vācijā – vairāk nekā 3223 kredītbiedrību ar vairāk nekā 10 miljoniem biedru, Zviedrijā – 390 kredītbiedrību ar 650 nodarbinātajiem, Austrijā – *Osterreichischer Genossenschaftsverband* jūmta darbojas 1754 biedrībās. Kad Latvijas zemniekiem kā vienīgā un galvenā glābiņa sola ES fondu naudu, tas nav sevišķi nopietni, jo var droši apgalvot, ka ES veco dalībvalstu lauksaimniecība balstās galvenokārt uz kredītkooperatīvu sagādāto kapitālu. Tādā gadījumā, ja valstīs pilntiesīgi integrēties Eiropā, jāvērda sava kredītkooperatīvā sistēma laukos. Tā u kredītkooperācijas neaprobežojas tikai ar lauksaimniecību.

Paša nozīmīgākā zīdzdevu sabiedrība mūsdienu bijušajās postkomunisma zemēs kā Latvijā. Lai gan ar mums bijusi bagātīgā vsturiskā pieredze kredītkooperācijas jomā, tomēr esam cietuši tradīcijas pārrāvumu vairāku paaudžu garumā. Pēc valstiskās neatkarības atgūšanas netika atjaunotas pašuma tiesības uz kredītiem kooperatīvajiem pašumiem, tāpēc viss jās kā praktiski no nulles. Bez tam pasaules vsturē nekad agrāk nav pieredzēta pāreja no sociālistiskās iekārtas uz tirgus kapitālismu, radikāli laužot veco sistēmu un paaudžu gaitā izveidojušās attiecības. Neviena buržuāziskā revolūcija nebija tik radikāla un saistīta ar tik lieliem satricinājumiem. Tomēr mūsu pāreja posmā zināmā mērā var salīdzināt ar pāreju uz kapitālistiskām attiecībām XIX gadsimta Rietumeiropā. Tāpat motivācija un tie paši mērķi. Atšķirībā no tā, ka mums pieejamas modernās, efektīvās saimniekošanas metodes un modernā tehnoloģija. Tā u tās ieviešana prasīja lielus ieguldījumus, kurus pagaidām nespēj nodrošināt nedz parastās komercbankas, nedz pastāvošās valsts programmas.

Šobrīd kumu var aizpildīt un tas ir jādara topošajai krājzdevu sabiedrībai kustībai, kas jau sākusi sekmīgu darbību dažās Latvijas pašvaldībās. Lai pēc iespējas ātrāk un pilnīgāk izmantotu kredītkooperācijas iespējas, kustībai jāvērtē plašumā un spēcīgi, jāaptver visi novadi, jāstrukturējas, jākonsolidējas, jāvērtē tūkstošās sistēmas elementi. Tas ir lielākais mūsu izaicinājums un arī lielākā iespēja! Krājzdevu sabiedrību struktūrā

j veido k ražošanas atjaunošanas pamats, kurš p c nostiprin šanas k magn ts pievilks ar p r j s finanšu pl smas: subs dijas, atbalsta programmas, komercbanku kred tus, ES fondu l dzek us. Jo – kur jau ir, tur rodas v l! Un katra celtne j b v uz stabila pamata!

3.1.2. Ražot ju kooper cijas rašan s Francij

Par ražošanas kooperat vu dzimteni uzskat ma Francija, kas XIX gadsimt bija n kam att st t k r pniec bas valsts aiz Lielbrit nijas. Tolaik liel ko Francijas iedz vot ju da u veidoja pašprietiekošas zemnieku saimniec bas, kuru locek iem p c revol cijas nebija lielas vajadz bas p rcelties uz pils t m. Tirgi savstarp ji nekonkur ja, jo mier gi darboj s sav s teritorij s, necenšoties paplašin ties. C l s r pnieciskie uz mumi un tika ieviestas t laika modern k s tehnolo ijas, ta u industri l revol cija Francij bija m ren ka, harmonisk ka un daudz hum n ka nek Anglij , t p c t nesagr va tradicion lo soci lo strukt ru. R pniecisk s produkcijas ražot ji orient j s galvenok rt uz vid ji tur go iedz vot ju sl ni.

Francijai ir savi kopdarb bas teor ti i un soci l s dz ves reformatori, kas atst juši dzi u iespaidu uz civiliz cijas att st bu ar t lu aiz Francijas robež m.

1772. – 1837. gados Francij dz voja izcils sabiedrisk s dz ves reformators un kooper cijas idejas propagand t js **Šarls Furj** . Vi š aicin ja atteikties no konkurences c as, t s viet veidojot saimniecisk s un sabiedrisk s dz ves iek rtu, kas balst tos uz cilv ku solidarit tes un kopdarb bas pamatiem. Š. Furj uzskat ja, ka, lai izvair tos no ang u paveida proletariz cijas un pauperiz cijas, ražošana j kontrol pašiem ražot jiem. Vi š izstr d ja v lam s saimniecisk s dz ves projektu – pl nveid gu kooperat vu saimniec bu, kuru nosauca par falangu. Furj dz ves laik šis projekts netika stenots, tom r vairums vi a ideju, kas izkl st tas gr mat “Par lauksaimniec bas asoci ciju”, v l k stenoj s. Furj projekta elementi iedz vin ti d u lauksaimniec bas kooperat vos, fran u lauksaimniec bas sindik tos, Neivides un Ofenbaha parauga kred tkooperat vos, Be ijas zemnieku l g s, k ar citos kooperat vos, kas m c jušies no nosauktajiem.

1796. – 1872. gad Francij dz voja **Filips Biš** , kas ierosin ja ražot ju kooper cijas dibin šanu r pniec b . 1800. – 1872. gados Francij dz voja **Šans Leklers**. P c profesijas b dams parasts kr sot js, vi š uz m s mier gas att st bas ce pan kt, lai str dneki pak peniski k tu par l dzl m jiem un l dz pašniekiem r pniec bas uz mumos, kuros paši str d ja. Velt jis savam m r im 30 m ža gadus, Leklers savu m r i vair kos r pniec bas uz mumos pan ca.

1817. – 1888. gados Francij dz voja Š. Leklera l dzgaitnieks **Andre Godens**, kurš p c profesijas bija kal js. Sadarb b ar Lekleru un iedvesmu sm lies Ovena, Furj un Sensimona darbos, Godens lika pamatus kooper cijas veidam, ko v l k nod v ja par koptpartner bu. Koptpartner ba seviš i izplat ta bija Anglij . Ar koptpartner bu saprot pak penisku uz muma str dneku l dzdal bas pieaugumu uz muma vad šan , uztur šan , pe as un zaud jumu sadal .

V l j min **Luis Blans**, kurš dom ja, ka valstij j atbalsta ražot ju kooper cija, jo kapit listisk s konkurences apst k os daudzi uz mumi bankrot ja un str dneki zaud ja darbu. L dz ga kr ze Franciju noveda l dz 1848. gada revol cijai. Blans mudin ja pagaidu vald bu izsniegt str d jošajiem kred tus, lai tie izpirktu uz mumus, kuros l dz tam bija str d juši. Vald ba patieš m izr d ja labv l bu, un par izsniegtajiem kred tiem tika izveidoti 200 kooperat vi. Ta u ar tie izr d j s konkur t nesp j gi, un l dz 1855. gadam darboj s vairs tikai k di desmit.

Par ražošanas kooperāciju Furj, Blana un Buš ideju iespaidā kādom t neatkarīgu kvalificēto strādnieku. Jau 1831. gadā Pēteris Filips Bušs ierosināja juma tīk dibināt pirmās ražotāju kooperatīvas, kurās apvienojās vairāki galdnieki. Pēc trim gadiem ar līdzīgiem mērķiem apvienojās zeltkaļi. F. Bušs atrada zinātnisku pieeju. Viņš apkopoja, analizēja un sistematizēja kooperācijas pieredzi, un izstrādāja principus, kuri apbrīnojamā kārtībā lādzināja Rodeilas pionieru principiem, tādējādi vienreiz apliecinot to universālo pašbūtību. Ēmotvērīgā ražošanas specifiku, kooperatīvā biedri demokrātiski ievieš savu vadību, darba alga atbilst viņiem darba tīrgur dājiem, biedrības kapitālam jābūt stabilam, par kooperatīvā biedru var kā katrs strādnieks pēc gada ilgstošā pārbaudes perioda.

Par zēskomnās vadība 1871. gadā nolmā rpniec bu atdzvin t uz kooperatīvā bzes, tā ušis nodoms tika pārtraukts līdz ar komnās gšanu. Ražošanas kooperācijas ideja atdzima, kad vairākas privātas kompānijas nolmā pārkārtoties par strādnieku partneru zmmumiem. pašu ievērbu guva A. Godena vadītā raudlietuvē. 1880. gadā Godens noslēdza ar saviem strādniekiem līgumu, pēc kura strādnieki pakāpeniski uz mās atbildību par rpnāspārvaldšanu. Viņš savā fabrikā ievieša pašu pēasadales mehānismu, ar to izveidojot industriālu kopienu, kurai piederēja savas dzvojam smājas, skolas, slimnācas, savstarpējās apdrošināšanas sabiedrības, kooperatīvie veikali un citas sabiedriskās iestādes. 1905. gadā Francijā sekmīgi darbojās trīs lieli un 34 mazāki ražošanas kooperatīvi.

3.1.3. Zviedru kooperācija

Zviedrijā ir labi attīstīta kooperatīvā kustība, kas aptver visas galvenās dzves jomas un atspoguļojas arī zviedru dzves lēmē. Pēc savienības *Kooperatīva Forbundet* un tās paspārnā dibinātā pātniecības institūta datiem, lauksaimniecībā darbojas 84 lauksaimnieku un 26 mēžizstrādes kooperatīvi, kuri apvieno aptuveni 290 tūkstošus zemnieku, kas aizmuši vairākas nekā 70% tīrgur un kuru gada apgrozījums pārsniedz 830 miljonus zviedru kronu. Vairum- un mazumtirdzniecībā jomā darbojas 513 apvienotās pārtības biedrības, kuras apvieno 3845 tūkstošus biedru un kuru apgrozījums pārsniedz 44782 miljonus kronu (35% tīrgur) un 2300 neatkarīgu mazumtirgotāju, kuri nodarbina 27000 algotos darbiniekus.

Nākamā lielā kooperatīvā grupa sastāv no 11942 dzvokuvu kooperatīviem, kuri nodarbina 13069 algotus darbiniekus. 1960 dzvokuvu kooperatīvi ir apvienoti divās nacionālās savienībās. Lielākajā savienībā apvienojušies 150000 kooperatīvie dzvokūi un tiek celti jauni. Šīs savienības gada apgrozījums sānsniedz 2800 miljonus kronu.

Zviedrijas banku sektorā darbojas 10 kooperatīvās bankas, kuras apvieno 82000 kredītkooperatīvā un algo 3289 darbiniekus. Zviedrijā arvien spēcāgas ir savstarpējās apdrošināšanas sabiedrības, kuras apvieno ap 5 miljoniem zviedru un sastāda 18% no kopējā apdrošināšanas tīrgur.

Pēdjos gados Zviedrijā strauji attīstās mazi un vidējā rpnieciskā ražošanas kooperatīvi, kuru skaits pārsniedz 150 un kuros darbojas ap 15 tūkstoši strādnieku. Laikmetīgā kuvīs kooperatīvās dibinātā sociālās sfērā (877 biedrības ar 5318 algotiem darbiniekiem) un komunālā pakalpojumu sfērā. 272 transporta pakalpojumu un 117 komunālā pakalpojumu kooperatīvās strādātātiecīgā 1788 un 482 darbinieki. 111 pakalpojumu kooperatīvi darbojas izglītības sistēmā, atpūtas organizāšanā, kultūrā un dabas aizsardzībā.

Latvijai interesanta var būt Zviedrijas lauksaimnieku pieredze. Nesen vairāk Latvijas rajonu lauksaimniecības departamentu pārstāvji ar šo pieredzi iepazīsinā un neslāpā veselīgu skaidrību. Viņi uzsvēra, ka zviedriem kooperācija ir ierocis, kas tos pasargā no lielo korporāciju un pārtikas pārstrādātāju diktāta. It sevišķi graudkopības jomā. Zviedrijas mazie un vidējie zemkopji savā kontrolē pārņēma praktiski visu graudu pirmāpstrādi, uzglabāšanu un realizāciju. Valstī esot 11 lielas kooperatīvās sabiedrības, kas teritoriju neoficiāli sadalījušas savas darbības zonās.

Piemēram, jau 130 gadus darbojas sabiedrība *Odal*, kura apvieno 25,5 tūkstošus zemnieku saimniecību ar vidējo platību – 4045 hektāri. *Odal* gada apgrozījums pārsniedz 500 miljonus latu. Savā darbības zonā, kas sadalīta 10 nelielos apgabalos, *Odal* veic graudu un ēdāmā augu pirmāpstrādi un gatavās produkcijas pārdošanu, kā arī apgādā zemnieku saimniecības ar minerālmēslojumu, augu aizsardzības līdzekļiem, lopbarību un lauksaimniecības tehniku. Protams, par zemi kā mēreni privāttirgotāju. Bez tam kooperatīvā rīcībā ir 86 dažāda tilpuma elevatori, kuros katrā var uzglabāt no 2000 līdz 4000 tonnu graudu. Tie zemniekus atbrīvo no tirgus konjunktūras svārstībām, jo graudus var pārdošanai, kad to cena tirgū ir apmierinoša. Labvēlīgu tirdzniecības noteikumu panākšanu un citus organizatoriskus jautājumus kārtā Zviedrijas Zemnieku federācija, kurai apgabalos atvērta 10 tirdzniecības valdes.

Zviedrijas lauksaimniecības kooperatīvi nav atsvešinātas iestādes, jo tās pieder pašiem zemniekiem. Lai noturētu tos tirgū, protams, pastāv stingras kvalitātes prasības, taču kooperatīvi rīnās ar savu biedru režīmu iespējami. Piemēram, ja nelabvēlīgi dabas apstākļi sabojā ražu, tad to tiek un tādēļ bez jebkāda soda sankcijām, bet pat kompensācijām. Pārtikas rašības prasības neatbilstošos graudus kooperatīvi izmanto citiem mērķiem, piemēram, lopbarības ražošanai.

Pateicoties savai organizācijai, Zviedrijas zemnieki nav bezpalīdzīgi, bet praktiski spēj īstenot katru projektu, ko iecerējuši.

3.1.3.1. Zviedru zemnieku kustības vēsture

Kooperatīvi, arodbiedrības un citas biedrības Zviedrijā tiek uzskatītas par vispārīgās zemnieku kustības sastāvdaļu, kuras sākās XIX gadsimta vidū. Līdz tam zemnieki dzīvoja savos ciemos, kuros jau gadu simtos bija izveidojušās tradicionālās un nomainīgās sadarbības un sadzīvošanas formas. XIX gadsimtā Zviedrijā piedzima strauji izaugšā un vīdēja pieauguma, zemes reformas un masveida cilvēku pārvietošanās pa valsts rajoniem. Pagastos un to nomalēs apmetās jauni cilvēki, kas vietējiem nebija pazīstami. Tradicionālā dzīvība vairs nespēja apmierināt visus.

Modernās kooperācijas idejas Zviedrijā ienāca no Vācijas, Dānijas un sevišķi no Norvēģijas mežsaimnieku kooperatīviem. Šīs idejas tautnēsa tādā laikā izglāta, apgaismotā intelektuāļi, skolotāji, izglātie lielgruntnieki, piemērojot tās vietējiem apstākļiem un tradicionālajam zviedru kopdarbības patēriņam. Iniciatīva pirmo kooperatīvu dibināšanai nāca no augšas, sevišķi produkcijas reālās, kuriem savas produkcijas pārpalikums bieži bija jāpārdo tālu ārpus sava apgabala robežām.

Grūtības pirmajiem kooperatīviem radās likumdošanas dēļ, kura nebija piemērota kooperatīvu darbības principiem. Tāpēc pirmās biedrības bija spiestas reālistiskā akciju sabiedrības. Zviedrijas likums par kooperāciju (ekonomiskā apvienība) tika pieņemts 1895. gadā. Lielāko nozaru kooperatīvi – kautuves, pienotavas, mežsaimniecības u.c. – gadsimtu mijdibināja savas reālās savienības un sākās

akt va kooperat vu sadarb ba daž dos re ionos. Tas oti nepatika priv ttirgot jiēm, jo draud ja izjaukt vi u monopolst vokli, rad t stipru konkurenci. S k s pret darb ba kooperat vu apvienošān s centieniem, ta u biedr bas nek d m intrig m nepadev s. Zviedru kooperat viēm izdev s izvair ties no savstarp jas konkurences, jo tie sadal ja teritoriju darb bas zon s un sadarboj s ar citos jaut jumos.

N kamais izaicin jums bija kapit la tr kums lauksaimniec bas moderniz cijai. Priv t s bankas atteic s kredit t zemniekus vai ar to pied v tie kredit šanas noteikumi nebija piem roti lauksaimniec bai. Lai nodrošin tu aizdevumus ar zem m un nemain g m procentu likm m, zemnieki paši dibin ja hipot ku jeb zemes bankas, kas izsniedza aizdevumus, par nodrošin jumu pie emot zemnieku nekust mos pašumus. Tom r ar š sist ma nenodrošin ja visas kredit šanas vajadz bas, it seviš i ražošanas kredit šanu mazajiem zemes pašniekiem un rentniekiem. T p c ap 1915. gadu tika dibin tas t.s. lauksaimniec bas kases, kuru darb bas principi l dzin j s Raifaizena kred tsabiedr bu principiem.

Tom r pirmajos 30 XX gadsimta gados savu st vokli zviedru zemnieki par apmierinošu neuzskat ja. Piem ram, saražoto ga u daudziem zemniekiem arvien bija j atdod ce ojošiem uzpirc jiēm. T k zemnieki nebija inform ti par cenu sv rst b m, vi i reti sa ma apmierinošu cenu par savu produkciju. Pirm s kautuves bija palikušas nemodernas. Tas un plašais uzpirc ju sl nis gatavai produkcijai rad ja lielu uzcenojumu, no k cieta gan ražot js, gan pat r t js. Lai moderniz tu kautuves, bija nepieciešami lieli naudas ieguld jumi. No zemniekiem tos bija gr ti sav kt, jo tas p d jos attur tu no iesaist šan s ga as p rstr des kooperat v . T p c dal bas maksas tika noteiktas zemas. Lai kautuvi tom r moderniz tu vai uzceltu no jauna, bija j piesaista sveši l dzek i. L dz ar to daudz kas bija atkar gs no valdes locek u person gajiem kontaktiem, un kautuves draud ja p rv rsties par akciju sabiedr b m. Kautuvju funkcion šanu apgr tin ja ar neregul r ga as pieg d šana, kas nesp ja noslogot jaun s jaudas.

20. gados iest j s visp r ja ekonomikas lejupsl de jeb depresija. Daudzi kooperat vu biedri bija pa muši aiz mumus, par galvot ju noform jot savu kooperat vu. T bija vien g iesp ja s kt uz m jdarb bu. Ta u, kad kooperat vi s ka bankrot t, daudzi cieta lielus zaud jumus. Valst krita ar sviesta un citu piena produktu iepirkuma cenas. Bez tam kopum piensaimnieku sabiedr b s bija iest jies maz biedru. T k piensaimnieku kooperat vi nebija apvienojušies nacion laj l men , tie s ka konkur t cits ar citu. Tas savuk rt nesa zaud jumus daudziem zemniekiem un sekoja jauns piena produktu cenu kritiens. Visvair k cieta s kzemnieki. Zemnieku akt visti s ka saprast, ka st vokli var gl bt tikai ar efekt vu zemnieku sadarb bu. Tikai nolemts veidot zemnieku arodbiedr bu.

Pamati zemnieku arodbiedr bai tika likti 1929. gad . Jauno organiz ciju sauca par Valsts apvien bu tautai lauku apvid (*Riksförbundet Landsbygdens Folk*). T s pirmais uzdevums bija veicin t sadarb bu starp daž diem kooperat viēm visas valsts m rog . Nekav joties tika dibin tas valsts apvien bas olu ražošanai, kautuv m, pienotav m, mežsaimniec b m un kred tkooperat viēm. Savuk rt š s nacion l s apvien bas sadarboj s Lauksaimniec bas biedr bas (*Lantbrukssällskapet*) ietvaros. Biedr ba nekav joties s ka izdot nacion la m roga av zi, kuras galvenais m r is bija salied t visdaž d ko nozaru zemniekus. Pirm numura titullap bija ievadraksts, kas aicin ja: "Vien b ir sp ks. Nost ar s kumain bu un skaud bu! Maz k run sim, bet vair k dar sim! Pie darba!"

Tagad XX gadsimta pirmās desmitgades Zviedrijā vārdā par kooperatīvu pionieru laiku. 30. gadu griešanās un izaicinājumi zviedru kopdarbības organizācijas saliedēja un nostiprināja, pavirsa jaunus sadarbības apvēršus. Saskaņā ar tiesaizvien vairāk kooperatīvu un arodbiedrību. Pēc garā augšanas un nostiprināšanās perioda 1973. gadā ekonomiskās un arodbiedrību organizācijas apvienojās, visu zemnieku kustību saliedējot vienotā jomtas organizācijā – Lauksaimnieku valsts apvienība (*Lantbrukarnas Riksförbundet* jeb LRF). LRF darbojas visos lauksaimniecības sektoros, balstoties gan uz kooperatīviem, gan arodbiedrībām. Kooperatīviem zemnieki uztic zināmu savu darba pienākumu daļu, lai paši varētu nodarboties tikai ar tiešo ražošanu. Savukārt arodbiedrības augs kopīgiem spēkiem cīnās par kopīgajiem zemnieku un lauku rajonu interesēm valstī. Tāpat prasības, lai būtu labvēlīga darbības vide, lai lauku rajoni būtu nodrošināti ar modernu servisu, labiem ceļiem, lai būtu nodrošināti ar rīstu pakalpojumiem un prāji infrastruktūra. Svarīgi, lai zemniekiem būtu vienādi konkurences noteikumi ar rivalu ražotājiem.

Daudzpusē tiek vērtētas politiskās, valdības un sabiedriskās domas ietekmes. Atšķirībā no Latvijas, Zviedrijas zemniekiem ir izdevies panākt sadarbību un solidaritāti ne vien starp dažādu nozaru, bet arī dažādas turības zemniekiem. Tāpat ar LRF viedokli Zviedrijas valdība un partijas ir spiestas rīnīt, jo tas ir nopietns spēks, kas apvieno 9 no katriem 10 zemniekiem. Sadarbība nacionālā līmenī nodrošina ar citām priekšrocībām: kopīgu ražošanai nepieciešamo materiālu un tehnoloģijas iepirkšanu par izdevīgām cenām, kopīgu produkcijas pārdošanu, vajadzības gadījumā nodrošinot ar lielām standartizācijas produkcijas apjomus, u.c.

3.1.3.2. Lauksaimniecības tehnikas ringi

Tradicionālo mašīnu koplietošanas sabiedrību vietu Zviedrijā arvien vairāk aizņem t.s. tehnikas ringi. Šo ideju zviedri aizņēmušies no Vācijas XX gadsimta 50. gados. Pašlaik Zviedrijā darbojas jau 30 ringi, kuri apvienoti nacionālajā apvienībā un solidāri darbojas savā darbības zonā. Viena ringa kustība nav aptvērusi visus Zviedrijas reģionus, bet aktīvākajos novados ringi iesaistījis katras pirktais vai pat ceturtais zemnieks. Ringi sadarbojas ar citiem ar citu, apmainoties ar informāciju par pakalpojumu veidiem, cenām, kā arī racionāli ku dažādu pakalpojumu organizāšanu. Daļēnīkam par ringa pakalpojumu izmantošanu jāmaksā apmēram 500 Zviedrijas kronu gadā, kā arī 3% komisijas naudu no samaksas par tehnikas izmantošanu.

Patiesībā lauksaimniecības tehnikas ringam pašam nepieder neviena mašīna. Tas vienīgi organizē kontaktus starp tiem zemniekiem, kuriem pieder lauksaimniecības mašīnas, un tiem, kuri vēlas tās iznomāt. Tādā ringā ir sadarbība lauksaimniecības tehnikas izmantošanai. Līdzīga sadarbība neformālā līmenī ir pastāvējusi jau sen, taču ringa gadījumā šo sadarbību profesionāli kārtotā ringa vadītājs. Zemniekam pašam vairs nav jānodarbojas ar tehnikas meklēšanu un sarunāšanu. Tas var visu laiku veltīt savam tiešajam darbam, par prāji par pats ringa vadītājs.

Tehniku ringā var iznomāt gan ringa biedri, gan nebiedri. Nebiedriem pirms pakalpojuma saņemšanas jāiemaksā zināma starpniecības nodeva, no kuras biedri ir atbrīvoti. Tehniku var iznomāt arī pašvaldības vai citi klienti. Šajās gadījumā ringa vadītājs veic cenu aptauju un piedāvā izdevīgāko risinājumu.

Jāzemniekam nepieciešama tehniskā palīdzība, viņš dodas pie ringa vadītāja un sīki viņam izklāsta savas vajadzības. Ringa vadītājs savukārt piezvana biedram, kurš šādu

darbu var tu veikt. Tas savukrt sazin sar pas t t ju, preciz deta as (laiku, vietu, m slojuma izv li, kultiv šanas dzi umu u.tml.) un vienojas par gal go cenu. Šai gad jum biedrs k st par darba uz m ju.

P c darba pabeigšanas darbuz m js kop ar pas t t ju aizpilda pašu standartiz tu veidlapu trijos eksempl ros, kur detaliz ti aprakst ts paveiktais darbs un cena. Tehnikas ringam ir savs cenu saraksts, ta u tam ir tikai ieteicošs raksturs, jo visu nevar paredz t att lums, augsnes patn bas u.c.). Darbuz m js un pas t t js var vienoties par savu cenu, par kuru pas t t js parakst s veidlap . Viens veidlapas eksempl rs paliek pie pas t t ja, otrs – pie darbuz m ja, bet trešais tiek iesniegts ringam. Uz š s veidlapas pamata rings darbuz m ja kont ieskaita naudu par sniegto pakalpojumu, iz emot 3%, kas paliek ringam. Šie l dzek i dom ti ringa vad t ja algošanai un citiem saimnieciskiem un organizatoriskiem izdevumiem.

Protams, ringa vad t jam j b t labam tehnikas p rzin t jam, teicamam organizatoram un cilv ku dabas pazin jam. Vi am labi j p rzina ringa biedru iesp jas un patn bas, jo ne visi cilv ki sava rakstura d sp j labi sadarboties. Ringa vad t ja r c b ir pilns pieejam s lauksaimniec bas tehnikas saraksts ar visiem tehniskajiem parametriem, ta u pas t t jiem nav zin mi š s tehnikas pašnieku v rdi, adreses vai telefona numuri, jo tad zustu ringa j ga. Dar juma organiz šanu uz emas ringa vad t js, atbr vojot zemnieku savu tiešo darba pien kumu veikšanai. Prakse pier d jusi, ka š da sist ma labi darbojas un ir ar finansi li izdev ga: gan zemniekiem, gan tehnikas pašniekiem.

3.1.3.3. Kopražot ju kooperat vi

Zviedrij šis kooper cijas veids seviš i izplat ts ekolo iski t ru d rze u audz t ju vid . Pirmais t m r is ir kop gi un izdev gi p rdot savu produkciju, bet otrais – ar daž diem l dzek iem piev rst pat r t jus ekolo iski t riem produktiem, palielin t pirc ju loku.

Kooperat v apvienotie ražot ji ap emas regul ri zi ot kooperat vam par gaid m s ražas lielumu, uzglab to d rze u rezerv m, k ar iev rot kooperat va noteiktos kvalit tes r d t jus. Tas svar gi, jo visu apvienoto ražot ju produkcija tiek tirgota vien d iesai ojum , kuru grezno kooperat va firmas z me. Ja k ds š d iepakojum iesai os iepuvušus, sakaltušus d rze us vai pat ieliks pa k dam akmenim, ciet s visa kooperat va lab slava. Pirms nodot produkciju, zemniekam ieteikts atbild t uz jaut jumu: “Vai es pats t du grib tu pirkt?” Kooperat vam ir svar gi, lai biedri visu savu produkciju realiz tu caur biedr bu, ta u praks šis noteikums nav oblig ts.

Zviedrijas kopražot ju kooperat vs apvieno vair k nek 500 d rze u ražot jus. Tie savukrt ir p c teritori l principa sadal ti 11 viet j s apvien b s ar savu administr ciju. Centr lais tirdzniec bas birojs atrodas Stokholm . Dal bas maksa sv rst s no 400 l dz 10000 kron m gad . Maksas lielums atkar gs no t , cik attiec gajai apvien bai ir kop g pašuma: ku, lauksaimniec bas tehnikas u.c. Jo vair k kapit la j iegulda kooperat va darb b , jo liel ka ar dal bas maksa. Ta u nepieciešam summa nav j iemaks uzreiz, bet to var sadal t vair kos maks jumos, vai ar v l k ieskait t da u no maksas par nodoto produkciju.

Savukrt kooperat vs ap emas sniegt tehnisku pal dz bu, vajadz bas gad jum apg d t ar darbam nepieciešamo invent ru, k ar sniegt konsult cijas par pareizu d rze u audz šanu, uzglab šanu, m rketingu u.c. Divas reizes gad zemnieku saimniec ba tiek p rbaud ta – vai taj tiek iev rotas labas kvalit tes normas. Kooperat vi

veic ar tirgus izpētību un piedāvā savas prognozes. Tas ražotājiem palīdz izlemēt, kādus produkcijas veidus audzēt.

Kā notiek koptirdzniecība? Parasti dārzeņus iepirk lielveikali vai pārtikas veikalu des. Tad nu tie iesniedz pieprasījumu vietējai centrālajai kopražotāju apvienībai. Atbildīgais par pārdošanu izskata ražotāju iesniegtās ziņas par produkcijas rezervēm. Atkarībā no pieprasījuma apjoma atbildīgais apzvana vienu vai vairākus ražotājus un vienojas par konkrēta produkcijas daudzuma piegādi. Ja nepieciešamo apjomu nevar savākt uz vietas, pasūtījumu saņem ar kaimiņu kopražotāju apvienību. Šādā sistēmā nodrošina, ka savu produkciju var nodot gan lielražotājiem, gan mazie ražotāji, kas specializējušies kādās vienas kultūras audzēšanā. Parasti dārzeņus glabāšanai katrā zemnieku saimniecībā ir sava noliktava un iesaiņošanas telpas. Kad ražotājs saņem pasūtījumu, viņš attiecīgo produkcijas daudzumu iepakoj atbilstošos maisiņos ar firmas zīmi un tos savukārt saliek transporta šanai rīstkastēs. Kastes tiek nogādātas apvienības zīdē. Par pārvešanu ražotājam nav jāuztraucas.

Kad produkcija piegādāta klientam, zemnieks nosēta savu rēķinu vietējai apvienībai, norādot nodotos apjomus. Apvienības vadība, neatkarīgi no citiem apstākļiem, 20 dienu laikā ieskaita samaksu par piegādāto precēm zemnieka kontā.

Kopražotāju kooperatīviem ir raksturīga pilnīga atklātība. Ražotājs vienmēr var pārbaudīt, par kādu cenu viņa preces ir pārdošanas kādas nodevas atvilktas. Nodevas var būt dažādas. Ja darījums balstīts uz kontraktu, tiek ieturēti 1% no pārdošanas vērtības. Ja tirgotā prece ar su realizācijas termiņu, nodevas summa var svārstīties no 3 līdz pat 8%. Jo vairāk zemnieks pārdevis caur kopražotāju apvienību, jo mazākas ir starpniecības izmaksas par katru pārdoto kilogramu. Kooperatīva peļņa vai iespējami zaudējumi gada beigās tiek sadalīti starp zemniekiem proporcionāli nodotās produkcijas apjomam.

Zviedrijas zemniekiem ir izstrādājusies līdzsvarota attieksme pret valsts atbalstu. Ir periodi, kad tas patiešām nepieciešams. Ja nekā tiešām subsīdijas, tad vismaz kā garantijas kredītu saņemšanai. Taupāpazīnīgais zemnieks negrib palikt par atkarīgu valsts "klāpja suni". Koncentrēšanās uz valsts pabalstiem ir kā narkotika, kas novērš uzmanību no darba. Vispirms jau naudas saņemšanas formalitāte mājpatērliels laiks un enerģija, kas tiek atrauta saimniecībai. Otrkārt, valsts parasti savus pabalstus apgrūtina ar veselu noteikumu virkni, kuru pildīšana tērpatē laiku un spēku, kā arī bieži ir pilnīgi bezjēdzīga. Bieži pabalsts nekā kopā ar norādīto ieguldītādlīdzekļiem, kas zemniekam nemaz nav svarīgi, bet pārvešanas rēķinā nastu. Treškārt, pabalstu dalīšana vienmēr saistīta ar iespējamiem blāzēm. Lai apkarotu šīs blāzes un iespējamo korupciju, valsts pabalsta saņēmējus sasaista bezgalīgus nosacījumu žāugos. Līdz ar to zemnieks zaudē savu neatkarību un nomākslāģiem žāugiem cieš ar materiālus zaudējumus. Pildot nosacījumus, zemniekam nākas atteikties no daudzām savām iecerēm un plāniem. Tāpēc daudzi no šādā valsts atbalsta atturas. Tomēr svarīgi, lai parlaments un valdība pieņemtu labus likumus, lai tie būtu taisnīgi. Svarīgi ir novārst negodīgā rāvalstu konkurenci, kontrabandas preču ieplāšanu, starpnieku uzkundzēšanu u.c. Ar pārvešanu zemnieki tiek galā paši, it sevišķi, ja apvienojas kooperatīvos un arodorganizācijās. Visumā Zviedrijas kooperatīvi darbojas labi. Grātkā var kļūties tiem, kuri savu darbību balsta uz aizēmtājiem naudas līdzekļiem. Sevišķi nelabvēlīgātas izpaužas krāzes periodos.

3.1.4. Dānijas spēks – kooperācija!

Bieži vien latviešiem par piemēru tiek minēti dieži, kuru pamācība, it īpaši lauksaimniecībā, tieši mums nav noliedzami. Taču izrādās, ka nekādu Dieva dotu priekšrocību diešiem nemaz nav. Visā pamācībā bijis pacietīgs darbs un kopdarbība. Un līdz kopdarbības vālam pašatziņai diešiem mudinājās nonākt vairāk par garšīgu kustību: baznīca, tautas augstskolu sistēma un biedrošanās tradīcija.

Starp izcilākajiem kooperācijas entuziastiem XIX gadsimta Dānijā vispirms mināms mācītājs **Hanss Kristians Zonne**. Viņš bijis aktīvs labu ideju sludinātājs ne vien baznīcā, bet arī ārpus tās. Viennozīmīgā pulcēšanā reiz mēģināja strādāt dienā, vai nebūtu iespējams jau uz šīs zemes dzīvot kā diešiem, lai dienā šo maizīti varētu iekārt un vieglāk sagādāt, jo strādnieku imēm vajadzēja būt jābūt. Šajā jautājumā ierosināts, Zonne šīs idejas iepazīties ar humāna un sociāla rakstura literātiem, līdz uzdevies aprakstīt par Rodeilas pionieriem. Tāpat viņš devies ceļojumā uz Angliju, kur ar šiem sasniegumiem iepazīties personiski. Rodeilas pionieru darbība mācītāja sajūsmā jūsi, ka viņš ar diešiem strādniekus mudinājis dibināt patērētāju biedrības. Pēc dažādu grūtību pirmnodibinājis 1866. gadā Tistedā. Zonne par šo mēģinājumu sarakstījis plašu grāmatu, kur netrūcis arī praktisku padomu dibinātājiem. Par galveno kooperācijas Zonne uzskatījis nevis materiālos, bet gan tikumiskos labumus, kas rodas kooperācijas darbībā.

Tāpat biedrība darbojusies arī sekmīgi un tās piemēram sekojušas simtiem citās, pārsvarā lauku rajonos. Tāpat 1932. gadā Dānijā darbojušās jau 1800 biedrības, kas apvienojušās vairāk nekā 300 tūkstošus biedru. 1896. gadā pēc vairākiem nesekmīgiem mēģinājumiem dibinājis Dānijas patērētāju biedrību savienību, kas kalpoja par kooperācijas idejisko un saimniecisko centru.

Taču sevišķi slavēta pasaules Dānija ir ar savām piensaimnieku biedrībām un kādā tātātā kooperatīvā, kuri dibinājis nedaudz vēlāk. Par otru kooperācijas skolu uzskatīmas diešiem tradicionālās tautas augstskolas, kur šie studenti gan mācījušies, gan dzīvojuši. Tautas augstskolas pasniegušas ne vien konkrētās zināšanas, bet arī sabiedriskās zinātnes: vēsturi, politēkonomiku, sabiedrības attīstības likumsakarības, prasmi diskutēt, demokrātiskos principus. Gūtā izpratnē diešiem palīdzījis labāk orientēties dzīvē, izprast notiekošos procesus. Diešiem veidojis uzskatu, ka viņi pašiem ir atbildīgi par savu nākotni. Citas zināšanas diešiem apguva vispārīgās skolās un lauksaimniecības skolās. Kā vēlāk redzēsim, aplūkojot Mandragonā piemēru, izglītība ir būtiska, ja neizširoša nozīme sekmīgā kooperācijas attīstībā.

XIX gadsimtā bija sīcīdiešu bekona un sviesta eksports, galvenokārt uz Angliju. Taču ražotāji dzīvē rojās, ka lielāpeļas daļā no ienesīgā eksporta paliek uzpircējiem, kautuvju un pienotavu pašniekiem jāpārstrādā tie. Tā zemnieki triņņkuši pie secinājuma, ka viņiem pašiem jākārta par kautuvju un pienotavu pašniekiem, kā arī pašiem jāorganizē kopīga izejvielu iepirkšana un gatavās produkcijas pārdošana. Skaidrs, ka gatavās preces dod lielākus ienākumus nekā starpproduktu pārdošana uzpircējiem.

Pirmā 1882. gadā dibinājis kooperatīvā pienotava sviesta ražošanai. Pirmā varbūt tāpēc, ka piens jānodod katru dienu, kamēr gaļai jāstāvē ilgstošās lopu nobarošanas. 1887. gadā dibinājis pirmās gaļas pārstrādes uzņēmums ar kooperatīvā lopkautuvi. Šie uzņēmumi bija neatkarīgi viens no otra. Katrai biedrībai bija stingri ierobežota darbības sfēra. Visai šajā laikā piensaimnieku biedrības nodibinājis praktiski katrā pagastā. Triņņkuzkrījis lādzekī darbības modernizācijai un paplašināšanai. Biedrības garantēja aizdevumus saviem biedriem. Līdz 1929. gadam piensaimnieku sabiedrību biedru kopskaits sasniedza 180 tūkstošus, kas bija apmēram 90% no visu Dānijas lauku

saimniecību kopskaita. Šīs biedrības pārstāda 89% no visa pārstāda tīra, 11% pārstāda privāts pienotavas. Pienosaimniecības attīstība savukārt veicināja cēkškopības uzplaukumu, jo pienotavas iegūto vājpienu zemnieki sabaroja cēkšm. Piemērojoties Anglijas tirgum, daži specializējās bekona audzēšanā. Cēkškautuves darbības rajonam jābūt lielākam nekā piensaimnieku sabiedrībai, jo mazs rajons nespēj noslogot kautuves jaudu. Tāpat 1929. gadā bija iekārtotas 49 kooperatīvās cēkškautuves ar 185 t kstošiem biedru. Šajā gadā tajās nokāva 4 miljonus cēkšu.

Vāļdu kooperatori pievērsās vistu audzēšanai. 1895. gadā dibināja pirmās olu pārdošanas kooperatīvas. 1929. gadā šādu kooperatīvu skaits pārsniedza 700. Jāpiezīmē, ka lauku patērētāju biedrības zemniekus apgādāja ar nepieciešamajām izejvielām un ražošanas līdzekļiem.

Māksdienās praktiski visi dāudz kaudzēšanas un piena produktu pārstrādes uzņēmumi ir kooperatīvi. Šajā sījoms uzpircējiem un citiem starpniekiem Dānija nav ko darīt. Līdz ar to ar visu peāpāliek zemnieku rēķinā, tāpat dāudz zemnieki ir visai turīgi. Liellopu audzēšanas sektorā kooperatīvie uzņēmumi sastāda tikai 66%. Vāļdu kooperatīvi pārliecinoši domināvilnās un sīklu audzēšanā, kā arī lopbarības sagatavošanas sektorā. Kooperatīvais uzņēmums *Grovvare* nodarbojas ar graudu pirmāpstrādi un pārdošanu, kā arī lopbarības, mīkšļogomslu un augu aizsardzības līdzekļu ražošanu, nodrošinot apmāram pusi no nepieciešamāpājoma.

Māzāpankumi kooperatīvajām ir tāds nozārs kā lauksaimniecības māšņu apgāde un bāvmateriālu ražošāna. Vislielākos pānkumus gāst tie kooperatīvi, kuri kopāgiem spēkiem nodrošina vienotu kvalitāti un pāc iespējās vairākas produkcijas eksportā. Piena un cēkšgāas produktu ražošāna Dānija patlabān nodrošina divi piena un piēcīgāas pārstrādes uzņēmumi. Tās nozāme, kā gādā gāit neskaitāmie nelielā kooperatīvi ir apvienojušies, pālielinot ar savas iespējās. Nav bijis gādājuma, kā kāds kooperatīvais uzņēmums bankrotātu vai nāktu kreditoru rēķinā. Jā kāds pārtāraucis eksistēt, tas nozāme, kā tas sāplādis ar citu kooperatīvu. Ar tā izpaužas kooperatīvu solidaritāte un sāliedāība.

3.1.4.1. Dānijas kooperatīvas pātnābas

Interesanti, kā Dānija nekādā nav pieēmts kooperatīvas likums. Biedrību darbāba balstās uz Konstitūcijas pāntu, kā garantāpvienību un klubu dibināšanas brīvību. Kooperatīviem gān jāievāro citi likumi, kā regulāuzmājdarbību, nodokļu iekāšānu, darbātirgu un dabās aizsardzību, kā arī pāšu izstrādaīs kooperatīva nolikums. Tāudāiem ir oti senās un stiprās biedrošanās tradīcijas. Katrs zemnieks ir vai nu Dānijas Lauksaimnieku savienības vai ar Dānijas āime u lauksaimniecības (māzo zemnieku) biedrs. Tās ir ārodpolitiskās biedrības ar tehnisku ievāzī, kā organizākonsultāciju dienestus, lauksaimnieku profesionālis organizācijas un pārstāv zemnieku intereses.

Dānijas lauksaimnieku kooperatīviem ir šādas galvenās pātnābas. Tie praktiski nemāks dividendes pārdābas kapitālu, bet peā sadalā starp biedriem pāporcionāli nodots produkcijas āpjomā. Biedriem jāpāemas produkciju pārdot tikai savām kooperatīvām, bet kooperatīvām ir pienākums pieēmt visu zemniekā sārāzoto produkciju, tādānoiets tiek garantāts. Kooperatīvas nodrošina sāldzinošā augstu cenu pārnodoto produkciju, tāu zemniekā nav tiesību kāulties tieši pā savas produkcijas cenu. Uz muma pārvāldē ir demokrātiskā, tāu biedriem noteikā ar kopā gā atbildāba pā

iespējumiem uz muma par diem. Taču tas ir tikai taisnīgi – zemniekiem jāatbild par savu lēmumu sekām.

Lai nodrošinātu kooperatīvu kustības vīziju, par galveno tiek uzskatīta informācijas pieejamība katram. Lai vadītu kooperatīvu, katra biedrība jābūt pilnai informācijai par kooperatīvā attīstību. Nepātraukti jāpaaugstina izglītība, ar organizatorisko un vadības darbu joms. Daudzi zemnieki regulāri saņem visu informāciju, kas svarīga lauksaimniecības attīstībai. Ne tikai par iekšpolitiskajiem jautājumiem, bet arī par attīstības tendencēm Eiropas savienībā, Pasaules Tirdzniecības organizācijas noteikumiem, norisēm dažādos pasaules reģionos. Šādu informāciju zemniekiem parasti sagatavo Lauksaimnieku savienība un tās iekšējās lauksaimniecības. Šīs informācijas vārtība aug savstarpējās diskusijās, kas daļēji ir tradicionālas daudz zemniekiem. Biedrību darbība un diskusijās parasti netiek pievērsta, kas izriet no piederības kļaidīgas politikai partijai.

Daudzi zemnieki var darboties vien vai vairākos lauksaimnieku organizācijās. Apmērcības parasti notiek centralizēti, jo lauksaimniecība ir ar kopīgu organizāciju – Lauksaimniecības paskaidrojumi un kursi jeb LPK un tās Agropolitiskais institūts. LPK regulāri organizē kursus lauksaimniecības uzņēmumu darbiniekiem – gan par saimnieciskiem, gan organizatoriskiem un vadības jautājumiem. Katru gadu tiek rīkoti vidēji 700 kursi, kuros piedalās ap 16000 dalībnieku. Kopumā Dānijā ir 75000 zemnieku.

Liela daļa zemnieku daļā darbojas dažādu organizācijās, bet tikai neliels daļēji par savu sabiedrisko darbu saņem atalgojumu (jātas ir arī vienīgais darbs). Skatīsim, kā šāds darbs tiek veikts visu zemnieku labā un pietiekams atalgojums par neskaitlīgajiem sapulcēm, kursiem un diskusijām ir daudz lauksaimniecības augstefektīvitate un ienesīgums.

3.1.4.2. Kooperatīvu sadarbība un lauksaimnieku interešu pārstāvšana

Lai arī daudzi kooperatīvi ir savstarpēji konkurenti, attīstās plaša sadarbība gan kooperācijas pilnveidošanas jautājumos, gan interešu aizstāvībā. Tā kooperatīvās cīņās ir nodibinājus tirdzniecības sabiedrību *ESS Food*, kas rūpējas par tirdzniecības dāņu gaļas izstrādājumu. Darbojas nozaru apvienības, kas vieno bekona, piena, liellopu un putniņu gaļas ražotājus. Apvienības organizē nepieciešamos zinātniskos pētījumus, vada izmēģinājumu stacijas, izstrādā vienotas sanitāris programmas, koordinē maršrutu un reģistrāciju, veicina produkcijas noietu, informē uzņēmumus par lauksaimniecības politiku dažādās valstīs, eksporta un importa politiku, rīko produkcijas izstādes ar receptu dienu pagatavošanai no atbilstošajiem produktiem, informē par pašas Dānijas likumdošanu, analizē likumus un to ietekmi uz saimniecību, gatavo sarunas ar valdību par dažādiem jautājumiem, formulē priekšlikumus politiskajās diskusijās ar valdību vai politisko partiju pārstājiem, izstrādā samaksas modeļus par nodoto produkciju, lai veicinātu kvalitāti u.c.

Daudzi lauksaimnieku kooperatīvi ir apvienojušies Dānijas Kooperatīvo sabiedrību asociācijā DKSA. Tajā ietilpst iepirkšanas, pārdošanas, pārstāvēšanas, pakalpojumu kooperatīvi, kā arī bankas, apdrošināšanas un dzīvnieku sabiedrības, tā arī parasti neieņem patērētāju biedrības, darba kooperatīvi, kredītsabiedrības, elektro un siltuma apgādes kooperatīvie uzņēmumi. DKSA sadarbojas ar valsts pārvaldi un citām organizācijām, kā arī risina kooperatīvu iekšējos jautājumus. DKSA divas reizes nedēļā izdod kooperatīvo avīzi. Kopā ar Lauksaimnieku savienību, Daudzi iekšēji

lauksaimniecību un citām specializētām organizācijām DKSA ir dibinājusi Dānijas Lauksaimniecības jūmta organizāciju – Lauksaimniecības Padomi, kas ar pieredzi Dānijā dažādos starptautiskās organizācijas. Kā redzams, Dānijas zemniekiem ir viena jūmta organizācija, kas to pieredzi gan attiecībā uz valdību, gan starptautiski. Uz šī fona latviešu zemnieku vairāk rīcībie neveiksmīgā mēģinājumi izveidot līdzīgu jūmta organizāciju izsauc nožēlu.

Jārunā par starptautisko līmeni, dāņu Lauksaimniecības kooperatīvi aktīvi piedalās Ziemeļu Zemnieku Centrālās padomes darbā, Eiropas Savienības valstu Lauksaimniecības kooperatīvo organizāciju apvienībā, kas apvieno 40000 kooperatīvus uzņēmumus, Starptautiskajā Kooperatīvu aliansē un Starptautiskajā Lauksaimniecības produkcijas ražotāju savienībā.

3.1.5. Kooperatīvi ES – sociālās ekonomikas pamats

Eiropas Komisija (EK) pēdējos gados sākusi pašatbalsta kampaņu sociālās ekonomikas uzņēmumiem, kuru skaits ES strauji pieaug. Pie sociālās ekonomikas uzņēmumiem EK pieskaita kooperatīvus, savstarpējās sabiedrības (pārsvār apdrošināšanas jomā), asociācijas un brīvprātīgo fondus. Diemžēl EK lietot terminoloģija atšķiras no klasiskās, jo, piemēram, savstarpējās sabiedrības daudzi speciālisti uzskata par kooperatīviem. Turpretī EK par kooperatīviem neuzskata tos kooperatīvās organizācijas, kuras darbojas valstīs bez specializētiem kooperatīvo sabiedrību likumiem, kā, piemēram, tādēļ kooperatīviem bagātā zemkopībā. Līdz ar to ar EK sniegtā statistika ir nepilnīga un ar novecojusi.

Interesanti, ka sociālajai ekonomikai Eiropas Savienībā nav izstrādāta skaidra definīcija, bet tā pastāv un ir oficiāli atzīta, to pierāda un atbalsta vairākas EK institūcijas. Kuluross izplatītā sociālās ekonomikas definīcija ir tāda: “Neviens skaidri nezina, kas tas ir, bet visi zina, ka tas pastāv.” 2002. gada martā Eiropas kooperatīvu, savstarpējo sabiedrību, asociāciju un fondu pastāvīgā konference (CEP-CMAF) apstiprināja šādu definīciju: “*Sociālās ekonomikas organizācijas ir ekonomikas un sociālās dalībnieki, kas darbojas visās nozarēs. Viņus var principiāli raksturot, emotīvri vienumi un atšķirīgus jādarbības veidu. Sociālajai ekonomikai piedalās tādas organizācijas kā kooperatīvi, savstarpējās sabiedrības, asociācijas un fondi. Šie uzņēmumi ir paši aktīvi dažādās nozarēs, piemēram, sociālā aizsardzība, sociālās pakalpojumi, veselības aizsardzība, bankas, apdrošināšana, Lauksaimnieciskā ražošanas, patērētāju attiecības, asociātais darbs, amatniecības izstrādājumu tirdzniecība, mājokļi, piegādes pakalpojumi rajonos, izglītība un apmācība, kā arī kultūra, sports un izklaide.*”

Neraugoties uz minēto idejisko sajukumu, izcēlt sociālās ekonomikas uzņēmumus (SEU) ir lietderīgi un pamatoti, jo tos vieno daudzas kopīgās iezīmes:

- SEU galvenais mērķis ir cilvēku kopīgais labums nevis peļņa; pēc savas dabas SEU veido cilvēki un priekšcīvēkiem ar kopīgām vajadzībām; tie ir atbildīgi cilvēkiem, kurus šie uzņēmumi apkalpo;
- SEU pārvada demokrātiski, balstoties uz principa: viens cilvēks – viena balsis;
- SEU ir elastīgi un inovatīvi, jo radīt darbbā mainīgās sociālās un ekonomiskajās apstākļos;
- SEU balstās uz brīvprātīgu dalību;
- SEU rada jaunas darbavietas, jaunus uzņēmējdarbības veidus;
- SEU balstās uz savu biedru aktivitāti un iniciatīvu;

- SEU rosina pilsonisku aktivitēti un brīvprātīgu darbu;
- SEU veicina solidaritēti un saliedētību.

Eiropas **kooperatīvi** darbojas pārsvarā lauksaimnieciskā ražošanā, kredītsaimniecībā, mazumtirdzniecībā, amatniecībā un pakalpojumu sfērā. Tiem raksturīga atvērta un brīvprātīgā dalība, vienlīdzīgās balsstiesības, biedru piedalīšanās ar savu kapitālu, autonomija un neatkarība.

Eiropas **savstarpējās sabiedrības** darbojas galvenokārt apdrošināšanas (veselības, dzīvības, mantiskā apdrošināšana, dažādas garantijas shēmas) un hipotēku tirgū. Ar savstarpējām sabiedrībām raksturīga atvērta un brīvprātīgā dalība, vienlīdzīgās balsstiesības, kapitāls veidojas no biedru apdrošināšanas iemaksām, autonomija un neatkarība.

Asociācijas un brīvprātīgās organizācijas darbojas galvenokārt veselības aprūpē, vecu cilvēku un bērnu aprūpē, sociālā pakalpojumu jomā, brīvprātīgo darbībā, fiziskās kultūras veicināšanā. Ar tām raksturīga atvērta un brīvprātīgā dalība, vienlīdzīgās balsstiesības, biedru iemaksas, autonomija un neatkarība.

Eiropas **fondi** finansē un veic zinātniskos pētījumus, atbalsta vietējos, nacionālos un starptautiskos projektus, sagādā pabalstus un stipendijas individuāliem, finansē brīvprātīgo darbu, veselības un vecu cilvēku aprūpi. Fondus vada ieceltas pilnvarotās personas, kapitālu veido brīvprātīgie ziedojumi un dāvanas.

Pēc Eiropas Komisijas sniegtās statistikas, 1995. gadā vairākās vecajās ES dalībvalstīs sociālajā ekonomikā bija nodarbināti no 30 līdz 50% pieaugušo iedzīvotāju. Strauji pieaug aiztiskiem apsvērumiem un solidaritētes vērdīgā ieguldītā investīciju apjoms sociālajā ekonomikā, tuvojoties 500 miljoniem eiro gadā. Turklāt ievērojams, ka šīs investīcijas ir raksturīgi efektīvas. Noguldījumu apjoms kredītkooperatīvos ES vecajās dalībvalstīs pārsniedz tūkstoti miljardu eiro, izsniegto kredītu apjoms – 900 miljonus eiro, biedru skaits – 36 miljoni, klientu skaits 601 miljons. Ar to kredītkooperatīviem pieder 17% ES finanšu tirgus. Pašpalīdzības un apdrošināšanas kooperatīviem vecajās ES dalībvalstīs 1995. gadā piederēja 29,2% tirgus (Japānā – 30,8%, ASV – 31,9%).

Pēc *CIRIEC International* (Starptautiskā sabiedriskās, sociālās un kooperatīvās ekonomikas izpētes un informācijas centra) 1999. gadā veiktā pētījuma datiem, sociālās ekonomikas sektorā pilnu darbalaiku ES dalībvalstīs strādā jauši 8879564 cilvēki un kopumā nodarbināti 10% darbaspējīgo. Tie nodarbināti apmēram 900 tūkstos uzņēmumu un kopumā rada vairāk nekā 10% iekšzemes kopprodukta. Nodarbinātība sociālajā ekonomikā pieaug straujāk nekā vidēji ES. Turklāt šis pieaugums novērojams visos trīs nodarbinātības veidos: 1) tiešnodarbinātība (organizācijas un uzņēmumos); 2) netiešnodarbinātība (uzņēmumos, kuri atkarīgi no sociālās ekonomikas, piemēram, kooperatīvo grupu meitasuzņēmumos); 3) secīgā nodarbinātība (darbavietas, kas radās vai saglabātas rūpnieciskās ekonomikas organizācijām vai uzņēmumiem, piemēram, neatkarīgi strādnieki lauksaimniecībā, transporta vai tirdzniecības jomā, kuri izmanto kooperatīva pakalpojumus, kas viņus atbalsta).

Lielais nodarbinātības pieaugums sociālajā ekonomikā izskaidrojams ar vairākiem iemesliem: 1) globalizācijas un pieaugošās konkurences apstākļos bija jāizveido jauna iekšējās un ārējās manevrēšanas stratēģija; 2) radās jaunas sociālās vajadzības, kuras apmierināt uzņēmums sociālā kooperatīvi; 3) radās vajadzība saliedēt un stabilizēt jau esošo nodarbinātību, kurai bija riskanta, eksperimentāla vai trippersrejoša daba.

Kooperat vi ir nozīmīga Eiropas ekonomikā, daudziem kļūstot Eiropas Savienības teritorijā esošajos kooperatīvos uzņēmumos nodarbināti 2,3 miljoni cilvēku. Kooperatīvu darbība vistiešākajā veidā ietekmē 83,5 miljonus to biedru un citu cilvēku dzīvību. Tie nodrošina labklājību cilvēkiem, pārticību un cietību, veicina uzņēmējdarbību un iesaistīšanas sabiedriskajā dzīvē.

Daudzās nozarēs kooperatīvu veicina efektīvu tirgus sakārtošanu, taisnīgu cenu ieviešanu. Rodas jaunas kooperatīvu formas, pašlabklājības un sociālās nozarēs, kurās kooperatīvu piedāvā savus pakalpojumus, rada jaunas darba vietas un labklājību, dod iespēju piedalīties sabiedriskajā dzīvē tiem, kas nespēj nodalīties un cieš trūkumu. Daudzās nozarēs kooperatīvu dod iespēju "netradicionālajiem uzņēmumiem" – cilvēkiem, kuri citādi uzņēmējdarbībā nepiedalītos.

Kooperatīvu struktūra ir labi piemērota, lai palīdzētu maziem un vidējiem uzņēmumiem veidot grupas un stabilus sadarbības tīklus, kuri ļauj piekļūt tirgum un samazina izdevumus. Izmantojot kooperatīvu struktūras, mazie uzņēmumi var darboties tirgos, kur valda svaigā konkurence, paliekot neatkarīgiem. Tādējādi tie kalpo kā vārtis starpnieks starp globalizāciju un vietējo ekonomisko darbību. Profesionāļi jaunās nozarēs izmantojuši kooperatīvu struktūru, lai izveidotu vienu kontrolētus uzņēmumus, kuros viņi ietekmē stratēģisku lēmumu pieņemšanu un vadību.

Kooperatīvu atšķirīgās īpašības, nozares un piederības. Kooperatīvu tradīcijas dažādās Eiropas Savienības dalībvalstīs ir dažādas. Tāpat atšķiras arī biedru darbības rezultātīgās priekšrocības. Kooperatīvs var darboties gandrīz visās jomās, ja vien cilvēku grupai ir kopīga vajadzība. Piemēram:

- Ü ja kooperatīva biedri ir **zemieki**, par priekšrocību tiek uzskatīta ar kvalitāti par taisnīgu cenu un ietaupījums uz pievienotās vērtības ražošanā, mārketings un izplatīšana;
- Ü ja kooperatīva biedri ir **patērētāji**, par priekšrocību tiek uzskatīta kvalitāte un preču pieejamība par taisnīgu cenu;
- Ü ja kooperatīva biedri ir neatkarīgi **mazumtirgotāji**, par priekšrocību tiek uzskatīts ietaupījums mārketiņģā un izplatīšanas izdevumos, kā arī lielāka kopējā pirktspēja;
- Ü ja kooperatīva biedri ir **strādnieki**, par priekšrocību tiek uzskatīta piedalīšanās vienu uzņēmuma vadībā un taisnīgs atalgojums par padarīto darbu;
- Ü ja kooperatīva biedri ir **ražotāji**, par priekšrocību tiek uzskatīta vienu ražotās produkcijas iekāšana tirgos un lielāka teikšana par pievienoto vērtību;
- Ü ja kooperatīva biedri ir **uzkrājēji** vai **aizdevēji**, par priekšrocību tiek uzskatīta taisnīga uzkrājumu atdošana un kredītu saņemšana uz taisnīgiem procentiem.

Ir iedalīti kooperatīvu trīs kategorijas pēc to biedru/pašnieku interesēm.

Patērētāju kooperatīvi patērētājiem izmanto kooperatīva sniegtos pakalpojumus un sadala peļību.

Klientu (ražotāju) kooperatīvi noteiktu preču ražotājiem vai pakalpojumu sniedzējiem izveidojuši savu kooperatīvu mārketiņģā apsvērumu dēļ vai tādēļ, lai veiktu dziļāku produktu vai pakalpojumu apstrādi, vai arī tādēļ, lai kopīgi iepirktu izejmateriālus vai citus ražošanas līdzekļus.

Darbiniekiem piederošajos kooperatīvos konkrētā uzņēmuma strādniekiem piederšis uzņēmums.

Nesen s ka att sties **daudzu akcion ru kooperat vi**. Šie kooperat vi aptver plaš ku interešu loku nek tradicion lie kooperat vi (kas orient ti uz biedru interes m) vai kapit la uz mumi (kas orient ti uz investoru interes m). Par š da kooperat va akcion riem var b t darbinieki, pat r t ji, viet j s amatpersonas un viet jie uz mumi.

Kooperat vie uz mumi ir j t gi pret saviem soci lajiem pien kumiem. Protams, vispirms tiem j apkalpo savi biedri, ta u to decentraliz t un demokr tiska daba nosaka, ka tie cieši sak ojas viet j un re ion laj sabiedr b . T d sabiedr bas vajadz bas vair k tiek emtas v r , nek to dara uz mumi, kuru galven r pe ir pe as g šana.

Eiropas Savien bas vecaj s dal bvalst s ir aptuveni 132 t kstoši kooperat vu uz mumu, kas apvieno 83,5 miljonus kooperat vu biedrus. Ar ES asoci taj s valst s ir v l aptuveni 23 miljoni biedru. Kooperat vu patsvars nodarbin t bas jom ir no 4,58% Sp nij un 4,48% Somij l dz 0,57% Grie ij un 0,66% Lielbrit nij . Kooperat vu tirgus da a kop j ekonomisko aktivit šu jom Eiropas Savien bas dal bvalst s ir augusi visa XX gadsimta laik . Liel kaj da Eiropas Savien bas dal bvalstu kooperat viem pieder noz m gas tirgus da as svar g s industrijas nozar s, paši pirmaj un terci raj sektoros. Piem ram, 1996. gad kooperat vu tirgus da a lauksaimniec b bija 83% Holand , 79% Somij un 55% It lij . Mežr pniec b kooperat viem pieder 60% tirgus Zviedrij un 31% Somij . Terci raj sektor kooperat viem pieder vair k nek 50% tirgus kred tu sf r Francij , 35% Somij , 31% Austrij un 21% V cij . Mazumtirdzniec b pat r t ju kooperat viem pieder 35,5% tirgus Somij un 20% Zviedrij . Vesel bas apr p un farm cij kooperat viem pieder 21% tirgus Sp nij un 18% Be ij .

Patreiz j tendence daudz s nozar s, kur s darbojas kooperat vi, ir koncentr cija un konkurence. paši tas attiecin ms uz mazumtirdzniec bu, p rtikas p rstr di, banku un apdrošin šanas sektoriem. T p c ar kooperat vi koncentr savus sp kus, apvienojoties Eiropas Savien bas dal bvalstu ietvaros. T pat dažu Eiropas Savien bas dal bvalstu un kandid tvalstu kooperat vi veido apvien bas un strat isk s alianases. Dažos gad jumos š du apvien bu veidošanai un bijuši nevajadz gi juridiskie š rš i. Lai veicin tu min t s aktivit tes, p c Eiropas Komisijas ieteikuma ir izstr d ti Eiropas Kooperat vu stat ti.

3.1.5.1. Kooperat vu iesp jas un inov cijas

Liel kaj da Eiropas Savien bas dal bvalstu nep rtraukti rodas jauni mazi kooperat vie uz mumi. paši tie tiek dibin ti soci l s un vesel bas aizsardz bas, viet j s un re ion l s att st bas, izgl t bas un m jok u nozar s, k ar pakalpojumu jom uz mumiem. Iev rota kooperat vu paš noz me darbavietu rad šan sieviet m. Neatkar ba no r j m invest cij m auj tiem b t par nodarbin t bas avotu pagrimuš s industri l s un pils tu zon s, re ionos ar mazu iedz vot ju skaitu, k ar cilv kiem ar riska faktoriem. Biedri var ieviest jaunin jumus soci l , ekonomisk un tehnolo isk jom . Tiek veicin ts uz m jdarb bas gars grup s, kuru locek iem cit di b tu ierobežota pieeja uz mumu vad šanai. Daž du akcion ru l dzdal ba mobiliz apsl pt s viet j s un re ion l s iesp jas. Kooperat vos ir augsts sieviešu uz m ju patsvars.

Eirop un cit s ekonomiski att st t s valst s kooperat vu kust b rodas daudz jaunievedumu, kas dažos gad jumos kalpo par pamudin jumu plaš kam pielietojumam. Piem ram, Sp nij un Jap n kooperat vi p rvalda daudz as skolas, dodot iesp ju kooperat va biedriem (vec kiem un skolot jiem) tieši ietekm t skolas vad šanu.

Komun lie kooperat vi jau sen izveidoti vair kos ASV re ionos, kur, piem ram, lauku elektrifik cijas kooperat vi nodrošina elektr bas padevi 26 miljoniem savu biedru

par pašizmaksu un darbojas vairāk nekā pusē no ASV elektrības padeves līnijām. Šādi enerģētiskās kooperatīvi tagad rodas Portugālē. Sekmīgi telefonu kooperatīvi nesen tika izveidoti Lielbritānijā. Par labu cenu tiek pirkti "līniju laiki" un šīs priekšrocības tiek nodotas biedriem par zemu cenu vai par dividendēm, kas rodas no šīs pakalpojuma izmantošanas.

Sociālās kooperatīvi Itālijā, kuri izveidoti 1991. gadā saskaņā ar likumu Nr. 381, un centrālajā Eiropā ar darbu nodrošina daudzus kooperatīvus biedrus invalīdus vai citas izstumto grupas, arī bijušos ieslodzītus un narkomānus.

ASV attīstījušies t.s. franšīzes kooperatīvi, daži izveidoti ar Eiropu, piemēram, trīs dienas šānas uz mums Somijā. Piegādātju kooperatīvi lielākajiem automobiļu ražotājiem Japānā šiem mazajiem apakšuzņēmumiem devuši lielisku un palīdz nodrošināt nepatruktas piegādes.

ASV un Japānā teritoriālās kooperatīvi nodrošina daudzus svarīgus pakalpojumus studentiem, piemēram, lūtas veikalus, dzīviesvietas un konsultācijas.

Kvebekā akcionāru kooperatīvi pamudinājuši darbiniekus ieguldīt līdzekļus savos uzņēmumos un apvienot savas balsis vēlībās.

Elektroniskās komercijas uzņēmumi devuši iespēju maziem amatniekiem un uzņēmumiem un neatkarīgiem amatniekiem Francijā un Itālijā reklamēt un pārdot savus izstrādājumus internetā.

Birmingamā aprēķinās kooperatīvi Zviedrijā jau strādājošiem vecākiem savstarpīgi organizēti birmingamā aprēķinās, pašiem to kontrolēti. Birmingamā aprēķinās kooperatīvi un kooperatīvi, kas nodrošina vecāku cilvēku aprēķinās, jau sievietēm strādāt un nodrošina apmaksātu darbu.

Mazumtirgotājiem piederošie pārtikas un sadzīves preču kooperatīvi ASV jau simtiem neatkarīgu veikalu pašniekiem sekmīgi konkurē ar lielajiem tirdzniecības tīkliem.

Uzpirkšanas grupas apvieno privātpersonu vai uzņēmumu iepirkumu jaudas (piemēram, *ACE Hardware* un *Dunkin Donuts* ASV), aujot maziem komercu uzņēmumiem par labu cenu iepirkt un nodrošināt sev pastāvīgas piegādes;

Kooperatīvās veselības aprēķinās organizācijas nodrošina veselības aprēķinās pakalpojumus gandrīz 1,4 miljoniem amerikāņu iedzīvotāju. To nozīmē pieaugošā Spānijā veselības aprēķinās nozarē.

Daudzām skolām un kultūras jomām skolnieki un aktieri izveidojuši savus kooperatīvus, lai viņu darbs nonāktu līdz publikai. Piemēram, Francijā darbojas vairāk nekā 50 tētra kooperatīvi, ar pasaulslavenais *Théâtre du Soleil*. Kooperatīvās var nodrošināt mākslinieka brīvību.

3.1.6. Kooperatīvi pret sviedrtaivismu – morāli alternatīva

Kdreiztikattīstītie apģērbi un modes apavu industrija Amerikas Savienotajās valstīs ir sarūkusī vairāk nekā par 50% un strauji izzūd. Tādāslavenas transnacionālās korporācijas (TNK) kā *Nike*, *Reebok*, *Liz Clairborne* un *The Gap* pašas vairs neražo, bet tikai izstrādā dizainu un organizē savu preču marketingu. Šīs un citas globālās kompānijas paaujas uz plašu kontraktoru (uzņēmumu) un subkontraktoru (apakšuzņēmumu) tīklu, kas nodrošina visas ražošanas operācijas. Ražošanas uzņēmumi visā pasaulē iesaistījušies konkurencē par pasūtījumu saņemšanu no TNK. Lielāskā izredzes iegūt pasūtījumu ir tiem, kas nodrošina vismazākās darba izmaksas.

Parasti tas notiek uz algu un sociālo garantiju rīcībā. Tāpēc modernos apstākļos un apavus, kurus valkāt ar mērķi uzskatīt par prestiža jautājumu, ražošānā, Taizemē, Meksikā un citās valstīs ar siltu klimatu (viss klimats palielina izmaksas) un represīvā valdībā, kuras aizliegušas brīvību arodbiedrību darbību. Strādnieki par savu darbu šajās valstīs saņem 25 ASV centus stundā vai pat mazāk, tāpēc šīs ražotnes iesauktas par sviedrtaimēm (*Sweatshops*). Tikmēr TNK akcionāri iegūst miljardus mēru peļņu.

TeamX – kooperatīvs ar sirdsapziņu

Dažādas organizācijas un kustības globālā mērogā protestē pret šo verdzības atjaunošanai līdzīgo TNK praksi. Tās ir gan attīstīto rietumvalstu arodbiedrības, gan antiglobālistu un reliģiskās kustības, gan cilvēktiesību organizācijas, gan ar kooperatīvu kustību saistītās aģentūras kā *SweatshopWatch*. Tā uztur pagaidu šiem protestiem ir mazpanākumu. Tāpēc ar kooperatīvu kustību saistīti aktīvisti ir izstrādājuši jaunu stratēģiju, kas saucas "Apbrīnā ar sirdsapziņu". Aplūkosim vienu no šādiem iniciatīvu, kuru organizējuši arodbiedrību un kooperatīvu darbinieki pašas ASV.

Investīciju kapitālu *TeamX* darbības uzsāšanai Losandželosā tuvumā sagādāja *Hot Fudge Social Venture* fonds. Šā fonda mērķis ir palīdzēt strādājošiem cilvēkiem sasniegt saimniecisku neatkarību un turību. Darbības koncepciju izstrādāja Kembridžas (MA, ASV) konsultāciju sniegšanas kooperatīvs *Ownership Associates*. Diskusijas par darbības formām un mērķiem sākas pie apgāda, uz kura bija *The New York Times* numurs ar ievadrakstu par drausmīgiem darba apstākļiem kādās ražotnēs, kas apkalpo rietumu kompāniju. Paredzot kārtējo protestu vilni, apspriedes dalībnieki nolēma izmantot stratēģiju, kas balstīta uz morāli apzinīgu pircēju vēlmi strādāt labot, t.i., priekšroku dot tādām precēm, kuras nav ražotas sviedrtaimēs. Atlika izvēlēties iecerētās alternatīvās ražotnes juridisko formu. Pēc BBS dokumentālās filmas noskatīšanas par *Mandragon* Kooperatīvu korporācijas pieredzi dalībnieki vienprātīgi izvēlējās kooperatīvu, kas veidots pēc *Mandragon* principiem, cik nu tos iespējams adaptēt konkrētajos Amerikas apstākļos un šajā laikā, jo pati *Mandragon* līdz patreizējai struktūrai evolūcijas aptuveni 30 gadu laikā.

Visi *TeamX* kooperatīva biedri ievēlēja 9 cilvēku valdi, no kuriem pusei bija ražošanas pieredze apbruvošanas industrijā. Tā savukārt pieņēma darbības profesionālus ražošanas menedžerus. Lielākā daļa strādnieku ir latāmeņi ar darba pieredzi. Viņi vienlaikus ir gan *TeamX* pašnieki, gan ASV Adatu tirgotāju, industriju un tekstilrūpniecības darbinieku arodbiedrības (UNITE) biedri. Darbinieki aktīvi piedalās lēmumu pieņemšanā dažādos veidos. Vispirms viņi ievēlēja valdi, kurā ir ar UNITE pārstāvēti. Izmantojot UNITE struktūru un principus, viņi piedalās lēmumu pieņemšanā par darba samaksu, sociālajiem labumiem un darba apstākļiem. Treškārt, arodbiedrības un menedžeru pārstāvēti ir izveidojuši apvienoto darbinieku un menedžeru komiteju, kas veicina darbinieku aktīvu piedalīšanos uzņēmuma pārvaldē. Ceturkārt, arodbiedrības pārstāvēti ikdienas piedalās ar ražošanas jautājumiem saistītu lēmumu pieņemšanā, kā arī tiek rīkotas regulāras izglājošas nodarbības, kas dalībniekus iepazīstina ar kooperācijas un pārvaldes principiem, iesaista tos diskusijās par šiem jautājumiem. Nereti šādas diskusijas izkristalizējas labas idejas, kas vēlāk tiek izmantotas uzņēmuma vadīšanā.

Vēl *TeamX* no *Mandragon* pārņēma "solidāras darba apmaksas" principu. Attiecībā starp vislielāko un vismazāko algu *TeamX* darbinieku vidēndrīkst pārsniegt 8 pret 1. Darba samaksa strādniekiem ir no 8,50 līdz 14,00 dolāriem stundā un vēl sociālais

piemaksas un prēmijas par labiem rezultātiem. Solidāro algu princips patiešām darbojas un pierāda, ka arī Amerikas iespējams darbināt talantīgus un profesionālus darba menedžerus, vienlaikus neaplaupot strādniekus.

Kā *TeamX* ar tik lielām strādnieku algām spēj konkurēt, ja cilvēkiem tomēr ir raksturīga tieksme iepirkties lētāk? Atbilde vienkārša: *TeamX* preces nemaz nav dārgas. Izrādās, sviedrta vāciņš ražotājam precēm ražošanas izmaksas sastāda tikai 5% no mazumtirdzniecības cenas veikalos. Pārējās cenas daudzas sastāda tirgotāju uzdevumi, TNK par pakalpojumiem, transporta un marketinga izdevumi. Daži mazumtirgotāji, piemēram, *May Department Store* Amerikā, uzstāj, lai apmaiņā tiktu pārdoti arī viņu firmas zīmē un pat ar 48% uzdevumu. Milzīgi korporāciju reklāmas izdevumi. Aplūkos, ja, piemēram, *Nike* savu reklāmas izdevumiem atvēlto 560 miljonu dolāru gada budžetu samazina tikai par 2%, tad vjetnamiešu strādnieku algu, kuri šos izstrādājumus ražo, var tu paaugstināt no \$1,60 par dienu līdz \$3, kas ir Vjetnamā pieņemtais iztikas minimums.

Protams, *TeamX* preču tirgošanas iespējas ir ierobežotas, jo lielie tirdzniecības centri viņu preces neņem vai arī uzstāj uz lielu tirdzniecības uzdevumu. Tāpēc tiek vairum piedāvātas ideoloģiski radniecīgām organizācijām, studentiem, arodbiedrībām, cilvēktiesību organizācijām, izklaides pasākumiem, tirgotas dažādu kampaņu laikā, kā arī caur internetu. Šo apmaiņu, cepuru un somu (kopumā 150 izstrādājumu veidi) firmas zīmēs grezno uzraksts *SweatX Clothes with Conscience* (Pretsviedrta vāciņš ar sirdsapziņu). Amerikas studentu organizācija *United Students Against Sweatshops* (Apvienotie studenti pret sviedrta vāciņiem) panākusi, ka ASV un Kanādas universitātes vairs netirgo sviedrta vāciņus, bet dažādos veidos izplata *TeamX* un citu godīgu ražotāju produkciju.

Tomēr *TeamX* produkcijas noieta nav atkarīgs tikai no sirdsapziņas mocītu patērētāju atsauksmēm. Kooperatīva vadītāji paaujas, ka, kombinējot inovatīvo menedžmentu un brīvību cilvēku kooperatīvo darbu ar modernajām tehnoloģijām, viņu firma izrādās arī citādi efektīvāka un operatīvāka par TNK milzniekiem. Jau iegādātais kompjuterizētais *Gerber Technology* piegriež un griež, kas maksā 200 tūkstošus dolāru un ir daudz precīzāks par roku darbu. Viena no *TeamX* prioritātmērķiem ir izstrādājumu pārskatītā un atbilstošā ekoloģiskajām prasībām.

TeamX progresīvās sinerģijas modelis ir balstīts uz antisviedrta vāciņu, kooperācijas un arodbiedrību integrētu aktivitāti, kas turklāt organiski iesaistās ar globālā tīkla guma kustību, kura arvien pieaug. *TeamX* pamatmotīvācija ir radīt alternatīvu apmaiņu industrijām, kas kalpotu par modeli humānai un demokrātiskai ražošanas organizāšanai. Atšķirīgais ir ar *TeamX* marketingu – faktiski tie ir izglātojoša kampaņa par globālās apmaiņu industrijas necilvēcisko dabu un par morālo alternatīvu, kas tiek piedāvāta atbildīgām pircējam. Bez tam patērētāji tiek izglāti par kooperācijas principiem un demokrātisku darba organizāciju.

Latvijas lasītājs var domāt, ka kaut kas tāds notiek kaut kur tālu Amerikā vai Ķīnā, un mums ar to nav nekādas saistības. Diemžēl, Latvija arī ir ierauta sviedrta vāciņā. Latvijā darbojas daudz šādas cehu un citu izstrādājumu ražotāju, kuras lēti izpilda ārvalstu firmu (pārsvārā zviedru vai vācu) pasūtījumu. Izejmateriāli un piegriežnes tiek ievestas, bet gatavā produkcija – izvesta un tirgota ārvalstu firmām zīmē. Noskaidrots, ka pat slavenā kinozvaigzne un dziedātāja Madonna savu bērnu nēsāja J. kabpilā ražotā ingurmais, kas šīs pācē zviedru firmas *Gefa* pasūtījuma. Latvijas šuvējas par savu darbu saņem niecīgu algu, bet viņu kolēģes Zviedrijā un Vācijā ir zaudējušas labi

apmaks tu darbu. Kam no t labums? Ja nu vien gi starpniekiem. Bet v l nesen Latvija pati bija š šanas lielvalsts, kas ar sal dzinoši moderniem ap rbiem apg d ja bijušo Padomju Savien bu. T tad ir, par ko padom t.

3.1.7. Ekolo isk pat r t ju kooper cijas Jap n un Kobes zemestr ce

Pirmais kooperat vs Jap n dibin j s 1897. gad , ta u tikai XX gadsimta 20. gados s k s masveida kooperat vu kust ba. 1921. gad apvienoj s liel kas pat r t ju biedr bas – Nada un Kobe. Apvienoto pat r t ju kooper ciju vad ja **Toijohiko Kagava**, kurš tiek uzskat ts par Jap nas kooper cijas t vu. Tolaik kooper cijas galvenais m r is Jap n bija uzlabot nabadz go cilv ku dz ves apst k us. Kooper cijas principi nedaudz atš r s no Eirop ierastajiem:

- Ü savstarp ja labumu sadale,
- Ü hum na ekonomika,
- Ü kapit la sadale,
- Ü varas decentraliz cija,
- Ü politisk neitralit te,
- Ü uzsvars uz izgl t bu.

Ta u Jap nas milit ristisk vald ba II pasaules kara laik kooper cijas kust bu faktiski sagr va.

P c kara kooperat vu galvenais uzdevums bija sadal t racion to p rtiku, jo bija izveidojies liels p rtikas tr kums. L dz ko p rtikas apg de nok rtoj s, liel k šo kooperat vu da a p rst ja darboties. 1948. gad tika pie emts Pat r t ju kooper cijas likums, 1951. gad dibin j s Jap nas Kooperat vu savien ba, kas lika pamatus t l kai kooperat vu att st bai.

50. gados bija v rojams straujš Jap nas ekonomikas uzplaukums. Rad s daudzas uz str dnekiem orient tas pat r t ju biedr bas, savstarp j s apdrošin šanas biedr bas un str dneku bankas. Ta u šos kooperat vus dibin ja galvenok rt str dneku savien bas, bez akt vas pašu str dneku l dzdal bas. T p c daudzas biedr bas dr z vien non ca finansi l s gr t b s.

S k s diskusijas par kooperat vu st vok a uzlabošanu. Lai biedrus vair k iesaist tu kooperat vu p rvald šan , katr kooperat v tika veidotas nelielas, labi motiv tas akt vistu grupas (t.s. Han grupas, kuras sast v ja no 5 – 10 cilv kiem), kas kalpoja par galveno organizatorisko vien bu un darb bas aktiviz t ju. Š da sist ma veicin ja biedru iesaist šanu p rvald un diskusijas par lab kajiem kooperat vu att st bas meh nismiem. Šie pas kumi demokratiz ja kooperat vu p rvaldi.

60. un 70. gados turpin j s tik strauja Jap nas saimniecisk att st ba, ka t s ka apdraud t pat r t jus. Masveid gi ražotaj s p rtikas prec s tika iestr d tas arvien kait g kas piedevas un konservanti, vidi pies r oja r pnieciskie atkritumi un r pn cu d mi. Š dos apst kos kooperat viem izdev s piesaist t daudz biedru un klientu, uzsvaru liekot uz dabisku un ekolo iski t ru p rtiku.

Tad s k s 1973. gada naftas kr ze, kas izrais ja daudzu izejvielu tr kumu un strauju cenu celšanos. Tikai kooperat vi cent s savus biedrus apg d t ar lab m prec m par sapt gu cenu, t p c strauji pieauga gan biedru skaits, gan apgroz jums.

Pat r t ju kooperat vu straujais uzplaukums izsauca asu s ktirgot ju naid gumu. Vi i piepras ja vald bai aizliegt pat r t ju biedr bu darb bu, jo t apdraud mazo vairumtirgot ju past v šanu. Kooperat vi gan iebilda, ka stais mazo tirgot ju nelaimes

c lonis nav kooperat vi, bet gan lielveikalu ekspansija. Vald ba nodibin ja pašu komiteju probl mas anal zei, kura uzklausa ar pat r t ju biedr bu p rst vjus. Komiteja atzina, ka pat r t ju kooperat vi nav p rk puši nevienu likumu, to darb ba ir pat r t ju interes s un ir soci li noz m ga. L dz ar to s ktirgot ju pet cija tika noraid ta.

1991. gad *NadaKobe* kooperat vs p rd v j s par *Co-op Kobe*, tagad tam ir vair k nek 14 miljoni biedru (20% Jap nas m jsaimniec bu) un gada apgroz jums p rsniedz 52,7 triljonus dol ru. T ir liel k pat r t ju biedr ba ne vien Jap n , bet ar vis pasaul . Kobe biedr ba ir atradusi ce us, k draudz gi sadz vot ar ar mazo veikalu pašniekiem.

V l Jap n plaši darbojas medic nas kooperat vi, kuri uzsva liek uz slim bu profilaksi un prevent vo medic nu (Latvijai rakstur gs uzsvars uz ielaistu slim bu rst šanu, kas ir neefekt vi un d rgi) un apdrošin šanas kooperat vi. Lielu soci l ietekmi un sabiedr bas uztic bu ieguvuši universit šu, skolu, darbavietu, celtniec bas un zemnieku kooperat vi.

Kobe biedr ba arvien uzsva liek uz ekolo iski t riem produktiem, t p c biedru liel k da a ir sievietes ar b miem, kuras savus b rmus grib barot ar t ru un vesel gu p rtiku. Kooperat vs ne vien tirgo t du p rtiku, bet ar veicina t s audz šanu, sadarbojoties ar zemniekiem. Kobe pati ražo organisko m slojumu zemnieku saimniec bu vajadz b m. Tas tiek dar ts, sav cot p rtikas atkritumus un tos paši apstr d jot komposta konteineros. Kobe veikali r ko akcijas ar r pniecisko atkritumu sav kšanai un p rstr dei, l dz ar to att rot Jap nas vidi, k ar pareizas di tas kampa as. L dz ar to kooperat vi teicami veic izgl tošanas darbu ar nebiedru vid . Ta u visliel ko autorit ti Jap nas kooperat vi guva Kobes zemestr ces seku nov ršanas period .

1995. gada 17. janv r Kobes apk rtini satricin ja n v joša zemestr ce. T nogalin ja 6400 iedz vot jus, ievainoja 40000 un sagr va vair k nek 390000 m ju, t.sk. ar Kobe kooperat va galveno biroju un daudzus veikalus. Zemestr c tieši cieta ar liel k da a Kobe biedru un klientu. T k varasiest des par notikušo bija visai šok tas, tieši Kobe kooperat vs uz m s iniciat vu gl bt cilv kus, apg d s cietušos, att r t drupas un s kt atjaunošanas darbus. Bet galvenais – kooperat va darbinieki organiz ja pašus iedz vot jus atjaunošanas darbiem, balstoties uz solidarit tes, savstarp j s pal dz bas, br vpr t bas un pašpal dz bas principiem.

Atsaucoties uz Kobe iniciat vu, visa Jap nas kooperat v kust ba iesaist j s gl bšanas darbos. Bez organizatorisk darba bija ar tieša finansi la pal dz ba, ko sniedza kooperat vi. Kobe un medic nas kooperat vi gl bšanas darbiem ziedoja 2,150 miljonus Jap nas j nu un 14000 cilv kdienas darba. Jap nas Kooperat vu savien b ietilpstoš s dz v bas un ugunsapdrošin šanas biedr bas izmaks ja 2,000 miljonus j nu, Nacion l Str dneiku un pat r t ju apdrošin šanas feder cija – 16,700 miljonus j nu. Tika organiz tas daudzas br vpr t go grupas gl bšanas oper cij m. Kooperat vu biedru skaits taj gad pieauga l dz 18 miljoniem, kas liecin ja par pašiem uztic bas uzpl diem kooperat vajai kust bai.

Lai stiprin tu kooperat v s un cilv cisk s saites starp biedriem, Jap nas kooperat vu vad ba cenšas organiz t un atbalst t daž das biedru br vpr t g s aktivit tes, kur s izpaužas biedru iniciat va un radoš s sp jas. Popul r k s ir “jautr s aktivit tes” un “t mu aktivit tes”, kuru ietvaros biedri organiz jas savu interešu grup s. Biedru aktivit tes izv rtuš s par savdab gu masveida kust bu. T k ds vid ja lieluma kooperat vs re istr jīs 13000 aktivit šu t mas, kur s piedal j s 76000 biedru. Turkl t aktivit šu organiz šana ir v l viens instruments biedru skaita pieaugumam.

Daudz m kooperatvu aktivitēm ir sociāls vai vispārēgs raksturs. Tpatrtju biedrības ir nodibinājušas Prtikas drošības administrāciju, kas prrauga prtikas kvalitāti nopatrtju viedokā. Prrbaudes sabiedriskārtveicpašībiedri, kam r kooperatvi ir organizējuši vairākus simpozijus prtikas drošības jautājumos, kā arī izdevuši daudzas brošūras, kas izglto patrtjus.

1994. gadā etras kooperatv s sabiedrības s ka organiz t Vides p rvald šanas un audita sist mu. Š s kampa as ietvaros kooperatvu biedri sav c p rstr dei r pnieciskos atkritumus (piena pakas, plastmasas traukus un pudeles, sk rda bundžas, izlietot s baterijas u.c.) un savos veikalos ieviesuši praksi iepirkties ar sav m som m, nevis izmantot plastiskos maisus. Plastmasas maisi us veikalos gan var nopirkt par naudu, kura v l k tiek iegulda atkritumu p rstr des uz m mums un atkritumu apsaimniekošanas pas kumos.

50 kooperatv s biedrības iesaistjuš s sociāla darb . To biedri br vpr t gi apg d ar p rtiķu vecus, vientu us cilv kus, r ko savies gus pas kumus vientu niekiem u.c. Septi i kooperatvi izveidojuši Labkl j bas inform cijas centru, kas sabiedr bu inform par valsts, priv tājiem un br vpr t gajiem soci tājiem pakalpojumiem, kā arī izdod atbilstošus katalogus.

Saist b ar Hirošimas un Nagasaki tra diju Jap nas kooperatvi organiz ja “Miera maršu” un plašu kampa u pret kodoliero u ražošanu un uzglab šanu, kā arī organiz ja jap u ekskursijas uz Dienvidaustrum zijas valst m, kur m jap u milit risti savulaik nodar juši milz gu postu.

Ar š d m aktivit t m Jap nas kooperatvi uztur un att sta kooperat vo garu, ne auj š m organiz cij m formaliz ties, p rlieku komercializ ties un atrauties no s kotn jiem m r iem. Diemž l j atz st, ka tieši š nelaime apdraud kooperat vo kust bu Rietumeirop un ASV.

Šaj gr mat min t Jap nas korpor cija *Zenkyoren* pasaul paz stama galvenok rt k lauksaimniec bas kooperatviem piederoša savstarp j s apdrošin šanas sabiedr bu savien ba. 2003. gad t apvienoja 941 daudzfunkcion lus lauksaimniec bas kooperatvus ar 9,1 miljoniem biedru. *Zenkyoren* galven s funkcijas ir š das: aizsardz ba pret riskiem (visdaž d k apdrošin šana), naudas uzkr šana, kred tu izsniegšana, invest cijas, visdaž d k s finanšu oper cijas, inform cijas pakalpojumi, biedru izgl tošana un citi lauksaimniec bas veicin šanas pas kumi, labkl j bas jeb soci lie pakalpojumi. *Zenkyoren* par savu m r i pasludin jusi zemnieku labkl j bas celšanu un dz vesveida uzlabošanu. Ta u m sdien s korpor cija savus pakalpojumus sniedz ar nebiedriem un pat rvalstu klientiem, it seviš i ražošanas invest ciju jom . *Zenkyoren* ir viens no pasaul liel kajiem invest ciju namiem. Jap n vien korpor cija apdrošin jusi vair k nek 18 miljonus cilv ku, t.i., katru sept to jap ni. Lai palielin tu savas iesp jas, 2000. gad *Zenkyoren*, kas ir Nacion l lauksaimniec bas kooperatvu savstarp j s apdrošin šanas feder cija, apvienoj s ar 47 prefekt ru lauksaimniec bas kooperatvu savstarp j s apdrošin šanas feder cij m, izveidojot JA grupu, kas ir divu l me u sist ma. Latvijas zemniekiem, kuriem l dz šim nav paveicies ne ar apdrošin šanu, nedz piem rotu kred it šanu, Jap n b tu ko pam c ties.

3.1.7.1. Kooperatīvie principi valsts pārvaldē

Japānas patnabas izskaidrojamas ar austrumu kultūras vēsturiski izveidojušos attieksmi pret realitāti un atbilstošo cilvēku attiecību modeli. Ja rietumos indivīdā brīvība tiek turēta augstāk par grupas interesēm, tad austrumos grupas intereses ir svarīgākas par indivīdā brīvību. Šā būs tīskā atšķirība veidojusies jau pirms kapitālisma un sociālisma sistēmu parādīšanās. Japānas pašais modelis izveidojies pēc tam, kad šo austrumu valsti okupēja ASV armija un no augšas ieviesa Japānā kapitālismu demokrātiju. Tādējādi, lai gan Japānā pēc rietumu formas ir kapitālisms un "runā kapitālistu valodā", tomēr šis jautājums ir vairāk "kooperatīvs", jo tajā arvien prioritāte ir visai sabiedrībai, nevis indivīdā interesēm. Japānā ir brīvība sabiedrībā, kur indivīdi ir izveidājušies saglabāt tradicionālo attiecību modeli. Tas ir Japānas Trešais ceļš. Lai arī Japānā uzņēmumi, firmas un bankas ir pasaulei tiek pasniegtas kā rietumu parauga kapitālisms uzņēmumi, patiesībā visa Japānas valsts darbojas kā vienota korporācija. Tā ir vislielākā korporācija pasaulē, ar ko tad arī izskaidrojami resursiem nabadzīgās un pārapdzīvotās Japānas fenomenālās panākumi gandrīz visās dzīves jomās, kā arī salīdzinoši nelielā sabiedrības polarizācija.

Vienotas korporācijas principi tiek ieviesti pat Japānas politiskajā pārvaldē. Formāli Japānā darbojas visdažādākie politiskās partijas, ar sociālisti, centristi, budisti un komunisti, taču valdīšanā ilgus gadus ir Liberālā demokrātiskā partija. Tā ne ar ko neatgādina tradicionālo liberālo partiju rietumos, jo pati sastāv no vairāku frakciju – saskaņotā ultranacionālistiem un beidzot arī reāliem liberāliem. Šīs frakcijas necenšas parvaru partijai, bet valdības posteņus saņem rotācijas kārtībā. Partijas lēmumi tiek pieņemti nevis mehāniski balsojot, bet gan panākot konsensu, t.i., vienprātību. Praktiskais šīs daļiņas piemērs labi izpaudis vienīgajai politiskajai krīzī, kad bija jānomaina Japānas premjerministrs Jašūhiro Nakasone. Par jauno premjeru bija jākļūst kamajam partijai priekšdāvējam. Taču, lai izvairītos no šā elšanās, nekāda balsošana par priekšdāvēju nenotika. Trijiem priekšdāvēju kandidātiem, kuri pārstāvēja dažādas frakcijas, tika piedāvāts pašiem savstarpēji vienoties, kurš uzņems partijas vadību. Kad ar to neizdevās, partija vienojās, ka savu pienākumu izveidās pats aizejošais premjerministrs Nakasone. Pēc jautājuma izveidājis Noboru Takešito. Tā tika novērstā patiešām nopietnā politiskā krīze.

Kooperatīvos principus politiskajā pārvaldē konsekventi atbalsta arī visa Japānas sabiedrība. Teorētiski 1986. gada vēlēšanās liberālajiem demokrātiem bija jāzaudē, jo valdība, lai novērstu saimnieciskās krīzi, taupības un kapitāla koncentrācijas nolūkiem bija jāpieņem vairāki sociāli nepopulāri lēmumi, kuri izraisīja arī Japānai neraksturīgu bezdarbu. Tomēr sabiedrība izprata šo pasākumu vajadzību, tāpēc nevēlās pieņemt nekādus politiskus satricinājumus. Vēlēšanās ar vēl lielāku balsu pārsvaru uzvarēja liberālie demokrāti.

Kā tiek panākta kooperatīvo principu ieviešana Japānas tautsaimniecībā? Japānas valdība ir nodarīta, ka tā nav nevienam citam kapitālismam valstī. To sauc par Starptautiskās tirdzniecības un industrijas ministriju jeb MITI. Tā darbojas kā Japānas korporācijas pilnvarotā padome, kur tiek saskaņotas valdības, industrijas, strādnieku un banku intereses. Līdzīgi darbojas, piemēram, IBM korporācijas pilnvarotā padome ASV. Atšķirībā no tā, ka IBM padome rūpjas par savas korporācijas peļņu, pēc iespējas sekmējot savas produkcijas noietu, kamēr MITI prioritāte ir visai Japānas attīstībai un vispārējai labklājībai, to nodrošinot no paaudzes uz paaudzi, ietverot visus Japānas pilsoņus.

MITI nodrošina Jap nas r jos tirgus un kontrol iekš jo tirgu. Form li Jap nas iekš jais tirgus ir atv rts importam. Katrs var savu preci ievest Jap nas ost s. Ta u Jap nas veikali to nepie ems, ja tas var kait t Jap nas ražot jiem. Izr d s, Jap nas tirgot ji ir savstarp ji saist ti ar ražot jiem.

Seviš i MITI noz me pieaug kr žu periodos. Piem ram, kr t ASV dol ra kurss un l dz ar to jap u preces Amerik k st d rg kas un konkur t nesp j g kas. Lai nezaud tu r jo tirgu, Jap nas ražot ju korpor cijas piekr t uz laiku samierin ties ar maz ku pe u vai pat zaud jumiem, ta u neatbr vo no darba savus str dniokus. Vienlaikus Jap nas bankas, ja nepieciešams, atv l bezprocentu kred tus jaunu un efekt v ku produktu izstr dei. Lai celtu dol ra kursu (proti, pazemin tu jenas kursu un l dz ar to veicin tu eksportu, kam Jap nas tautsaimniec b liela noz me), Jap nas centr l banka var masveid gi iepirkt dol rus, aizdot bank m bezprocentu kred tus un veikt citas nepieciešam s oper cijas, lai tikai nodrošin tu kop g s Jap nas intereses. Veikalos m s redzam daudzus Jap nas izstr d jumus ar t d m slaven m firmas z m m k *Sony*, *Mitsubishi*, *Panasonic*, *Sharp* u.c. K d s tie, kas dom , ka t s ir savstarp ji konkur jošas firmas, kas gatavas cita citu izspiest no tirgus. T s ir tikai Jap nas korpor cijas atzarojumi, kas, darbodamies p c saska otas strat ijas, jau ir izspieduši no tirgus daudzus citu valstu savstarp ji konkur jošos ražot jus. T p c ar Jap nas pan kumi neizpaliek. Ar rietumu korpor cijas sav m strukt rvien b m neliek savstarp ji konkur t – k p c lai to dar tu “Jap nas korpor cija”?

Teor tiski un ar atbilstoši br v tirgus likumiem ar lauksaimnieciski izmantojam m zem m nabadz gajai Jap nai tradicion lo uzturproduktu r su b tu izdev g k iepirkt starptautiskaj tirg , ta u Jap na to nedara. Jap na r sus sev izaudz pati, než lojot nepieciešam s invest cijas. K p c? Pirmk rt, ar to tiek saglab ta tradicion l jap u sabiedr bas soci l strukt ra un dz vesveids. Otrk rt, Jap nas zemniekiem ir nodrošin ts darbs. Trešk rt, Jap na ir pašprietiekoša, t.i., nav atkar ga no r j m p rtikas pieg d m (m c ba, ko guva II pasaules kara laik , kad p c sabiedroto organiz t s j ras blok des jap i cieta badu). Un, visbeidzot, jap u lauku iedz vot ji – maizes dev ji – paši ir tur gi un god ti audis, kuriem pieder viens no pasaul liel kajiem invest ciju namiem – kooperat vs *Zenkyoren*. Kurš var teikt, ka Jap na ner kojas pr t gi un t lredz gi?

Metafizisk noz m gan kapit lisms, gan soci lisms balst s uz konkurences pie mumu, uzskatot, ka pasaule sadal ta neskait m s sast vda as, kuras atrodas nemit g sacens b un c par sav m interes m. Lai gan abas min t s soci lekonomisk s sist mas atz st sacens bu un konkurenci, kapit lisms to veicina, kam r soci lisms savas sist mas ietvaros to aizliedz. Savuk rt Trešais ce š balst s uz kooper cijas pie mumu – tic bu, ka pasaule sast v no neskait m m savstarp ji saist t m da m, no kur m katra nep rtraukti mijdarbojas ar vis m p r j m, turkl t par m r i uzskatot kop jo labumu. Vispirms kopuma interes s un l dz ar to – katras sast vda as lab . Ja b s labi visiem kopum , tad b s vislab k ar katram atseviš i. Šie divi ir fundament li pret ji pie mumi, kas kopš civiliz cijas ies kumiem katr kult r c n s par cilv ku pr tiem, turkl t uzskatot, ka otras puses piekrit ji dz vo nepamatot s il zij s.

Nemit gas sacens bas un konkurences piekrit ji uzskata, ka augst k sadarb bas forma ir kompromiss, jo katra konkur još puse par svar g ko uzskata pašieinteres t bu. Ja nav iesp jama piln ga uzvara p r konkurentiem, ieinteres t ba pie auj vismaz uz k du laiku vienoties par kompromisu. Savuk rt kooper cijas piekrit ji par augst ko attiec bu l meni uzskata konsensu – sirsn gu vienpr t bu, kas nav apgr tin ta ar kompromisa

noteikumiem un ierobežojumiem. Vienprātība iespējama tādēļ, ka katrs grupas loceklis pirmajai vietai tur grupas intereses kopumā. Viņi patiešām tic, ka katrs pārstāv veselumu un nesaprot, “ka viena organisma rokas var darboties citā virzienā nekā jās”. Jo, ja viena puse ne darbosies saskaņoti, organisms tiks paralizēts vai vismaz nebūs vesels un stiprs.

Principā kooperatīvisti neatzīst konkurenci ar grupas kooperatīvu kontekstā, t.i., ar citu sistēmu elementiem pasaules ietvaros, jo turas pie pieņēmuma, ka visas pasaules daļas nepātraukti ir ieinteresētas pasaules kopējā labumā – to apzinoties vai neapzinoties. Šāds modelis sacensība (piemēram, karš) var notikt kā pakārtota, sekundārā aktivitāte konsensa ietvaros, pieaujot, ka ir kaut kas tik vērtīgs, kādā vērtīcība.

3.1.8. Itālijas kooperatīvā lauksaimniecība La Lega Coop

Itālijas kooperatīvā lauksaimniecība “La Lega Coop” veidojusies ilgā laika periodā – kopš XIX gadsimta beigām (1886). Par Itālijas kooperatīvu centru tiek uzskatīta Bolonija. Mūsdienās Bolonijas provincē kooperatīvos apvienojušies 795 tūkstoši biedru, sekmīgi darbojas vairāk nekā 300 kooperatīvo kompāniju, 15 no 50 lielākajām Bolonijas kompānijām ir kooperatīvas. Lauksaimniecības kooperatīvu tirdzniecības apjoms Bolonijā vien 2002. gadā pārsniedza 5,5 miljardus eiro. Pašā Bolonijas pilsētā kooperatīvu iesaistīties praktiski katras otrās iedzīvotājs – kopumā 400000. Ap 30000 biedru strādā kooperatīvajās uzņēmumos. Bolonijas skaits Itālijas turīgākajiem jauniešiem bagātākajā provincē. Kopumā Itālijā La Lega apvieno vairāk nekā 5000 kooperatīvos uzņēmumus, ja neskaita tūkstošiem lauksaimnieku, nozvejnieku, celtnieku un transporta kooperatīvus. Individuālie kooperatīvi, atbilstoši savai specializācijai un nezaudējot autonomiju, ir apvienojušies ilgās, kas tiem ļauj sekmīgi uzņemties vienīgus projektus, nodrošināt vislabāko zinātniski pētniecisko, marketinga un finanšu atbalstu. To veic t.s. otrās pakāpes kooperatīvi, kas par saviem pakalpojumiem saņem komisijas naudu, kā arī daļi tiek uzturēti no kooperatīvo līgumdarbības jeb dalības maksām. Pasaulī pašlaik darbojas ne vairāk kā 10 līdzīgas līgumdarbības, no kurām vairākums ir Spānijā un Itālijā. No lielākajām vīlī minama Valencijas līgumdarbības Spānijā.

La Lega galvenais uzdevums ir kooperatīvās kustības veicināšana un kooperatīvo principu popularizāšana sabiedrībā. Misijas deklarācijā minēti trīs mērķi: 1) stiprināt dalīborganizāciju konkurētspēju globālā mērogā; 2) stiprināt kooperatīvu sociālās funkcijas, risinot sociālos jautājumus un uzlabojot vispārējās dzīves kvalitāti; 3) vairo demokrātiju darba vietās. La Lega apvieno gan individuālus kooperatīvus, gan autonomas reģionālās asociācijas, industriālo sektoru asociācijas, specializētus konsorcijs un nacionālās asociācijas, kuras veic zinātniski pētniecisko darbu, veicina inovācijas, lob kooperatīvu intereses valsts pārvaldes institūcijās. Svarīgās funkcijas ir apmācības un konsultācijas. Līgumdarbības, lai visstādābniecīstīktu ievrotī augstākie darba un sociālie standarti. Dalībāļi ir brīvprātīgi, katrs kooperatīvs jebkurā brīdī var izstāties. Taču šādu gadījumu ir raksturīgi maz, jo līgumdarbības saņemtais atbalsts ar uzvienu kompensē visas iespējamās dalības maksas un pakalpojumu izmaksas.

Nacionālā līmenī vairāk savas funkcijas līgumdarbības deleģē specializētiem konsorcijiem un otrās pakāpes kooperatīviem – kopumā apmācības 30 institūcijām. Šīs aktivitātes koordinē un finansiāli atbalsta **Inforcoop**. **SMAER** ir iekšējās konsultācijas un attīstības veicināšanas grupa, kas seko ar kooperatīvu principu ieviešanai lielās organizācijās. **Comunicazione Italia** ir Lauksaimniecības publiskā attiecību un reklāmas veidotāja. **SINNEA**

apmēca kooperatīvu menedžerus. **Editrice Cooperativa** ir Līgas izdevniecība. **ACAM** ir iepirkšanas kooperatīvs, kas Līgas dalīborganizācijas apgādā ar iesaistītajiem un kvalitātes mērķiem un pusfabrikātiem. **Concoop** ir industriālais konsorcijs, kas lielu pasākumu gadījumā slēdz subkontraktus ar kooperatīviem visdažādākajos sektoros. Savu darbu tas finansē pats, iekasējot 2% no katra subkontrakta vērtības. **ICIE** ir inovatīvu un tehnoloģisko jaunievedumu grupa. **Promosviluppo** ir otrās pakāpes kooperatīvs jaunu kooperatīvu dibināšanai un sekmīgai darbības uzsākšanai, kā arī privātfirmu konversijai par kooperatīvu sabiedrību. Sevišķi nozīmīga ir šī konsorcijs darbības saimnieciskās atpalikušo reģionos, kuros Promosviluppo piedāvā pašas attīstības stratēģijas. **Fincooper** darbojas kā kooperatīvu banka, kas dalīborganizācijas apgādā ar nepieciešamo finansējumu darbības uzturēšanai un paplašināšanai. Kā redzam, *La Lega Coop* ir pašpziņojoša sistēma, kas var darboties praktiski neatkarīgi no valsts saimnieciskās un sociālās politikas. Tās kooperatīvu grupas kā Mondragon un La Lega Coop mēdz dzīvot ar kooperatīvu principiem.

3.1.9. Kooperatīvu korporācija “Mondragon”

„Kooperatoru priekšmērķu ideja, ka nākotnē sabiedrība visdrīzāk būs plurāliska visās savās organizatoriskajās formās, ieskaitot ekonomiku. Darbosies un sadarbosies sabiedrības piederokļi uzņēmumi, kooperatīvi un privātas firmas; tirgus attiecības savstarpēji nošķirtas un patērētāja tipa uzņēmumiem – gan kapitāliskiem, gan sociāliem. Katra saskarsmē, katras darbības dabā, katras kopienas evolūcijās un attīstības pakāpēs pašas pašas pieejā, kas neaprobežosies ar vienu organizācijas formu, ja vien mēs ticam cilvēku savstarpējai mēģināšanai, viņu brīvībai, taisnīgumam un demokrātijai.”

Tas vs **Hoze Maria Arizmendiarijeta**,

Basku zemes Kooperatīvu korporācijas „Mondragon” ideologs, dibinātājs un virzītājs

Ja daudz kooperatīvu vēsturē ir grūti atrast pirmo dzirksteli, kas citus iekustinājusi kopā ar darbu, tad *Mondragon* Kooperatīvu korporācijai (turpmāk tekstā – MKK) šāda dzirkstele un arī turpmākais virzītājs ir skaidri un nepārprotami atrodams, un viņa klātbūtne sajūta arvien. Tas bija 26 gadus vecais katoļu priesteris **Hoze Maria Arizmendiarijeta** (1915 – 1976), kuru baznīca 1941. gadā nosūtīja misijā uz nelielu basku draudzi, lai tur gādātu par pilsoņu karu (1936 – 1939) izpostītas zemes jauniešu garo go labklājību un izglātošanu.

Basku apdzīvotie Spānijas apgabali, kas pilsoņu karā bija nostājušies republikāņu pusē, jo tie solīja lielāku autonomiju, bija visvairāk cietuši Spānijas daļā. Basku kultūras galvaspilsētu Guerniku no zemes virsma noslaucīja Hitleriskās Vācijas aviācija. Pēc kara Franko režīma atgriešanās ar vislielāko nežēlību skāra tieši baskus. Tika aizliegta basku valoda, kultūras pasākumi un jebkāra veida brīvība. Bez tam baskiem tika stingri ierobežotas tiesības uz privāto pašu, it sevišķi ražošanas līdzekļiem. Tāpēc basku nacionālie centieni turpināja izpausties pagrādā, nonkot pat līdz tādām galējībām kā ETTA stenotais terors pret Spānijas varas iestādēm un pilsoņiem. Pagrādā darbojās neformālas grupas, kurās baski apguva savu valodu un kultūru, radās nelegālas politiskās partijas un grupējumi. Tādu praktiskā noskaotie priekšmērķi bija iesaistīties

saimnieciskā darbība, kurš turklāt būtībā tupeļš ir represīvo organizāciju kontroles. Šādu iespēju paviršana apvienošanās kooperatīvos. Līdz ar to bija nodrošināts plašs praktiskās darbības lauks cilvēkiem ar attīstītu uzupurēšanu un solidaritātes jēmu. Basku zemes iekšienē sākās nepasludinātā, neformālā sociālā kustība, kas pakāpeniski pārveida basku apdzīvoto apgabalu un pat Spānijas robežas.

Lai gan kopumā katoļu baznīcas vadība Spānijā bija lojāla Franko režīmam un kalpoja tam kā viens no iedzīvotāju kontroles instrumentiem, tai tomēr ir jāatzina iedzīvotāju sociālā un garīgā labklājība. Ar Franko atbalstu katoļu sociālo doktrīnu, kuras pamatā ir pāvesta Leo XIII 1891. gadā izdotā enciklika *Rerum Novarum* (par darbu un kapitālu), kā arī dzekli pret komunistisko ideju izplatīšanu (Franko visus savus pretiniekus uzskatīja par *sarkanajiem*). Minēto un 1931. gadā izdotā enciklika *Quadragesimo Anno* bija iecerētas tieši kā zāles pret marksisma izplatīšanu. Tajā noliegts kapitāla primārs pētījums. Līdz ar to Spānijas arhibīskaps uz Mondragonu nosūtīja spāņu priesteri Arizmendiarietu.

Pašlaik 1956. gadā dibinātā Mondragon korporācija ietilpst vairāk nekā 200 dažādās kompānijās un iestādēs, kas darbojas ražošanā, tirdzniecībā, finanšu, celtniecībā, zinātnē, izglītībā, veselībā, aprūpē, sociālās drošībā un citās jomās. Šīs kompānijas ir kooperatīvi, kas pieder to darbiniekiem un vienlaikus visiem Mondragon biedriem. Biedru un darbības pieņemto strādnieku skaits jau pārsniedzis 70 tūkstošus. Visiem korporācijā garantēts darbs un atbilstoša iztīka uzņēmumā (kooperatīvā biedrību darbība neatbrīvo). Mondragon ražo augstākās kvalitātes mašīnas, metālu izstrādājumus, automatizācijas iekārtas, elektroniskos un augstākās tehnoloģijas izstrādājumus, modernus darbāgaldus un ražošanas līnijas, būvniecības un infrastruktūras objektus, audzēkoloģiskos produktus. Korporācija ir Spānijas lielākais darbāgaldū un automatizācijas iekārtu eksportētājs, Spānijas lielākais mašīnniecības pētītājs, lielākais automatizācijas mezglu piegādātājs visā Eiropā, par ko *General Motors* 1992. gadā Mondragon korporāciju pasludināja par "Eiropas gada korporāciju" un mašīnniecības iekārtu sastāvdaļu lielāko piegādātāju.

Mondragon ir savas skolas, slimnīcas, augstskolas, universitātes, tehniskie centri, bankas tīkls, sociālās apdrošināšanas sistēma, zinātniskā pētījumu un inovāciju centri, veikalu tīkls visā Spānijā un citās valstīs, ražotnes 13 valstīs. Mondragon uzņēmumi ir produktīvi visā Spānijā un Eiropā. Korporācija ir lielākā industriālā grupa Basku reģionā un septīti lielākā visā Spānijā. Tās tirdzniecības apgrozījums 2002. gadā pārsniedza 9 miljardus eiro, investīcijas – 683 miljonus eiro. Mondragon būtiski veicinājis nodarbinātību un pētījumu un attīstību Basku reģionā un ārpus tā. Ekonomiskās krīzes periodos, kad Spānijā kopumā darbu zaudēja līdz 20% strādājošo, Mondragon uzņēmumos nodarbinātība pieauga par 35–40%. Šie 70 tūkstoši brīvprātīgi apvienojušos cilvēku, kuru skaits nemitīgi pieaug, šobrīd ir panākusi daudz vairāk nekā 2,3 miljonus iedzīvotāju lielā Latvijā valsts!

3.1.9.1. Ceļi, to ejot

Skotnājīti vs Arizmendiarieta pētījuma šķērsa priekšējā kārta bija iecerējis studēt sociālās zinātnes Beidžija, taču baznīcas vadība viņam to liedza. Jaunā priekšējā sapaņis bija atrast demokrātiskus, ekonomiskus un sociālus risinājumus, kas darbotos visas sabiedrības labā un radītu stingru pamatu kara saņemšanai sabiedrības apvienošanai un attīstībai. Viņš bija pamatīgi izstudējis XIX un XX gadsimta politekonomikas klasiķus, ar

interesi iedziin jies Roberta Ovena un Ro deilas pionieru eksperimentos, labi iepazinis Sp nijas lauksaimniec bas kooperat vus un anarhistu ražošanas arte us.

Tom r izv l tais m r is bija tik liels un laikietilp gs, ka nebija iesp jams pa emt no plaukta gatavu ekonomisko modeli un to volunt ri stenot Basku zem (t das k das pie va padomju vad t js Hruš ovs un citi autorit ri valdnieki). Lai veidotos demokr tiska, soci li taisn ga un kultur li bag ta sabiedr ba, katrs solis garaj ce ir paciet gi un atbild gi j izrun , j pie em smagi, bet laika gait attaisnojami, t tad pareizi l mumi. **Ce u b v , to ejot.** T p c Arizmendarjeta uzreiz ne r s pie haotiskas kooperat vu dibin šanas, bet paciet gi, soli pa solim, gatavoja priekšnoteikumus š da projekta stenošanai, labi saprotot, ka galvenais priekšnoteikums nav kapit ls vai izveic ba biznes , bet gan pats cilv ks.

Galveno uzman bu Arizmendarjeta piev rsa Mondragonas apkaimes jauniešiem. Vair kus gadus p c ierašān s priesteris v ca daž das jauniešu grupas, organiz ja futbola un sporta klubus, m c ja amatniec bu viet jo komp niju str dnekiem, bazn cas pasp rn sludin ja soci lo m c bu, par sav ktajiem l dzek iem sav ciem atv ra kl niku un neatkar gu profesion lo skolu. Šajos gados Arizmendarjeta vad ja vair k nek 2000 jauniešu pulci us, kur s tie apguva soci l s, reli isk s un humanit r s zin bas. Priesterim jauniešu profesion l s intereses izdev s apvienot ar dzi u gar go izpratni, k ar sp ju diskut t. Rezult t Mondragon veidoj s cilv ku grupas, kur s vald ja paša gar g saska a, kas tom r nebija atrauta no praktisk s dz ves realit t m. Priesteris jauniešiem ieaudzin ja sp ju skaidri defin t ideju un atrast metodi, kas š s idejas sa m jus v l k padara atbild gus par stenošanu dz v . Tas v l kajiem kooperat viem to darb b va apvienot š ietami nesavienojamas paš bas, l dz ar to apg žot gan marksistu, gan liber u dogmas:

- Efektivit te un demokr tija
- Ekonomisk s un soci l s intereses
- Hierarhiska organiz cija un taisn gums
- Priv t s un kop j s intereses
- Kooperat v identit te un sadarb ba ar citiem uz m jdarb bas mode iem
- Nep rtrauktas p rmai as un jaunin jumi, vienlaikus neatsakoties no pamatprincipiem

Svar gi, ka MKK pamat nebija k ds sekm gs kooperat vs, bet gan skola un jau min t gar g saska a, kas mudin ja uz harmoniju, solidarit ti, darbu. Kopdarb bu neuzskat ja par parastu uz m jdarb bu, bet uztv ra to k nebeidzamu **PIEREDZI**, šaj j dzien ieliekot š das galven s sast vda as: **IZGL T BA, DARBS un SOLIDARIT TE**. Tikai 1956. gad pieci bijušie profesion l s skolas audz k i, kas nu bija ieguvuši inženieru diplomus, nodibin ja pirmo ražotni FAGOR (p c dibin t ju uzv rdu pirmajiem burtiem), kas s ka ražot petrolejas sild t jus un pr musus. K du periodu p c dibin šanas FAGOR pat nebija kooperat vs. V l k FAGOR att st j s par lielu sadz ves tehnikas ražotni.

J atz st, ka ražošanas att st bai Sp nij tolaik bija labv l gi apst k i. Pirmk rt, kara izpost t s Sp nijas iekš jais tirgus sp ja uz s kt visus ražojumus. Otrk rt, Franko rež ms iekš jo tirgu r p gi aizsarg ja, ne aujot taj iespiesties rvalstu tirgot jiem. Trešk rt, lai

gan Franko nebija Sp niju iesaist jis Hitlera koal cij , tom r tas tika uzskat ts par fašistisku rež mu, t p c ilgu laiku bija starptautisk izol cij . Bez tam basku apdz votajam re ionam bija savas ražošanas trad cijas. Taj nebija augl gas zemes, kas autu uzplaukt lauksaimniec bai, bet bija bag tas t rauda raktuves. L dz ar to basku apgabali kop ar Kataloniju jau kopš seniem laikiem izc l s ar augstu industrijas l meni: t rauda liešana, apstr de, nepieciešamo darbgaldu ražošana u.tml. T p c, dibinoties pirmajiem kooperat viem, basku zem netr ka nepieciešamo speci listu, kuriem nebija svešs industri l s dz ves ritms un pras bas.

Mondragon evol cija

Nosac ti Mondragon l dzšin jo att st bu var iedal t trijos posmos, kuri ir organiski saist ti (izriet viens no otra), bet vienlaikus demonstr kvalitat vi atš ir gu strat iju.

3.1.9.2. Pirmais posms: 1956 – 1970

To raksturo strauja kooperat vu dibin šan s un izaugsme, k ar unik laintu cija un pirms c ju drosme, kas savu izpausmi atrada labv l g tirgus konjunkt r .

Tolaik ražošanas galvenais faktors Sp nij bija ražošanas licence. Sp nija cieta no starptautiskas izol cijas, bet ar savu zin tniski p tniecisko instit tu tai nebija. Lai šo tr kumu nov rstu, kooperat vi s ka organiz t savas zin tniski p tniecisk s noda as, kas cieš saist b ar ražot jiem izstr d ja jaunus produkcijas veidus un ieviesa racion lus jaunievedumus (inov cijas). T d j di tika pan ktas vismaz divas priekšroc bas: nevajadz ja izdot naudu patentu pirkšanai un atl dz bai ideju autoriem; nevajadz ja pak auties r j s tirdzniec bas ierobežojumiem vai nor d jumiem, kas tiktu saist ti ar patentu vai licen u izmantošanu.

Arizmendarjetas un vi a domubiedru strat ija demonstr ja apbr nojumu sp ju sav s interes s izmantot t laika tr kumus un š rš us, k ar ne maz k apbr nojumu t lredz bu. Vair kas no m sdien s tik rk rt gi svar gaj m Mandragon instit cij m rad s jau pirmajos kooperat vu att st bas gados, kad t m š ietami nebija lielas praktiskas noz mes.

Ü Soci lais kooperat vs LAGUN-ARO

Sp nijas vald ba kooperat vu biedrus uzskat ja par pašnodarbin t m person m, t p c tos izsl dza no soci l s apdrošin šanas sist mas. T p c kooperat vu biedri 1959. gad nodibin ja savu soci lo a ent ru LAGUN-ARO, kura ne vien veica savas pamatfunkcijas, bet k uva ar par teicamu pieredzes avotu. P rvaldot savas iemaksas un pabalstus, kooperat vu dal bnieki ieguva liel ku realit tes saj tu un atbild bu, labi apzinoties, ka soci lo pabalstu nodrošin šana prasa kop gus ieguld jumus. T da par d ba k algu maks šana “aploksn s” nebija iedom jama.

Ü Finanšu kooperat vs CAJA LABORAL

1959. gad Arizmendarjeta ierosin ja rad t savu finanšu instit ciju, caur kuru sabiedr bas iekr jumus novad t kooperat vu att st bai. Š iecere izv rt s par kooperat vu att st bas mugurkaulu, paverot cit di neiedom jamas att st bas iesp jas. Pag ja gan zin ms diskusiju laiks, kur s biedri tika p rliecin ti par nepieciešam bu kr t, atsakoties no t l t j m dividend m. Tika veiksm gi izmantots lozungs: “**Tekr jumi vai emod ni!**”

	6
CAJA LABORAL akt vi (milj. pesetu)	3 204
LAGUN-ARO pamatkapit ls (milj. pesetu)	14 7
Kop jais biedru skaits	87 43

3.1.9.3. Otrais att st bas posms: 1970 – 1990

Lai gan tirgus konjunkt ra vairs nebija tik labv l ga un bija j p rvar dzi a saimnieciska kr ze, ar otrais MKK att st bas posms raksturojams k dinamiska att st ba, kas izpaud s gan k straujš ražošanas un tirdzniec bas k pums, gan kooperat vu skaita un lieluma pieaugums. Gr t bas ULARCO grupai lika p rorganiz ties atbilstoši jaunajiem apst k iem, tom r neatsakoties no kopdarb bas pamatprincipiem.

Lai apvienotu sadrumstaloto un slikti koordin to zin tnisks p tniec bas darbu, 1974. gad tika dibin ts IKERLAN zin tnisks p tnieciskais un jaunin jumu izstr des centrs, kura galvenais m r is bija jaunu tehnolo iju izstr de un to iedz vin šana ULARCO grupas industrij . Jau tad kooperat vu vad ba paredz ja, ka n kotnes att st ba b s atkar ga no sp jas apmierin t aizvien daudzveid g k s pirc ju vajadz bas p c jauniem produktiem. IKERLAN centru finans ja CAJA LABORAL, bet kadrus deva Politehnisk skola.

Lai specializ tos p rvaldes jom , kooperat vu apm c b un izplat b , dibin j s jauns izgl t bas centrs OTALORA. Tas augošo kooperat vu kust bu apg d ja ar augsti motiv tiem un profesion liem p rvaldniekiem, kuri audzin ti kopdarb bas un solidarit tes trad cij s, k ar bija gatavi pak auties demokr tiskai biedru kontrolei.

Nep rtraukto un straujo izaugsmi p kš i aptur ja ekonomisk kr ze, kas 1980. gadu s kum p r ma visu Rietumeiropu. N c s saskarties ar t du agr k nepaz tu par d bu k masu bezdarbs, kas Sp nij p rsniedza 20% no darbasp j go iedz vot ju skaita. Kr ze sk ra ar Mondragon kooperat vus. Daudzi cieta smagus finansi lus zaud jumus un darbaroku p rpalikumu. Daži bija spiesti p rtraukt darb bu. Šo kr zi viegl k p rvar ja tie kooperat vi, kuri t lredz gi bija par p jušies par noieta tirgu rpus Sp nijas robež m.

Kooperat viem n c s c n ties par savu past v šanu nepaz stamos apst k os. Pal dz ja t lredz gi dibin tais finanšu kooperat vs CAJA LABORAL un soci l a ent ra LAGUN-ARO. L dz ar to kooperat vi kr zi p rdz voja daudz veiksm g k nek parastie komercuz mumi, un pat sp ja paplašin t savu darb bu kr zes period . Tom r kr ze lika dom t par jauniem meh nismiem, kas nodrošin tu stabilu grupas att st bu pat visnelabv l g kajos apst k os. Šo meh nismu aizmet i bija t lredz gi nodibin ti jau pirms kr zes. Atlika tos tikai izmantot atbilstoši jaunajiem apst k iem.

Starp meh nismiem, kas MANDRAGON kooperat viem va veiksm gi p rvar t kr zi, vispirms minami š di.

Ü Ie mumu kapitaliz cija

Šis meh nisms nodrošin ja, ka tikai 10% no grupas pe as, kas p c likuma tika ieskait ti apgabala Soci lo darbu fond , atst ja ULARCO komp niju. P r jie 90%, ieskaitot biedriem apr in t s dividendes, tika kapitaliz ti un izmantoti grupas att st bai. Lai gan dividendes no biedru dal bas naudas un uz mumu pe as tika apr in tas, to

izmaksā tika atlikta l dz biedra aiziešanai pensij vai aiziešanai no kooperatīva. Protams, visi darbinieki saņēma algas, kas caurmērā bija lielākas nekā citos reģiona uzņēmumos (izņemot vadošos darbiniekus, kuru algas bija mazākas nekā komercstruktūru vadošajiem darbiniekiem). Neizmaksātie l dzekļi tika uzskaitīti katrā biedra individuālajā kontā, taurelī netika izmaksāti. Kapitalizācijas l dzekļus izmantotāja kooperatīvu attīstībai un arkrāzes periodā, kas savā sniegt palīdzību grūtībās nonākušiem kooperatīviem vai iesāktjaunus darbus virzienus. Tiesa, katrs biedrs itin viegli varēja saņemt kredītu, par nodrošinājumu uzdevot savu individuālo kontu.

Ü **Elastīgs darba grafiks**

Darba uzdevumi tika pilnoti veselam gadam. Ja kaut kādu apstākļu dēļ gada pirmajā pusē parādījās darba stundu iztrūkums, to varēja kompensēt gada otrajā pusē, un otrādi. Ja šādu l dzsvaru neizdevās sasniegt, tad tika iemaksāta, kapitalizācija vai subsidāta ekvivalenta naudas summa.

Ü **Darbinieku pārcelšana**

Ja kādā kooperatīvā radās darbaspēka pārpalikums, darbiniekus varēja pārceļot darbuz citu kooperatīvu – uz laiku vai pastāvīgi. Darbiniekiem šādi mēģinājumi pieņemakāpienākums. Protams, šīs mehānismas iepriekš tika daudzpusīgi apspriests un apstiprinātsbiedru kopsapulcē. Tāpat to nevar raksturot kā administratīvu patvaļu.

Ü **Atalgošanas politika**

Atalgojums MKK ir tieši saistīts ar kooperatīva ekonomiski finansiālo stāvokli. Krāzes gados vairākos kooperatīvos bija negatīvas dividendes. Bija gadi, kad daži kapitalizēja ar algas. Taureģionā šāda politika nodrošināja sekmīgu sistēmas pastāvīšanu. Upuri tika pieņemti apzināti un brīvprātīgi, kā izdzīvotai nepieciešami pasākumi. Jo kooperatīvu biedri nav parasti strādnieki, bet ar savu uzņēmumu pašnieki. Viņus virza cita motivācija un tieļojās kļūpīn, nekā privātkompānijū strādniekus.

Ü **Finanšu pārstrukturizācija**

Krāzē ciestie zaudējumi bija jākompensē. Sistēmā, kurā strādnieki ir vienīgā uzņēmuma pašnieki, restrukturizācijas uzdevumi jāveic vienam pašiem, nevis korporācijās akcionāriem. Tipiska komerciālā korporācija pārstrukturizāciju veic uz savu darbinieku rēķina: atlaiž liekos strādniekus; samazina algas; pārceļ ražotni uz citu valsti, kur lētāks darbaspēks; slēdz vai steidzīgi pārdo vienu prānerentablu ražotni utt. Kooperatīvam, kura pašnieki ir paši darbinieki, šāda pieeja nav neiedomājama. Parasts kooperatīvs krāzes apstākļos gan var bankrotēt un beigt darbību, bet Mandragonas gadījumā kooperatīvi bija laikus nodrošinājušies ar veselu pārorganizāciju un jumta organizāciju tīklu, kuru paši bija dibinājuši.

Gadījumos, kad biedri nevarēja saņemt algu, viņi varēja bez procentiem aizēmties CAJA LABORAL. Kritiskākajos gadījumos kase pat pilnīgi dzīva s kotnjos par dus vai vismaz subsidēja aizdevuma likmes. Jāuzsver, ka visi šā ietami nepopulārie krāzes pārvešanas pasākumi tika veikti saskaņā ar Dzīvotspējības plānu, ko gadsķērtējā kongresāpstiprināja paši kooperatīvi. Atliek godināt viņu tirdzību un gudrību.

stenojot nosaukt šīs politikas, uzlabojot pārvaldi, ieviešot stratēģisko plānošanu kā gada Pārvaldes plāna sastāvdaļu, laikus modificējot ekonomiskās attīstības scenārijus,

liel ku uzsvāru liekot uz eksporta veicināšanu, Mondragon kooperatīvi sekmīgi pērvāra ja krāzi. Bet galvenais – guva labu pieredzi, kas mēma vāri, plānoja tīlkoattīstību.

Šajā periodā Mondragon kooperatīvi atvēra savas pirmās ražotnes Meksikā un Taizemē. Turpināja CAJA LABORAL attīstību, pievērsoties bankai raksturīgām operācijām ne vien Basku reģionā, bet atverot filiāles Madridā un Barselona. Eroski veikalu ķēde kļuva par lielāko visā Basku reģionā, atverot pirmos supermārketus un hipermarketus. Pieauga arī izglītības darbs, paplašinot jau esošās skolas, kā arī atverot jaunas:

- Administrācijas un kompijūrvārdes apmācību centrs **ETEO**
- Universitātes skolotāju apmācību koledža **IRAKASLE ESKOLA**
- Politehniskā skola **TXORIERRI**
- Politehniskā skola **LEA-ARTIBAI**

Virspusēja un visu mēžu ilgstošā apmācība palika par vienu no Mondragon kooperatīvu attīstības stārakmeņiem.

Atteikšanās no reģionālajām grupām

80. gadu sākumā ULARCO grupas stādeja atrada labvēlīgākus citos kooperatīvos, kuri sāka formēt reģionālās grupas, lai gan šo grupu konsolidācijas pakāpe bija atšķirīga. Pamattendence bija skaidra: lai katram kooperatīvam nodrošinātu lielākas iespējas un gūtā labākus rezultātus, nepieciešama apvienošana lielākās grupās.

Sākās plašas un neskaitāmas debates par jautājumu: kā atbildēt mainīgajiem tirgus izmaiņumiem, vienlaikus nezaudējot savu kooperatīva identitāti? 1984. gada decembrī tika sasaukts Kooperatīvu kongress, kuram bija jādefinē grupas pamatprincipi. Pirmajā sesijā Kongress apstiprināja Kongresa darbības pamatprincipus un iecēla Patstāvīgo komiteju, kas darbotos intervālos starp Kongresa sesijām. Līdz ar to pirmo reizi vēsturē Mondragon kooperatīvi radīja pastāvīgu diskusiju un darbības koordinācijas forumu, kura uzdevums bija pienācīgi reaģēt uz tirgus un sabiedrības notiekošajām pārmaiņām. Ap šo laiku mainījās ar CAJA LABORAL funkcijas, vairāk koncentrējoties uz tīri finansiālām operācijām.

Neraugoties uz sākotnējām pārmaiņām, kooperatīvu centru funkcijas arvien koncentrējās reģionālajās grupās. Tikai pakāpeniski izkristalizējās sapratne, ka nākotnē prasīs lietišķāku pieeju.

Kooperatīvu kongress 1987. un 1989. gada sesijās izstrādāja un apstiprināja 10 kooperatīvu kustības pamatprincipus (skat. tīlkoattīstības principus, kas regulā kapitāla izmantošanā. Šajā laikā dibināja pirmie starpkooperatīvu fondi – FISO un FEPI. Izmēģināja virzienu uz sektoriālām grupām veidošanu, atsakoties no reģionālām grupām principa.

10 pamatprincipi apkopēja galvenstāvā Arizmendiārijetas idejas. Tīkpat Arizmendiārijeta bija miris, sāks jauna gāra, kur tīlkoattīstības virzienu nenoteica kāda indivīdāmorālā autoritāte, bet gan garš priekšlikumu iesniegšanas, apspriešanas un demokrātiskās pieņemšanas process, vienlaikus nezaudējot dibinātāju iedzīvītos pamatprincipus.

Apskatīt perioda sasniegumus atspoguļo nākamā tabula ar statistikas datiem uz 1990. gada 1. janvāri.

Kooperatīvu skaits	10
	9

P rdots produkcijas apjoms (milj. pesetu)	30 3 363
Eksporta apjoms (milj. pesetu)	47 918
CAJA LABORAL akt vi (milj. pesetu)	31 1 112
LAGUN-ARO pamatkapitāls (milj. pesetu)	90 917
Kopējais biedru skaits	23 130

Mondragon kooperatīvu struktūru šajā periodā atspoguļo šāda shēma.

3.1.9.4. Trešais posms, sākot no 1990. gada

Trešais Mondragon kooperatīvu attīstības posms, kas vēl nav beidzies, raksturojas ar organizatorisku pārrīkošanu, kas grupu pārveidoja par kooperatīvu korporāciju Mondragon. Reģionālās grupāšanas princips noveda līdz vairāku biznesa grupu izkļaudzīšanai lielā teritorijā. Sektorālās grupāšanas princips sākotnēji atdūrās pret lielu pretestību, jo draudēja izjaukt gadu gaitā izveidojušās attiecības un struktūras. Daži kooperatīvi pilnīgi atteicās iekļauties jaunajās struktūrās un tādējādi izstājās no grupas. Tomēr turpmāk pieredze sektorālās grupāšanas principu attaisnoja.

1991. gada sesijā Kooperatīvu kongress korporāciju sadalīja trīs pamatgrupās:

- Industriālā
- Finanšu
- Distributīvā

Finanšu un distributīvā grupa sastāv katra no vienas nodaļas, kamēr Industriālajai grupai ir septi nodaļas. Katra nodaļa savukārt sadalās vairākos sektorālās apakšgrupās, kuras veido komitējas, kas orientējas uz vienu tirgus sektoru. Apakšgrupas ir pārraudzības pamatelements, kas atbildīgs par stratēģisko plānošanu tam piekšajam sektoram. Savukārt korporācijas enerģētiskā padome ir atbildīga, lai visi šie atsevišķie plāni iekļautos kopējā korporācijas stratēģijā.

Apmēcība un pārraudzības darbs ir apvienots un pakļauts korporatīvo aktivitāšu koncepcijai, lai gan tiek meklēts vēl optimāks izkārtojums, emotīvā apmēcība un pārraudzības darba izširošā nozīme.

Ja aplūko korporācijas pārraudzības shēmu un palasa dažādu reglamentu nosaukumus vien (skat. korporācijas mājas lapu internetā, adrese:

<http://www.mondragon.mcc.es/ing/index.asp>), var rasties malds iespāids par smagu administratīvo mašīnriju, kas regulē katru korporācijas dalībnieka katru soli. Tomēr tas tīnāv, jo tie ir demokrātiskas pārvaldes mehānismi, kas virzīti no lejas uz augšu. Atšīr bīno tipiskiem korporāciju modeļiem mīdienu lielā biznesa pasaulē, MKK nav balstīta uz akciju turētājiem, bet gan uz brīvprātīgajiem, kura ietvaros visi dalībnieki piekrīt apvienot savus spēkus noteikt pārvaldes jomās, kurš būtu grūtī, ja ne neiespējami, darboties individuāliem kooperatīviem. Korporatīvais centrs nepārvalda kooperatīvus, bet gan apkalpo kooperatīvus nodaļu un apakšgrupu ietvaros.

Nevis korporācijai pieder kooperatīvi, bet gan pašī kooperatīvi un to palīgorganizācijas veido korporāciju. MKK pārvalde ietver gan vertikālu, gan horizontālu pārvaldi, ko pāranga demokrātiskī ievītas nodaļu un apakšgrupu pārvaldes komandas.

MKK pārvaldes modelis shematiskī attīlots kā diagramma ar 17 sekcijām, kuras sadalītas trijos blokos: STRATĒJĀ, IESPĒJOTĪJI un REZULTĪTI. Stratēģijī ietilpst galvenie parametri katras uzņēmū vienības mērīto noteikšanai korporācijas ietvaros. Pēc tiem jā vadīs, izstrādājot STRATĒJISKO PROJEKTU UZ ŅĒMŅU VIENĪBĀI, kas integrēta APAKŠGRUPAS STRATĒJISKAJOS APSVĒRUMOS, saskaņotā ar korporācijas biznesa politiku un balstīta uz 10 KOOPERATĪVA PAMATPRINCIPIEM.

IESPĒJOTĪJĒJĒ piedāvā vadīnījas STRATĒJĪS stenošanai praksē. Šajā blokā ietvertī gan klasiskī iespējotījī (vadība, cilvēkī, partnerība, resursi, procesi), gan pašī MKK darbības aspekti, kā sociālā atbildība, inovācijas, klienti. Bez finanšu un citu biznesa rīdītājū audītiem Mondragon korporācijā darbojas ar sociālī audītiem, kas pārbauda praktiskās darbības atbilstību sociālī atbildības principiem.

REZULTĪTI atspoguļo 6 korporācijas pamatmērīus, kas tiecas panākt līdžsvaru šādīs jomās: klientū apmierinātība, ienesīgums, internacionalizācija, attīstība, inovācijas un sociālā atbildība.

Pārmaiņu rezultātā korporācijas vadība uzņēmīs daudzās no tām funkcijām, kuras agrāk bija individuālu kooperatīvū zīnī, līdz ar to ļaujot šīem kooperatīviem visus spēkus vēltīt saviem tiešajīem uzdevumīem. Viena tādā joma, ko uzņēmīs korporācija, ir pārvaldes modeļa izstrādē un nepārtraukta pilnveidošana, kas ļautū uzlabot kooperatīvū pārvaldī un ievīst kopīgus analīzes parametrus sekmīgās analīzes veikšanai. Protams, pārvaldes modelis balstīs uz tām pamatvērtībām, kas bijušās kooperatīvū attīstības pamatjāuno ieskuma, bet jāuns uzsvārs likts uz modernām menedžmenta koncepcijām un augstko tehnoloģijū izmantošanu.

Pielgojoties arvien daudzvēdīgākām tirgus patnībām, apakšgrupās savpīrmāj stratīskajā plānā vairāk uzsvērtītišū pieejū katram tirgus sektoram. Līdz ar to

pak peniski veidojas p rvaldes modelis, kurš sav rezult tu da bez ekonomisk s efektivit tes uzsver ar klientu apmierin t bu, soci lo atbild bu un korpor cijas darbinieku apmierin t bu, ar to apliecinot, ka ekonomiskie rezult ti nav vien gie labas p rvaldes r d t ji.

1996. gad tika apstiprin ts otrais strat iskais pl ns 1997. – 2000. gadu periodam, pastiprinot jau pirmaj pl n nospraustos virzienus, bet uz emoties v rien gas apm c bu, komunik ciju, att st bas, internacionaliz cijas, invest ciju un nodarbin t bas vairošanas programmas. Neraugoties uz nov rot ju pausto skepsi, pie emtais pl ns ir ne vien izpild ts, bet daudzos gad jumos ar uzviju p rsniedzis s kotn j s ieceres.

1997. gad nodibin ta Mondragonas universit te, izveidoti finansi lie fondi MKK Invest cijas un MKK Att st ba. Tas viss v rt jams k sekm gas korpor cijas kooperat vu sadarb bas aug i.

Ja neskaita 1992. un 1993. gadus, ar šis apskat mais posms v rt jams k nep rtrauktas izaugsmes un ekspansijas periods. Finansi l grupa savas aktivit tes izv rsusi praktiski vis Sp nijas teritorij , piesaistot korpor cijai arvien vair k noguld jumu. Tirdzniec bas t kls ar izpleties pa visu Sp niju un s cis aptvert Francijas dienvidu re ionus, bet visliel kos pan kumus gan pašm ju, gan rvalstu tirg guvusi Industri l grupa. 2002. gada svar g kie r d t ji apkopoti tabul .

Kooperat vu skaits	150
P rdot s produkcijas apjoms (milj. eiro)	9 232
Eksporta apjoms (milj. eiro)	2 455
CAJA LABORAL akt vi (milj. eiro)	8 474
LAGUN-ARO pamatkapit ls (milj. eiro)	2 549
Kop jais biedru skaits	66 558

2002. gada beig s MKK bija izaugusi par basku provinc s liel ko biznesa grupu un sept to liel ko biznesa grupu Sp nij (p c tirdzniec bas apgroz juma). Ja par r d t ju em nodarbin t bu, tad MKK ir trešais liel kais uz mums Sp nij . Basku zemes ekonomik MKK dod 4% nacion l kopprodukta un nodarbina 3,8% darba sp j go iedz vot ju. Procenti ir krietni liel ki, ja em v r tikai industri lo sektoru. Savuk rt dzimtaj Gipuzkovas apgabal korpor cijas devums p rsniedz 8% kopprodukta, nodarbina 7,2% darbasp j go un dod 32% eksporta.

MKK l dz 2003. gadam atv rusi 38 ražotnes rvalst s (l dz 2005. gadam pl notas 60): V cij , Braz lij , n , Francij , Indij , It lij , Marok , Meksik , Polij , Anglij , ehij , Rum nij , Taizem un Turcij , k ar vair kas tirdzniec bas deleg ciju biroji cit s valst s, ar Krievij un ASV.

Korpor cijas grupu izaugsme un patsvars att lots š d s diagramm s.

3.1.9.5. MKK kooperatīvie pamatprincipi

MKK ideoloģijas pamatirītva Hoze Maria Arizmendarjetas inspirētie pamatprincipi. Ideoloģijas sasaiste ar praktisko biznesa politiku, apakšgrupu stratēģiskajiem plāniem un korporācijas stratēģiju attēlota sekojošā diagrammā.

Minētie pamatprincipi ir šādi:

1. Atvērta dalība

Dalība MKK ir atvērta visiem cilvēkiem, neatkarīgi no dzimuma, rases, tautības, reliģiskās piederības, politiskās pārliecības vai izcelsmes. Vienīgais uzņemšanas kritērijs ir profesionālās prasmes un vēlme pieņemt esošos noteikumus, kas savukārt balstīti uz šiem pamatprincipiem.

2. Demokrātiskā organizācija

Visiem korporācijas biedriem ir vienlīdzības tiesības, kuras izmanto pēc principa „viena persona – viena balsis”. Katrai balsij ir vienlīdzsvars, neatkarīgi no balsotāja vecuma, nopelniem, iemamamata, profesionālisma vai uzkrātā kapitāla.

3. Darbinieku suverenitāte

MKK par lielāko prioritāti tiek uzskatīts cilvēku darbs, jo tikai tas spēj pārvērst dabu, sabiedrību un pat pašus cilvēkus. Tikai cilvēku darbs tiek uzskatīts par galveno bagātības radītāju, ar darba augu sadales modelim jāatbilst ieguldījums tajam darbam. MKK nedrīkst dalīt cilvēkus „produktīvā” darba darītājos (tiešajos virsvirības radītājos) un „neproduktīvajos” darbiniekos (biroja, tirdzniecības vietu personāls, kas tieši nerada virsvirību, bet galvenokārt par to realizāciju sabiedrībā un darba priekšnoteikumu radītājiem).

Emotīvā darbam piešķirto prioritāro nozīmi, kooperatīvisms par jaunu darbavietu radītājiem un ir pieņemusi „no darba neatbrīvošanas” politiku. Ja kāds kooperatīvisms izveidojies darba roku pārpalikums, tad bez darba palikušos strādniekus pārceļ uz citu kooperatīvu, kur darbs ir. Otra iespēja: darīt visu, lai krāzes skartais

kooperat vs atvese otos, s ktu ražot citu produkciju vai p rk rtotos uz sektoru, kur vi a produkcija ir nepieciešama.

4. Kapit la instrument l un pak rtot noz me (cilv ks augst ks par kapit lu)

Lai gan kapit la k „uzkr t darba” v rt ba ir atz ta un atz ta t nepieciešam ba uz m jdarb bas att st b , kapit ls tom r ir pak rtots darbam. Kapit lam nevar b t neatkar gas eksistences, imperat va vai savas lo ikas – to kapit lam pieš ir cilv ku darb ba. Praks š pamatv rt ba izpaužas ar t , ka par uz emšanu MKK j maks sal dzinoši liela iest šan s nauda (pašlaik jau 11361 eiro), bet tas nenoz m , ka kooperat v netiks uz emts nabadz gs cilv ks. Vi š var nepieciešamo summu aiz emties paš kooperat v (caur CAJA LABORAL sist mu) un to atmaks t vair ku gadu period . Ar atdeve par sakr to vai ieguld to kapit lu ir „taisn ga, bet ierobežota”. Dividenžu liel ko da u darbinieki sa em tikai pension joties vai izst joties no kooperat va, toties šis „atliktais” kapit ls turpina str d t visu kooperat va biedru un kom nas lab .

5. Dal ba p rvald (pašp rvalde)

Kolekt vo uz mumu ar demokr tisku dal bu p rvalda paši darbinieki, pamatojoties uz br vu pieejam bu visai inform cijai un apm c b m, amatpersonu iev l šanu no darbinieku vidus, konsult cij m un p rrun m par visiem l mumiem, kas iespaido darbiniekus.

6. Algu solidarit te

Alg m j b t pietiekam m, sal dzinot ar algu l meni re ion un kooperat vam pieejamajiem l dzek iem. Darbam un darba stund m j b t l dz g m visos korpor cijas uz mumos. Atalgojumam j atbilst iekš jiem noteikumiem, kas balst s uz solidarit ti. Tas noz m , ka ar attiec bai starp liel ko un maz ko algu uz mum j b t sapr t gai. Ies kum š attiec ba MKK bija 3 pret 1, v l k – 4,5 pret 1, tagad, nedaudz piel gojoties visp r j m tendenc m biznes – 6,5 pret 1. T d j di parastie str dneiki MKK sa em nedaudz vair k nek vid ji re ion , bet speci listi un p rvaldnieki – maz k nek atbilstoši darbinieki komercstrukt r s (lai gan princip š ds sal dzin jums ir nekorekts, jo ne em v r katra darbinieka individu lo kontu, kas tiek uzkr ts visa darba m ža garum). Tas da ji apg ž izplat to dogmu, ka speci listiem valsts strukt r s j maks vair k, lai tie neaizietu uz priv taj m komercstrukt r m.

7. Sadarb ba starp kooperat viem

Ar t ir solidarit tes izpausme, kas balsta efekt vu biznesa praksi. Kooper cija veidojas starp kooperat viem vienas apakšgrupas ietvaros, starp kooperat viem MKK ietvaros, starp MKK kooperat viem un kooper cijas kust bu pasaul , starp MKK kooperat viem un nekooperat v m organiz cij m pasaul , ar kur m tiek veidotas kopfirmas. Kooper cija starp l dz giem vai savstarp ji papildinošiem kooperat viem auj veidot ie mumus uzkr jošas apakšgrupas, vajadz bas gad jum auj p rcelt darbiniekus uz kooperat viem, kuros tie vair k nepieciešami, auj sasniegt liel ka m roga uz mumam rakstur gu siner iju. Savstarp j kooper cija ietver ar abpus ji izdev gu virsb vju veidošanu starp daž du apakšgrupu kooperat viem, iesaist ties kop jos att st bas projektos gan lok li, gan glob li.

8. Sociālais pirmspēks

MKK ir veicinājis vispārēju basku sabiedrības evolūciju, ievērojami paaugstinot nodarbinātības un labklājības līmeni savā reģionā. No jauna savā reģionā ieguldītā nauda, atbalstot vietējās attīstības iniciatīvas, piedāvājot savas, sadarbojoties ar citām basku sociālajām un ekonomiskajām institūcijām, veicinot vietējo kultūru, uz solidaritātes un atbildības principiem balstītu sociāli drošības politiku, MKK devusi lielu ieguldījumu reģiona sociālajai un kultūras attīstībai.

9. Universālais

Iesakot šāns basku reģionā korporācijai netraucot solidarizāties ar visiem spēkiem pasaulē, kas tiecas pēc ekonomiskās demokrātijas un darbojas sociālās ekonomikas laukā. MKK ir neatņemama starptautiskās kooperatīvās kustības sastāvdaļa, atbalstot tās galvenos mērķus: MIERU, TAISNĪGUMU un ATTĪSTĪBU.

10. Izglītība

Iepriekš minēto principu īstenošana iespējama vienīgi tad, ja pietiekama vērtība veltīta cilvēku izglītošanai, ja kooperatīvajai un profesionālajai apmācībai ieguldīts pietiekams cilvēcisks un materiālais resursu daudzums. Paša uzmanība šajiem jomām veltīta jauniešiem, kuri noteiks MKK kooperatīvās pieredzes nākotni.

Jamsmeklētājam pašam MKK pamācību atslēgu, tad būtībā izceļ unikālu mērķi iepriekš uzskaitītos pamatprincipus allaž savienot ar modernās globalizācijas laikmeta mainīgajiem un pretrunīgajiem izaicinājumiem, nezaudējot pirmos, bet katru reizi atrodot piemērotus risinājumus.

3.1.9.6. Kreiso kritikas atspēkojums, balstoties uz Mondragon pieredzi

Šajā nodalījumā citi populārie kooperatīvās kustības kritiķi izteicēni (pārvar Sidnejs un Beatrise Vebi), kuros tie cenšas pārdomāt kooperatīvās kustības pamatprincipus un cilvēcisko vērtību un kapitālisma izaicinājumus visdažādākajās kooperatīvās darbības izpausmēs. Zem citiem aprakstīti, kā šiem izaicinājumiem tikuši galā Mondragon kooperatīvi.

Produkcija

„Darbinieku pašpārvaldei nodot ražošanas nenovērtējamā tiecas savu produkciju vai funkcijas uzskatīt par svarīgākām, salīdzinot ar apkārtnes kopienas interesēm.”

Kad nodibinājis pirmās Mondragon ražošanas kooperatīvās izveidotas ražotājus produkciju, ko neražoja neviens cits reģionā un pat visā Spānijā. Ar to viņi apliecināja solidaritāti ar reģionā jau pastāvošajiem uzņēmējdarbības veidiem, neradot graužošu konkurenci, kas pasliktinātu kopienas vispārējo stāvokli. Sākotnēji šo stratēģiju īstenošana nebija grūti, jo Spānijā iekšējais tirgus bija aizsargāts un pēc kara pastāvīga patērētāja deficīts. Tātad visā Mondragon turpināja visas basku sabiedrības sociālo pārvērtēšanu, palielinot nodarbinātību un radot arvien jaunus kooperatīvus.

Uzņēmumā augot, radās arvien jauni produkcijas veidi, kuru ražošanu uzņēmums arvien jauni, neatkarīgi kooperatīvi. Kooperatīviem, kas uzņēmuma ražotājiem un

mezglus, bija drošs noiets veco kooperatīvu pasaulē, bet vienlaikus radās arī jauni tirgi, kas orientējās uz pircēju grupas kooperatīvu sistēmās. Nostiprinājās sadzīvotāju tirgus, Mondragon pievērsās darbgaldam, automatizējās mežglu un augstākās tehnoloģijas produkcijas ražošanai. Ieviešot atvērto darbu, universāla un izglītības principus, Mondragon hiper- un supermarketu tīkli (*Eroski* un *Consum*) darbojas vienlaikus kā darbiniekiem un patērētājiem piederoši kooperatīvi, saglabājot saiti ar Mondragon ražotājiem. Patērētāju pārstāvji ir pārstāvēti vadošajās padomēs, lai ar nesam dividendes. *Eroski* pārliecināti koncentrēti "Ietu, veselību, videi draudzīgu produktu tirdzniecību, kā arī patērētāju izglītošanu un tiesību aizsardzību". Savu tirgus tīklu paplašina ārpus, piedāvājot saviem klientiem pilntiesīgu dalību kooperatīvā. Līdz ar to *Eroski* tirdzniecības tīkls sekmīgi pārvēršas, ne tikai Basku zemes, bet arī Spānijas robežu, pakāpeniski pārņemot Francijas dienvidu rajonus un citus reģionus.

Darba samaksa

"Interesu konflikts starp pašpārvaldošu uzņēmumu un apkārtnes iedzīvotājiem var izpausties kā darba algas paaugstināšana krietni virs vidējā līmeņa, kā arī saskaņotā darba stundu un citu privilēģiju darba apstākļu ieviešana saviem biedriem"

Darba algu jeb avansa jautājums patiešām izraisījis nopietnas debates Mondragon sabiedrībā, laika gaitā veikta nepieciešama korekcija, kas atbilst reālajam notikūmajam pasaulē. Jebkādas pārmērīgas darba samaksas principos ir tiesīgs veikt tikai visās korporācijās kongress. Tas nodrošina līdzīgu algu līmeni visos korporācijās kooperatīvos.

Pirmkārt, tiek ņemts vērā, ka Mondragon radītais basku tautas izdzīvotības stratēģijas ietvaros, tāpēc nav pieļaujama šāda polarizācija basku apdzīvotajos reģionos. Tādā stratēģijā paredz reģionālu algu solidaritāti un līdzsvaru. Tāpēc Mondragon algas ir piesaistītas kvalificēta darbinieka vidējai algai reģionā, to nedaudz pārsniedzot, taču izslēdzot privilēģiju jaunbūvētiem slāņiem. Ar līdzīgu mērķi noteikta attiecība starp lielākajām un mazākajām algām pašas Mondragon ietvaros. Saskaņotā attiecība starp augstākās vadības personālu un visvienkāršākajiem strādniekiem bija 3 pret 1. Kopš tā laika attiecība vairākkārt pārskatīta un tagad ir 6 pret 1. Attiecību palielināja saistībā ar pārmērīgu Spānijas likumos, kā arī lai tuvotos augstākās vadības personāla atalgojuma līmenim privātajā biznesa vidē. Pašlaik, salīdzinot ar privāto kompāniju augstākajiem menedžeriem, Mondragon menedžeri saņem 70% no vidējā līmeņa.

Apzinot ierobežojot korporācijās darbinieku algu līmeni, Mondragon paviršas iesaistīties straujā kooperatīvās kustības ekspansijā. Jo aizturēt daļa tiek ieguldīta personāla kontingentā un tiek izmantota korporācijās attīstībai. Tomēr šie līdzekļi darbiniekiem nepazūd.

Pēdējais

"[...] līdzīgi kā kapitālists, ar kooperatīvā pakāpētiem kārdinājumiem izspiest no savas uzņēmējdarbības maksimālu peļņu uz pārējās sabiedrības rēķina, izmantojot

priekšroc bas, kuras pieš ir monopola st voklis, moderna tehnolo ģija, lab ka augsne, augst ka administrat v prasme u.c.”

Atbilstoši darba suverenit tes principam, kooperat va biedri ir gan vien ģie pašnieki, gan pe as sadal t ģi. Individu la kooperat va vad ba nevar ar pe u izr koties p c savas patikas, ta u ir ties ga piedal ties l mumu pie emšan par pe as izmantošanu. P c Sp nijas likumiem, 10% gada pe as j iegulda soci la rakstura un labdar bas pas kumos. Šie l dzek i konkr t ģad jum tiek izmantoti basku valodas un kult ras att st bai, izgl t bas programm m, sabiedriskajiem vesel bas uzlabošanas projektiem un l dz ģiem m r iem.

T tad Korpor cija var lemt par 90% pe as sadal šanu. S kotn j att st bas stadij 20% pe as autom tiski non ca rezerves fond , kas bija dom ts tehnolo ģijas atjaunošanai un moderniz cijai. Atlikušie 70% gada beig s tika izmaks ti dividend s kooperat va biedriem. Ta u dr z k uva skaidrs, ka t d veid tiek izsl ģta kooperat v s sist mas ilgtermi a ekspansija. T p c ar biedru vair kuma atbalstu tika pie emts l mums šos 70% vai maz k noguld t katra darbinieka iekš j kont , atbilstoši š darbinieka nostr d taj m darba stund m un algas l menim. L dz aiziešanai pensij vai aiziešanai no kooperat va, darbinieks sava iekš j konta l dzek us ndr kst izmantot, ja neskaita jau min to aug u procentu sa emšanu un garantiju aiz mummam. Tas noz m , ka praktiski gandr z 90% Mondragon pe as tiek atk rtoti invest ta uz muma att st b ! T tad šie br vpr t ģie “piespiedu uzkr jumi” bija strat ģiski izš irošs l mums, kas Mondragon korpor ciju bez jebk das r j s pal dz bas p rv rta par tik varenu un efekt vu sist mu, k da t ir m sdien s, kad jaunu att st bas ce u mekl t ģi no visas pasaules dodas uz Basku zemi ap ģ t šo unik lo pieredzi.

Individu lie l dzek i caur iekš ģjiem kontiem non k kooperat v s bankas r c b . Š banka ir otr s pak pes kooperat vs (t tad kooperat vu kooperat vs), kuru kontrol ģan t s darbinieki, gan kooperat va locek i, t.i., p r ģie Mondragon kooperat vi. Tas ir vi u pašums. *Caja Laboral Popular* ir unik la banka. Ar savu noguld jumu politiku t pievelk l dzek us ar no cilv kiem, kuri nav kooperat vu biedri. T p c t das probl mas k l dzek u tr kums invest cij m Mondragon jau sen nepast v. Tom r visunik l k ir t s aizdevumu politika: jo liel ks risks, jo maz ka aizdevuma likme. It k pretruna ar sekm gas banku darb bas principiem, ta u Mandragon sist m šis revolucion rais princips darbojas nevainojami.

S kotn j att st bas stadij *Caja Laboral* lozungs bija: “Taup ba vai emod ni!” Ar to nor dot, ka viet ģie iekr jumi nepieciešami viet jo darba vietu saglab šanai un vairošanai. Tas b tu seviš i aktu li ar m sdienu Latvijas apst k os, kad patieš m daudzi cilv ki ir spiesti krav t koferus, lai darbu un iztiku mekl tu R ģ vai rpus Latvijas.

Ar laiku *Caja Laboral* uz m s ar att st bas a ent ras funkcijas, atverot *Empresarial* noda u. V l k bankas l dzek i tika ieguld ti citu nepieciešamo otr s pak pes kooperat vu dibin šanai, kuru uzdevums bija sniegt atbalstu prim rajiem ražošanas kooperat viem. T rad s soci l s apdrošin šanas a ent ra *Lagun-Aro*, kas r p jas par darbinieku vesel bu, dz v bas apdrošin šanu, kooperat vu biedru un ģimenes locek u soci lo droš bu akt v darba m ž un p c aiziešanas pensij . *Hezibide Elkarte*a ir izgl tošanas un praktisko apm c bu kooperat vs, kas sniedz augst k l me a izgl t bu, s kot no parastiem kursiem l dz Universit tes l me a doktorant rai. Universit te vienlaikus apm ca 4400 studentus. Mondragon augstskolas ir slavenas ar savu l meni un

ir atvrtas visiem, ne vien kooperatvu biedriem. Daudzi absolventi, lai kdi bijuši s kotn jie nodomi, izvlas darbu Mondragon kooperatvos. *Ikerlan* un *Ideko* ir zinātnisk un tehnisk spētniec bas kooperatvi, kas apkalpo gan Mondragon kooperatvus, gan arsl dz kontraktus par pakalpojumu sniegšanu privtaj m komprij m un valsts iest d m.

Inov cijas

“[...] katra ražot ju demokr tija tiecas p c iesp jas ilg k saglab t esošos procesus nemain gus, noraida jaunin jumus, kas pav rtu ce u jaun m darba iesp j m.”

T ds patieš m bijis daudzu kooperatvu liktenis: sekm gi ražot k du “ejošu” preci un to sp t gi turpin t, lai gan tirg par d jušies lab ki analogi un pirc ju interese pazudusi. Tad nu seko b d gs bankrots.

Mondragon darb ba s k s ar parastu petrolejas lampu un pr musu ražošanu. Un ar to ar beigtos, ja kooperat va pamat neb tu likti dzi ki un t lejoš ki m r i. Ja kooperat va gar gais t vs neb tu jau izaudzin jis pirmo speci listu paaudzi, kas dom ja kooperat vi un radoši. M sdiens Mondragon v rds saist s ar pasaules zin tnes visaugst kajiem sasniegumiem. Uz to mudin ja t vs Maria Arizmendarjeta, kas bija pieredz jis sp u un basku c n t ju bezsp c bu Pilso u kara laik , kad n c s sadurties ar Hitlera armijas tehnisko p r kumu.

L dz ar to Mondragon ir liel kais darbgaldu, automatiz cijas mezglu, sadz ves tehnikas eksport t js Sp nij . 1992. gad amerik u concerns *General Motors* korpor ciju pasludin ja par “Eiropas gada korpor ciju” un Eiropas l deri sadz ves tehnikas komponentu pieg d . V l kajos gados tehnolo isko izcil bu Mondragon centies apvienot ar ekolo isko atbild bu.

Iev rojot naudas un pe as pak rtoto noz mi Mondragon darb b , modern tehnolo ija neapdraud kooperat va biedru darbavietas. Nav iedom jams gad jums, kad tehnolo ijas moderniz cijas rezult t k ds kooperat va loceklis zaud tu darbu, vai ar k du ražotni pe as nol k p rceltu uz l t ka darbasp ka zonu kaut kur nas dienvidos. Mondragon savus biedrus uz em uz m žu, k imenes locek us. Izskaidrojums tam pavisam vienk ršs – kooperat vu biedri paši ir savu ražot u pašnieki un politikas noteic ji. Korpor cijas nep rtraukt s ekspansijas politika nodrošina nemit gu darba vietu pieaugumu, ko nesp j aizpild t paši kooperat vu biedri. T d p d jos gados kooperat vi ir spiesti pie emt darbasp ku no apk rtnes iedz vot jiem, kuri nav iest jušies kooperat v . P d j laik t du darbinieku ir vair kums.

Protams, moderniz cija samazina vajadz bu p c mazkvalific ta darba un liela darbinieku skaita. T dos gad jumos “liekie” darbinieki tiek p rkvalific ti, vai ar tiem tiek pied v tas citas vismaz l dzv rt gas darbavietas korpor cijas ietvaros. Visi izdevumi, ko prasa š di p rk rtojumi, protams, tiek segti ar šim nol kam atv l tajiem Korpor cijas l dzek iem.

P rvalde

“Discipl nas un p rvaldes hierarhijas probl mas. Neviena pašp rvaldoša ražotne, arodbiedr ba, profesion la asoci cija vai kooperat va sabiedr ba nav sp jusi ieviest

efekt v administrācijā, ja šo administrāciju ievieš pakārtotie darbinieki, kuriem pēc tam jāpauzē ieviešot priekšniecības norādījumus”

Varbūt vēl atceramies, kā Gorbačova pēdējās periodotikas kampaņā, kur darba kolektīviem tika piedāvāta savas uzdevumu vadība. Parasti šādas iespējas neviens neizmanto nopietni un formāli nobalsoja par jau esošo administrāciju. Bet vai tāpēc vien tā bija slikta ideja, kas diemžēl netika pienācīgi sagatavota?

Ar šajiem Mondragon demonstrāciju pieredziem par vispārējo biznesa praksi, kas orientēta uz maksimālo peļņas gūšanu. Mondragon nav apgrūtināts ar veselību pūšanu, vagariem un menedžeriem, kas darbojas kā akcionāri, lai sākta uzspiedīti un aizdomu pilni uzraugi. To vietā Mondragon piedāvā talantīgus, atbilstoši motivētus un apmācītus valdniekus, kuri nebaidās no jaunu tehnoloģiju ieviešanas un nav spiesti uz šo tehnoloģiju un citu resursu rīta taupīt akcionāru naudā. Svarīgi, ka ar Mondragon strādnieki nelīdzinās citu korporāciju strādniekiem, jo vienlaikus ir arī pašnieki, kas nepātraukti apgūst ar uzdevumu vadības principus un jaunievedumus, tāpēc saprot darba disciplīnas, precizitātes un kooperatīva iekšējo noteikumu lielo nozīmi. Viņi paši taust šos noteikumus apsprieduši un pieņēmuši! Apstiprinājis ar soda mērķiem par pūšanu. Sods var izpausties kā naudas sods, vai arī kā atcelšana no darba uz laiku vai pilnīga izslēgšana no kooperatīva. Pēdējais soda mērķis nepieciešams kopsapulces lēmums. Strādnieki kooperatīva pašnieki ir ieinteresēti labi kooperatīva vadīšanā, tāpēc savus menedžerus parasti atbalsta, labprātīgi ar tiem sadarbojas. Menedžerus uztver kā pašu darbības lēmumu pieņemšanas cilvēciskās darba vadītājus.

Katrs kooperatīvs ir vairākas vienības padomes vai kolēģijas, kuru uzdevums ir stenot biedrošanās lēmumu asamblejas lēmumu lēmumus un politiku. Noteicošā ir vadošā padome, kas ievieš tā uzdevumus 4 gadiem. Tā ieteicē, pūšanu un atceļ darba vadītājus jeb menedžerus, klasifikāciju, pūšanu kontus, rīkojuma par peļņas un zaudējumu sadali, stenot kooperatīva finanšu saistības un biznesa plānu. Kooperatīva galveno menedžeri apstiprina uzdevumus 4 gadiem, viņam ir tiesības aktīvi piedalīties vadošās padomes darbībā, taču bez balsstiesībām. Vadošā padome parasti sastāv no katru darba dienu pirms darba sākšanās. Tajā tiek apspriesti un pieņemti operatīvie lēmumi. Pēc šīs padomes locekļi uzdevumus savus parastos darba pienākumus kooperatīva, bet tiešo vadību pārņem menedžeris, atbilstoši padomes rīkojumiem. Lielākajos kooperatīvos tiek veidota pašā menedžeru padome, kur apvienoti galvenie uzdevumu menedžeri un direktori. Šādu laikā viņi kopīgi formulē vadošās padomes apstiprinātos plānus un politiku. Lielajos kooperatīvos darbojas iekšējie audits, kas seko kooperatīva finanšu operācijām.

Kooperatīvu menedžeru algas ir vidēji par 30% mazākas nekā dzīvības privāto uzdevumu, tāpēc šos cilvēkus parasti izvēlas starp kooperatīva biedriem vai ar Mondragon augstskolu beidzotajiem, pūšoties, vai šie cilvēki ir apveltīti ar kooperatīvo vīri un vadības prasmi. Dažus menedžerus izdodas pūvēlēt no kapitālistiskām firmām. Tie parasti ir cilvēki, kas radošu darbu vērtē augstāk par labu atalgojumu. Darbs Mondragon parasti izrādās liels izaicinājums un unikāla pieredze, kādu citos uzdevumos grūti iegūt. Menedžeri saprot un ir gatavi, ka galvenais viņu karjerbā labi darba rezultāti un kā jebkādi gataviem savas lēmumu izskaidrot un pamatot kooperatīva biedriem, kuri ir motivēti un ieinteresēti darba rezultātos. Tas, protams, nenozīmē, ka kooperatīva menedžeriem jādzīvo nepātrauktā bailē par savas vietas saglabāšanu. Ne katrs ir apveltīts ar vadības prasmi. Ja neveicas vai neizdodas

(un nav bijis t šas aunpr t bas vai nolaid bas), šie cilv ki var dab t sev piem rot ku darbu taj paš vai cit kooperat v .

Str di un disputi

“[...] daž d s ražot ju apvien b s rakstur gi nemit gi disputi un nesaska as starp daž du profesiju p rst vjiem par jaut jumu, kuriem no vi iem “pien kas” tas vai cits amats vai atalgojums.”

Darba apst k u, darba algas noteikšanas un amatu klasifik cijas process Mondragon korpor cij allaž noticis savdab gi, iev rojot l dzsvara un solidarit tes principus, nenolaižoties l dz konfront jošam “M s un VI F” l menim, k d parasti notiek str di starp arodbiedr b m un darba dev ju p rst vjiem. Jau kopš Arizmendarjetas laikiem tikusi audzin ta vienotas ekonomiskas kopienas apzi a, kas pace as p ri tradicion lajiem š iru politikas, vad bas un str dneiku antagonisma aizspriedumiem.

Kooperat vos darbojas v l tas soci l s padomes, kas visaugst kaj vad bas l men pauž str dneiku- pašnieku v lmes. Soci l padome darbojas l dz s vadošajai padomei, p rraugot person la lietas, algu l me us, virz šanos pa hierarhijas k pn m, k ar p rvalda kooperat va soci lo fondu, vesel bas apr pes un darba droš bas jaut jumus. Soci l padome p rrauga vadoš s padomes biznesa l mumus, to atbilst bu kooperat vu soci lajam kodeksam.

Str di par darba un karjeras jaut jumiem tieš m notikuši un saasin jušies l dz ULGOR darbinieku streikam 1974. gad . Tolaik Mondragon kooperat vos savu a it cijas darb bu bija s kuši ETA propagandisti, kuri kooperat vos saskat ja “mask tu kapit listiska formu, kas ir š rslis proletari ta revol cijai”. Seviš i kritiz tas tika soci l s padomes, kuras kareiv gi noska otie kreisie sauca par “buržuju parlamentu” un “kapit listisk s sist mas uzticamo kalpu un likum go b mu”.

Streiku laik ULGOR vadoš padome aicin ja atš irt “solidarit tes streikus”, kas atbalsta str dneiku kust bas visp r jos m r us Basku zem , Sp nij un pasaul , no “iekš jiem streikiem”, kuri izvirza pras bas, kas p rrun jamas un atrisin mas ar soci l s padomes starpniec bu, vai ar biedru kopsapulc . Iekš jie streiki tika pasludin ti par uzbrukumu pašam kooperat vam, t p c to iniciatori tika sod ti ar naudas sodu vai izsl gti no kooperat va.

Biedru neapmierin t bai tieš m bija zin ms pamats. ULGOR kooperat vs ar 3500 biedriem bija izaudzis par milz gu un birokr tisku organiz ciju, kuras vad ba bija p r k t lu atr vusies no ikdienas aktualit t m. Kad sakars taj gaisotn vad ba m in ja main t amatu klasifik ciju un darba apmaksas k rt bu (l dz ar to ar individu lajos kontos ieskait m s dividendes), biedros tas izrais ja neizpratni un r gtumu, kas p rauga streik . Korpor cija uzman gi izv rt ja streika c lo us un tika s kts t lejošu p rmai u process. Viens no l mumiem bija kooperat va lielumu ierobežot ar 500 biedriem, lai nezustu person gs kontakts starp darbiniekiem, k ar starp darbiniekiem un vad bu, lai visi cits citu paz tu. Kolekt vos, kuros cilv ki cits citu paz st, p r k ekstravagantas, spont nas vai p rsteidz gas idejas parasti atsauc bu neatrod. T k visi par visiem visu zina, gr ti t du kolekt vu maldin t ar dezinform ciju un l tu propagandu.

Atrast visus apmierinošu l dzsvaru un iev rot solidarit tes principus parasti nav viegli. Mondragon sp ks mekl jams sp j un trad cij kutel gus jaut jumus atkl ti un

demokrātiski pārrunāt, atzīt pieautskaidas un diskusiju ceļā atrast labākus risinājumus, vienlaikus neatraujoties no kooperatīva pamatprincipiem. Atvērta pārmaiņmīrbrīvucilvēku privilēģija.

Elitisms

“Tā kā kooperatīvi ražo ne vien saviem biedriem, bet arī pārdošanai, rodas tendence savus ienākumus palielināt, ierobežojot biedru skaitu un produkcijas apjomu, lai tirgū uzturētu pārciespējīgu cenu, bet iegūtu peļņu sadalītu pārciespējīgā nelielām biedru lokām.”

Visa Mondragon vēsture šo apgalvojumu pierāda. Vērojama tieši pretēja tendence: pirmie kooperatīvi auga, ierīkoja arvien jaunas ražošanas līnijas un ieviesa arvien jaunus produkcijas veidus, veidojot saikni starp visdažādāko nozaru ražotājiem un pat dibinot kopuzņēmumus ar kapitālistiskām firmām – gan Spānijā, gan aiztīro robežiem.

Mondragon atvērtais nemainījās ar agresīvu globalizācijas laikmetu, kad pašai korporācijai nācās izmantot agresīvas tirgus iekarošanas metodes. Mondragon ekspansija tiek saistīta ar mērītāgu izglātošanas programmu ekspansiju un centieniem sadarboties ar partnerus ieinteresētiem par kooperatīvu biedriem vai pašiem konvertēties par kooperatīviem, kuri integrētos Mondragon korporācijā, vai arī darbotos pilnīgi autonomi.

Jā, daudzas Mondragon ražotnes rūpās Spānijas pagaidām nav kooperatīvi uzņēmumi, bet vairāki kapitālistiski uzņēmumi, kas darbojas pēc vispārpieņemtajiem biznesa principiem. Tās ar Mondragon kooperatīvu slēdz darba līgumus jeb kontraktus. Daži ražotnes rūpās Spānijas robežiem dibinātas, lai Mondragon produkcija iekļūtu attiecīgajos tirgos un izmantotu salīdzinoši lētā darbaspēku. Tie ir tieši lietišķi biznesa apsvērumi. Aiz šiem apsvērumiem ir vēlme nodrošināt kooperatīvu attīstību Basku zemē, palielināt korporācijas konkurētspēju pasaules tirgū. MKK mēs jāsaimniecības izstrādājumu nodarbinātā viceprezidents šo politiku formulēja tieši: “Mēs tur neesam kā kooperatīvas misionāri, bet gan kā biznesmeņi, kuriem jātaisa nauda, jābūt ienesīgiem un lai atbalstītu mūsu pamatnodarbi.” Cits menedžeris izteicās tā: “Mūsu misija nav radīt jaunas darbavietas Argentīnā. Mēs gribam, lai mūsu projekti aug un vairojas, bet mūsu “galva” ir šeit, Mondragon, bet “kājas” mēs izmantojam, lai uzturētu visu organismu.”

Patiesību sakot, nekāds sekmīgs misionārisms daudz sārvalstīs ar nebūtīgiem iespējiem. Pirmkārt, kooperatīvas kustības ir apakšu kustības – no augšas nesagatavotai sabiedrībai kooperatīvas principus un izpratni uzspiest nav iespējams. Otrkārt, daudz sārvalstīs nav kooperatīvai piemērotu likumu un tradīcijas. Tajās valdā represīvi, oligarhiski režīmi, kas katru pašdarbību vai apakšu iniciatīvu uztver ar aizdomām. Un bieži vien šādas iniciatīvas nemazs nav, jo cilvēki pārsvāris pasīvi un nemaz nevēlas uzņemties atbildību par savu dzīvību, viņiem pietrūkst kooperatīvas kultūras. Šo valstu cilvēkiem, kas ieinteresēti patiesā kooperatīvajā, pašiem jānoietas evolūcijas ceļš, ko Basku zemes cilvēki nogāja Arizmendiartetas vadībā kopš 1941. gada. Katrzi Mondragon – gan starptautiskās kooperatīvas kustības ietvaros, gan individuāli – daudzveidīgi kooperatīvo ideju izplatīšanas un atbalstīšanas laukā, un vispirms jau savu algoto darbinieku un klientu vidū. Pats Mondragon pastāvīšanas un plaukšanas fakts kalpo par iedvesmu, paraugu un cerības avotu daudziem.

St voklis 2002. gadā bija šāds. Sakarā ar straujo korporāciju augšanu nodarbinātība korporācijā 10 gadus pieauga no 25322 līdz 66558 cilvēkiem. Līdz ar to nedaudz vairāk kopuse darbinieku nebija kooperatīvā biedri, bet gan parasti algotie darbinieki. Pasaules biedri strādā tirdzniecības sektorā. Spēlēj un rīvalstis izvietotajās ražotnēs (vairāk nekā 9000 cilvēku). Ar pašām Basku zemē biedru patsvars samazinājies līdz 80%. Tautā daudzus nebiedrus ir plūstoši uz kooperatīvu.

Mondragon Kooperatīvu kongress 2003. gada maijā pieņēma lēmumu "Par daļas paplašināšanu", kurš paredz izstrādāt formulas, kuras ar nebiedriem autu piedalīt savā kopnīju pārvaldīšanā un izmantot pašuma tiesības. Šāda prakse jau ir izmantota Eroski tirdzniecības ķēdē, aurot darbiniekiem-nebiedriem piedalīt savā uzņēmumā pārvaldīšanā un ienākumu sadalīšanā. Par kooperatīvā biedriem ir iespējams kļūt arī Eroski klientiem.

3.1.10. Kooperatīva uz XXI gadsimta sliekšņa

XX gadsimta beigās praktiski visās pasaules valstīs bija radusies lielāka vai mazāka kooperatīvā kustība. Kopumā darbojas vairāk nekā 700000 kooperatīvu, kas apvienoja aptuveni 40% pasaules pieaugušo iedzīvotāju, nodrošināja vairāk nekā 100 miljonus darbavietu un pārstāvēja vairāk nekā 120 dažādas kooperatīvas veidus. Starptautiskā Kooperatīvu alianse kustības rindās apvienoja vairāk nekā 800 miljonus kooperatoru, tā uztur tievā līnī, jo daudzas kooperatīvās organizācijas nav starptautiski pārstāvētas. Kopumā tas ir milzīgs spēks, kas būtiski maina cilvēku dzīvi visā pasaulē. Lielākās nacionālās kustības darbojas šādās valstīs:

- 1) Indija (Indijas Nacionālā kooperatīvā savienība) – 174.820.000 biedru;
- 2) Čīna (Čīnas Sagrādētā federācija) – 160.000.000 biedru;
- 3) ASV (Nacionālā Kooperatīvā biznesa asociācija) – 150.692.000 biedru;
- 4) Japāna (Japānas Patērētāju biedrību savienība) – 36.868.002 biedri;
- 5) Kanāda (Kanādas Kooperatīvā asociācija) – 11.714.758 biedri;
- 6) Krievija (Krievijas Federācijas Centrālā savienība) – 11.600.000 biedru;
- 7) Koreja (Korejas Sabiedrisko kredīšanas kooperatīvu federācija) – 9.789.273;
- 8) Anglija (Kooperatīvā savienība un kooperatīvā vairumtirdzniecības savienība) – 8.258.000;
- 9) Francija (Nacionālā Savstarpējās palīdzības un lauksaimniecības kredīšanas konfederācija) – 6.900.000 biedru.

Radot darbavietu ziņā 10 lielākās kooperatīvās organizācijas pasaulē ir:

- 1) Krievijas Federācijas Centrālā savienība – 727.000;
- 2) Ukrainas Patērētāju biedrību savienība – 498.000;
- 3) *Ya-Zenchu* un Savstarpējās kredīšanas nacionālā federācija (Japāna) – 300.290;
- 4) Nacionālā Savstarpējās palīdzības un lauksaimniecības kredīšanas konfederācija (Francija) – 194.380;
- 5) Vācijas Sabiedriskā krājdevu sabiedrību savienība – 181.500;
- 6) Brazīlijas Nacionālā konfederācija – 148.252;
- 7) Baltkrievijas Republikniskā patērētāju kooperatīvā savienība – 139.979;
- 8) Japānas Patērētāju kooperatīvā savienība – 58.995;
- 9) Ungārijas Industriālā asociācija – 52.297;

10) Rum nijas Pat r t ju biedr bu Centr l savien ba – 49.647.

Izmantot s literat ras saraksts

1. Balodis Eduards. Latviešu kred tkooper cija no vi as s kumiem l dz pasaules karam. R ga, 1934.
2. Balodis Eduards. Modern s kooper cijas priekšte i Latvij . R ga, 1930.
3. Balodis Eduards. Kooper cija. R ga, 1934.
4. Balodis Eduards. Kooper cija. Programma - konspekts skolot jiem un pašm c bai. R ga, 1925.
5. Balodis Eduards. Latviešu sabiedriski saimnieciskie veidojumi tautisk s atmodas laikmet . R ga, 1933.
6. Balodis Eduards. Kooper cija Latvij 19. gadsimta piecdesmitajos, sešdesmitajos un septi desmitajos gados. R ga, 1928.
7. Kooper cijas rokasgr mata, LZF un LLKUIAC, 2002.
8. Krasti š O erts. Latvijas saimniec bas v sturisk pieredze. R ga, 2001.
9. J nis B rzi š. 20. gadsimta Latvijas v sture.
10. bele Druvis. Par kooper cijas l dzšin jo pieredzi un atseviš u t s m c bu noz mi Latvijai. ZAI Gadagr mata, 1997.
11. Kooper cijas v sture, teorija un statistika. R ga, 1928.
12. A. Bondars, A. Moisejs, A. Puduls. Kooper cija, I da a. R ga, 1996.
13. Kooper cija un lauku probl mas. Latvijas Rietumvidzemes piem rs. R ga, 1999.
14. Ruško J nis. Lauksaimnieku kopdarb ba Latvij . R ga, 2000.
15. Tur ba atdzimst: 100 jaut jumi un atbildes par Centr l s savien bas Tur ba pag tni un n kotni. Tur bas atjaunošanas fonds.
16. Kooperat vs – zemnieku sadarb bas forma. Stokholma, 1996.
17. D u lauksaimnieki un to kooperat vie uz mumi. AiO Tryk as. Odensa (D nija), 1994.
18. Aizsilnieks Arnolds. The co-operative movement in Latvia. Stokholm, 1962.
19. Karn te Raita. Kooper cija Aleksandra ajanova un m sdienu redz jum . R ga, 2001.
20. Latviešu kooperat vais kred ts. LTB, 1937.
21. Aizsilnieks Arnolds. Latvijas saimniec bas v sture 1914 – 1945. Zviedrija, 1968.
22. Kooperat vie uz mumi Eirop . Eiropas Komisijas darba dokuments, 2003.
23. Hipot ku banka vakar, šodien r t: att st bas bankas tapšana. LHZB, 2003.
24. Kr jaizdevu sabiedr bu ce vedis: kopdarb bas iesp jas Latvij . LHZB, 2004.
25. Pat r t ju kooper cija – lauku iedz vot jiem. LPBS, 1988.
26. Latviešu konvers cijas v rdn ca. R ga, 1937.
27. Latvijas PSR Maz enciklop dija.
28. Latvijas PSR Liel enciklop dija.
29. V. Gurovs. Kooperat vu kust ba: pretrunas un perspekt vas. R ga, 1988.
30. bele Druvis. Par kooper cijas l dzšin jo pieredzi un atseviš u t s m c bu noz mi Latvijai. LZA, 1997.

30. Ozoliš Normunds. Kooperācijas teorētiskie aspekti un attīstības problēmas Latvijas lauksaimniecībā. Rīga, 1996.
40. J. Carrol Moody, Gilbert C. Fite. The Credit Union Movement: Origins and Development (1850 – 1980), 1997.
41. Mondragon Corporacion Cooperativa, MCC, 2004.
42. J.K. Gibson-Graham. Enabling Ethical Economies: Cooperativism and Class, 2003.
43. Social Economy Enterprises, EC, 2003.
44. Joshi and Stephen C. Smith. An Endogenous Group Formations Theory of Co-operative Networks. The Economics of La Lega and Mondragon. UNU/WIDER, 2002.
45. Terry Molner. Neither Capitalist nor Socialist, Japan and Mondragon are Different Kind of Nation. The New Agenda, 1988.
46. Robert Gilman. Mondragon: The Remarkable Achievement. Pioneering a Significant Invention in the Basque region of Northern Spain, 1983.
47. Fred Freundlich. Mondragon Cooperative Corporation, 1998.
48. Rerum Novarum, Encyclical of Pope Leo XIII, 1891.
49. M.H.A. Jeuchel and B.J. Krouwel. The Difficulty and Necessity of Keeping the Pioneering Spirit: Rabobank. Rabobank Nederland, 2003.
50. Michael Prinz. German Rural Cooperatives, Friedrich-Wilhelm Raiffeisen and the Organization of Trust, 2002.
51. John W. Lawrence TeamX: A Worker Co-op Joins the Fight against the Sweatshop Apparel Industry. 2003.
52. Isao Takamura. Consumer Co-op Movement in Japan. ICA, 1997.
53. . . . , . . . , . . . , 2003.

PIELIKUMS

Kooperatīvo sabiedrību reģistrācijas noteikumi

Lai reģistrētu kooperatīvo sabiedrību, LR Uzņēmumu reģistrācijai iesniedz šādus dokumentus:

- 1) pieteikums;
- 2) biedru kopsapulces protokols vai tātvasinājums;
- 3) statūti;
- 4) notariāli apliecināti valdes locekļu parakstu paraugi;
- 5) kvitanci par valsts nodevas samaksu;
- 6) kvitanci par sludinājuma laikrakstā "Latvijas Vēstnesis" apmaksu.

Uzņēmumu reģistrācija nodarbojas ar šādu adresi.

Rīga

Priekšskatu ielā 2, Rīga, LV 1011

Tel.: 7031703

Fakss: 7031793

Elektroniskais pasts: info@ur.gov.lv

Piekritiba: Rīga, Ogre, Tukums, Jūrmala

Bauska

Uzvaras iela 3, Bauska, LV 3900

Tel.: 39 27590 Fakss: 39 27590

Piekrit ba: Bauska, Jelgava.

Rzekne

Brū Skrindu iela 11, Rzekne, LV4600

Tel.: 46 22095

Fakss: 46 25942

Piekrit ba: Rzekne, Ludza, Balvi

Daugavpils

Lplša iela 20, Daugavpils, LV 5401

Tel.: 54 28422

Saldus

Viesnacas iela 1, Saldus, LV 3801

Tel.: 38 22397

Fakss: 38 81218

Piekrit ba: Saldus, Dobeles

Jkabpils

Rgas iela 150a, Jkabpils, LV 5202

Tel.: 52 21600

Fakss: 52 30125

Piekrit ba: Jkabpils, Aizkraukle, Madona

Valmiera

Rgas iela 38, Valmiera, LV 4200

Tel.: 42 33708

Fakss: 42 81356

Piekrit ba: Valmiera, Limbaži, Csis, Valka, Alksne, Gulbene

Ventspils

Kuldgas iela 3, Ventspils, LV 3601

Tel.: 36 23310

Fakss: 36 23310

Piekrit ba: Ventspils, Talsi, Kuldga

Liepja

Avotu iela 11, Liepja, LV 3400

Tel.: 34 25677, 34 29014

Fakss: 34 29014

Piekrit ba: Liepja

Pieteikums jāparaksta kooperatīvās sabiedrības valdei. Iesniegt to var dibinātāji vai jebkura cita persona, kurai valde to uzticējusī. Pieteikumam ar pievienotajiem dokumentiem var nosūtīt ar pastu, vislabāk ierakstīt vāstulī.

Rūg pieteikumam var iesniegt katru darba dienu no plkst. 8:30 līdz 17:00, otrdienas no plkst. 10:00 līdz 19:00, piektdienas no plkst. 8:30 līdz 16:00, pirmssvētku dienās līdz 15:00. Uzņēmuma reģistrācijas nodokļa pieteikumam var iesniegt:

- Pirmdienas no 9:00 līdz 13:00
- Otrdienas no 14:00 līdz 18:00
- Ceturtdienas no 9:00 līdz 13:00
- Piektdienas no 13:00 līdz 16:00
- Pirmssvētku dienās — otrdienas klientu apkalpošana notiek no plkst. 13.00 līdz 16.00.

Valsts nodeva par statūtu grozījumu reģistrāciju ir 10 lati, bet par ierakstu izdarīšanu Uzņēmumu reģistrācijā ir sakarā ar sabiedrības izpildinstitūcijas locekļu maiņu vai izmaiņām to pārstāvības tīklā – 5 lati (neatkarīgi no tā, cik izpildinstitūcijas locekļu mainās un kā mainās to pārstāvības tīkls).

Valsts nodeva ir jāsamaksā pirms pieteikuma iesniegšanas un to var samaksāt katrā bankas iestādē, norādot šādas rekvizītas: saņēmēja Valsts kase, reģistrācijas Nr.90000050138, LATVIJAS BANKA, kods LACBLV2X, konts 000361101, subkonts 10601909132.

Visus ierakstus Uzņēmumu reģistrācijā izsludina, tos publicējot laikrakstā "Latvijas Vēstnesis". Ziņas publicēšanai iesniedz Uzņēmumu reģistrācijas amatpersona 3 dienu laikā no ziņu ierakstīšanas Uzņēmumu reģistrācijā.

Par ieraksta izdarīšanu Uzņēmumu reģistrācijā publikāciju noteikt maksā ir 8 lati. Publikācija ir jāapmaksā pirms pieteikuma iesniegšanas un to var samaksāt katrā bankas iestādē, norādot šādas rekvizītas: BO VSIA "Latvijas Vēstnesis", reģ. nr. 40003113794, Latvijas Unibanka Rīgas filiāle, kods UNLALV2X, konta nr. 02-100609196, maksājuma rīkojums: (uzņēmuma nosaukums, adrese).

Samaksājot parasto valsts nodevu, pieteikums tiks izskatīts 14 dienu laikā. Samaksājot valsts nodevu divkārt, pieteikums tiks izskatīts četru darba dienu laikā. Samaksājot valsts nodevu trīskārt, pieteikums tiks izskatīts divu darba dienu laikā.

Uzņēmumu reģistrācijas galvenais valsts notārs ir tiesīgs izdot rīkojumu par reģistrācijas pieteikuma izskatīšanu likumā noteiktajiem termiņiem un pārmaksātās valsts nodevas atmaksāšanu, ja Uzņēmumu reģistrācijas tehniskū iemeslu dēļ nevar izskatīt reģistrācijas pieteikumu četru vai divu darba dienu laikā.

Krājzdevu sabiedrību dibināšanas patēriņš

Krājzdevu sabiedrību reģistrācija ir sarežģītāka, jo nepieciešams saņemt Finanšu un kapitāla tirgus komisijas (FKTK) licenci. Licences saņemšanas kārtība detalizēti izskaidrota Hipotēku bankas 2004. gadā izdotajā "Krājzdevu sabiedrību ceļvedī", kurā Latvijas Kooperatīvo krājzdevu sabiedrību savienības (LKKSS) mājas lapā internetā (adrese: <http://home.delfi.lv/lkkss/index.html>, tālrunis – 5833344). Konsultācija par reģistrāciju var saņemt arī, zvanot krājzdevu sabiedrību koordinatorei Hipotēku bankā.

Telefons ir 7774128, e-pasts: brigitab@hipo.lv. Savukārt FKTK adrese ir Kungu iela 1, Rīga, LV-1050, tālrunis: 7774800. Mūsu lapa internetā atrodama pēc adreses <http://www.fk.lv/>.

Licences saņemšanai FKTK jāiesniedz:

- 1) iesniegums FKTK priekšsīdītājam;
- 2) dibināšanas līgums ar dibinātāju parakstiem;
- 3) sabiedrības statūti ar dibinātāju parakstiem;
- 4) juridisko adresi apstiprināošs dokuments;
- 5) dibinātāju saraksts;
- 6) ziņas par sabiedrības dibinātājiem;
- 7) dokumenti, kas apliecina biedru piederību vienai organizācijai + organizācijas reģistrācijas dokumenti vai administratīvajai teritorijai;
- 8) dokumenti par valdes priekšsīdītāju, vietnieku un revīzijas komisijas priekšnieku. Paziņojums, CV, vēlāma rekomendācija, nepieciešamības gadījumā Valsts valodas apliecinājums, pasēs, izglītības dokumenta un darba garmatiņas kopijas;
- 9) izziņa par KKS nosaukuma saskaņošanu ar Latviešu valodas institūta Valsts valodas konsultāciju dienestu;
- 10) iekšējās kontroles sistēmas izveides pamatelementu, politiku un procedūru apraksti;
- 11) organizatoriskās struktūras nolikums, pieņemumu apraksts;
- 12) risku pārvaldības politikas darbības risku darījumu, likviditātes, valdības risku;
- 13) garmatvedības organizācija;
- 14) aktu un informācijas sistēmas aizsardzības noteikumi;
- 15) aizdomu finanšu darbību identifikācijas procedūra.

FKTK iesniegumu nepieņem, ja tam pievienotie dokumenti neatbilst FKTK iesniedzamo dokumentu sarakstam.

Ja iesniegumam pievienotie dokumenti sagatavoti nekvalitatīvi (nepareizi noformēti, neprecīzi formulēti, kļūdaini), FKTK par to rakstiski paziņo dokumentu iesniedzējam 1 mēneša laikā no dokumentu iesniegšanas dienas. Šajā gadījumā iesnieguma izskatīšanas termiņš tiek pārtraukts.

Personas, kas kandidē uz KS valdes priekšsīdītāja vai valdes priekšsīdītāja vietnieka, revīzijas komisijas priekšsīdītāja amatu, pirms viņu kandidatūras apstiprināšanas FKTK tiek uzaicinātas uz pārruni.

Iesniegumus licences izsniegšanai izskata 3 mēnešu laikā no visu kvalitatīvi sagatavotu dokumentu iesniegšanas dienas.

FKTK neizsniedz attiecīgo licenci, ja nav ievēroti Latvijas Republikas spēkā esošie likumdošanas akti un "Kredītistāju darbību reglamentājošo finanšu un kapitāla tirgus komisijas atļaujas saņemšanas noteikumu" prasības.

Ja licences izsniegšana atteikta, jaunu iesniegumu licences saņemšanai var iesniegt ne agrāk kā 6 mēnešus pēc atteikuma dienas.

Ja FKTK KS valdes priekšsīdītāja, valdes priekšsīdītāja vietnieka vai revīzijas komisijas priekšsīdītāja amata kandidātu neapstiprina, attiecīgo personu kā kandidātu šim amatam var atkārtoti izvirzīt apstiprināšanai ne agrāk kā pēc 6 mēnešiem.

Persona, kura sniegusi par sevi nepatiesas ziņas, nevar atkārtoti kandidēt uz KS valdes priekšdēti, valdes priekšdēti pirmvietnieka vai revīzijas komisijas priekšdēti amatā.

Pirms licences saņemšanas KS jāsamaks valsts nodeva 100 Ls un maksājuma dokumenta kopija par valsts nodevas samaksu (uzrādīt oriģinālo maksājumu dokumentu) jāiesniedz FKTK.

Par FKTK licenci jāmaks valsts nodeva Ls 100 Valsts kasei 900000 50138 Latvijas Bank kods 310101170 kont. 000361101 subkonts 10600009290.

Mēs šajā laikā pieņemam, ka KS jāsamaks licenci darbam, KS izdara noguldījumu garantiju fond – vienreizēju sākotāju iemaksu 100 latu apmērā.